

Vilkår og virke i Bylderup sogn

Et Bondesamfund midt i Slogs Herred.

Kort fra 1805 med herredsgrenser.

FORORD

I denne bog er søgt samlet de tilgængelige oplysninger om gårdene i Bylderup sogn og deres ejerforhold fra 1600-1700 tallet, ligesom beboernes forhold efter evne er søgt belyst. De store ændringer, der i vor tid sker inden for landbruget, vil nok medføre, at en hel række selvstændige landbrugsbedrifter i vort sogn vil forsvinde eller alene blive anvendt til beboelse, men endnu ligger dog langt de fleste på samme plads, hvor de har ligget i århundreder, og på flere af dem bor endnu samme slægt som dengang.

Det er overvejende akter og arkivalier på Landsarkivet i Aabenraa, der er gennemlæst, og arkivets personale skal have tak for hjælpsomhed, når min viden og sprogforståelse ikke slog til. Gårdenes ejerrækker standser i det væsentlige med de tyske grundbøger, der dog anvendtes til en snes år efter genforeningen, men tingbøgernes oplysninger er ikke undersøgt. Navnesammenfald og navneligheder i de gamle akter, protokoller og kirkebøger skaber jo visse faldgruber, og for dem jeg ikke har undgået, beder jeg undskyldte.

Skoleinspektør Poul Dannow har fotograferet gårdene, som vi ser dem i vor egen tid, mens ældre billeder venligst er udlånt af enkelte ejere og af Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev kommune. Lærerne Else Madsen og Eva Lauridsen har været behjælpelige med redigeringen og påpeget, hvor teksten blev for knudret, og beretningen for kortfattet. Tak til jer alle for samarbejdet, men den største tak fortjener dog udgiveren, Andelsselskabet Slogs Herreds Hus, og igangsætteren, Tage Madsen.

Andreas Hansen.

Forhistorien

Bylderup kirkesogn ligger midt i Slogs Herred og dækker et areal på godt og vel 4.300 ha. i en næsten regulær firkant, der er 6-7 km på hver led, men med sognekirken liggende helt i den vestlige side næsten op ad sognegrænsen. Alt agerlandet består af let sandmuld, der i ældre tider kun har givet et karrigt udbytte, men da sognet gennemstrømmes af en række vandløb fra nordøst mod sydvest, har de omkring åerne liggende ret store engarealer før i tiden givet rigeligt med foder og græs til heste og kreaturer.

Lundbæk og Søderup å løber sammen og danner Slogsåen, Uge bæk optager Terkelsbøl å og danner sammen med Slogså Grønåen på den vestlige sognegrænse. Hvirlåen er sognegrænse et langt stykke mod nord.

Sognet har i historisk tid altid bestået af 8 landsbyer. Bylderup, der i 1200 tallet var Biulethorp og i 1324 Biuldthorp, havde flest gårde og huse, Lendemark (i 1493 Lendemarck), Sottrup (i 1482 Sotterup), Bredevad (i 1421 Bredewatt), Duborg (i 1543 Duffborch), Frestrup (i 1445 Frestorppe), Hajstrup (i 1436 Hasdrup), Heds (i 1470 Heis, i 1496 Hedes). Så var der desuden Søllingvrå, der havde vandmøllen og et par gårde til nabo. Slogsmølle ved Lundbæks udløb i Slogsåen. Den blev udplyndret og afbrændt under 30-års krigen i 1628. Efter

Bylderup kirke. Gl. herredskirke, opført først i 1200-tallet. Tårnet er opført i 1626. Kirkens indre er gennemrestaureret i 1952.

nyopførelse vel omtrent på samme sted fik den navnet Nymølle. Og så var der Karlsvrå (i 1238 Karlsswhra), der langt tilbage i 1200-årene var en adelsgård. I 1245 nævnes en Ridder Lage de Karlsswhra. Men endnu længere tilbage har der også levet mennesker på egnen. Herom minder de to fredede kæmpehøje, Galgehøj nordvest for Hajstrup og Hedshøj nord for Heds. Yderligere skal der have været 11 mindre høje, der er forsvundne, ødelagte eller overpløjede, så de ikke mere kan påvises alle.

Hvor mange mennesker, der har boet i sognet dengang kan jo ikke påvises, men fra vikingetiden (800-årene til 1200-årene) må der have været ret bebygget, ellers kunne man ikke bygge en kirke som Bylderup kirke, der er fra første halvdel af 1200-tallet og indviet til Vor Frue. Det er vist ikke utænkeligt, at en del af det nuværende Burkal sogn på den tid har hørt til Bylderup sogn. Beboerne i Bov, Kværnholt og Lund er med på tiendelisterne vedrørende præstens og degnens indtægter endnu for 200 år siden, selvom det var med mindre beløb. Endvidere ses kirkens jord, der var ret omfattende før udskiftningen, at have strakt sig ud over sognets grænser også efter Kravlund. Det kunne forklare kirkens beliggenhed så langt mod vest i sognet.

De første beboere har nok mere været jægere og fiskere end agerbrugere, og det er tydeligt, at bosættelserne er sket tæt ved åerne, der var samfærdselsårer. I Bylderup og Lendemærk lå alle gårdene helt ud til engkanten mellem åen og bygaden. Det samme i Hajstrup, Frestrup og Heds. Heds bestod endnu for 200 år siden kun af 4 gårde foruden Hedsgård. De lå alle 4 fra Hans Jørn Ernst, Slogsåvej 14, over Rævegrav til Kobro langs Slogsåen og Søderup bæk. Bredevad, der har engarealer både mod syd og mod nord, havde gårdene liggende næsten i en rundkreds uden om bygaden. Kun i Sottrup og Duborg lå gårdene på begge sider af bygaden.

Bylderup sogn ligger midt i Slogs Herred og har i århundreder været hjemsted for Slogs Herreds Ting. Det nøjagtige tingsted har ikke kunnet stedfæstes. Handlingen foregik i fri luft inden for fire tingstokke, så det har ikke været noget stort problem at flytte det. Alligevel har tinget haft sin faste plads i lange perioder. I Trap's Danmark fra 1966 mener J. Hvidtfeldt, det har ligget i nærheden af Bredevad ikke langt fra den gamle galge, i hvis nærhed der i 1613 nævnes en Galewische (Galgeeng) og Galliebrobrocki (nu Galgebrostene). Men da der også er en Galgehøj nordvest for Hajstrup, hvor galgen sikkert engang har haft sin plads, er denne antagelse nok lidt usikker. Foruden at være en straf skulle henrettelserne og hængningerne også tjene til skræk og advarsel for »ligesindede«, (som Wessel skriver), hvorfor galgen og dens ofre skulle kunne ses af forbipasserende og helst videnom. Det kunne være grunden til, at galgen er flyttet ud i nærheden af den gamle korsvej ved Bredevad.

Slogs Herreds rettersted. Stenen blev flyttet nogle meter mod syd, da den kom i vejen for udbygningen af landevejen Tønder-Aabenraa i 1950'erne.

Men herredstinget har i hvert fald siden begyndelsen af 1500-årene haft sin plads i Bylderup, formentlig i nærheden af kirken og kirkekroen. På det gamle matrikelkort over Bylderup ses syd for Kirkekroen afsat en firkant uden bebyggelse, hvortil der fører en »Fussweg«, der går rundt om kirken og kan synes ganske umotiveret. Det kan få en til at tænke på fire tingstokke, der danner en firkant, hvor der skulle holdes fred, mens tinget var sat. Hvor galgen havde sin plads står nu en sten med indskriften: »Her var Slux Herreds Rettersted«. Først omkring 1850 blev galgen fjernet, den var da i en dårlig forfatning, og den kunne og skulle ikke bruges mere.

Herredstinget skulle dømme i stridigheder om mange ting, uenighed om markskel, arveskifter, klager over vejes og broers tilstand og vedligeholdelse samt de tildelte vejstykkers længde, der var tildelt de forskellige bohls mænd, og m.m. De gamle tingbøger fortæller om mangfoldige emner. Derudover havde herredsfogeden administrative pligter og opgaver, men de større forbrydelser, røverier og mord blev ikke ført for herredstinget, men for amtsretten i Tønder. Blev den skyldige dømt til døden, skete henrettelsen i det hjemlige herred. Herom vidner en side i herredsregnskabet fra 1725, da skarpretter Christoff Støckler får udbetalt løn for udført arbejde, 6 rigsdaler og 32 skilling. Kun

købstæderne havde en skarpretter, og Christoff Støckler blev koncessioneret som sådan i Tønder i 1729, men han må så have arbejdet som stedfortræder før den tid.

De gamle veje

De gamle veje mellem købstæderne berørte kun Bylderup sogns sydlige, østlige og nordlige landsbyer. Tønder-Flensborg landevej kom fra Saksborg over Hajstrup mod Kravlund. En gammel vejvisersten ved Frestrupskov fortæller, at her drejede en vej over Tinglev mod Aabenraa. Den gamle vej fra Tønder mod Aabenraa gik over Hostrup, Lund, Sottrup og Bredevad og vejen fra Flensborg til Løgumkloster gik over Heds-Bredevad, hvorefter den nordvest for Bredevad passerede Lundbækken, formentlig i oldtiden over et bredt vad. Også her står en gammel vejsten til at retlede de vejfarende, at her drejede Løgumklostervejen efter Hornse og Ravsted.

En ny vejforordning af 29. oktober 1784, der omfattede lodsejernes betaling for anlæggelse, vedligeholdelse med pligtkørsel og projektering af gennemgående

Vejvisersten ved den nordlige udkant af Frestrup plantage. Her gik den gamle landevej fra Tønder til Flensborg.

veje, satte i årene derefter gang i udbedringen af de gennemgående veje ved amtets foranstaltning og var nogle steder medvirkende til ændringer i vejforløbet. Tønder-Aabenraa landevej blev således omkring 1800 forlagt til at gå over Stemmild - Bov - Lendemark - Bredevad i stedet for det nordligere forløb, men det var en årelang proces sådan at ændre folks rejsevaner. Endnu i 1815 udbad en vejinspektør, der skulle foretage vejsyn, om amtets udtalelse vedrørende Aabenraa-Tønder landevejs rigtige forløb, den sydlige eller den nordlige. Der må i den forbindelse også være lagt ny bro over Lundbæk, så det ikke mere var broen ved kornmøllen, som den kaldes i Bylderup kirkekrønike, men broen mellem Lendemark og Bredevad. Vejforløbet af landevejen Flensborg-Løgumkloster ændredes ikke i Bylderup sogn, men der blev brug for en bro over Søderup å i Heds. Det har ikke været muligt at finde det nøjagtige årstal for etableringen af denne bro, der fik navnet Kobro, men i forbindelse med skolebørnenes undervisning i Bredevad skole skriver pastor Andersen i 1793, at børnene fra Heds og Søllingvrå søgte skolen i Bredevad. Han skriver dog ikke, hvor længe de havde gjort det, men i 1744 kunne børnene ikke komme over, da der kun var en planke over åen, hvorfor de havde deres egen vinterskole. Den fine kampestensbro i Kobro er dog ikke bygget for børnenes lettere adgang til skole,

Vejvisersten nordvest for Bredevad. I baggrunden engdraget og det gamle vadested. Til højre ses dæmningen mod den første bro.

men er et led i forbedringen af landevejstrafikken og opført ved amtets foranstaltning, hvorfor det er sket i henhold til vejforordningen af 1784. Da denne bro slet ikke nævnes i amtets akter om vej- og brosager fra 1810 og 1853, tyder alt på, at den har været der før 1810. Den skulle så være ældre end broen ved Gejlå, der er fra 1818. Tønder-Flensborg landevej må have været noget mere befærdet, da her blev foretaget hyppige vejbesigtigelser ved amtsadministrationen. Nu var det jo også samme vej til Flensborg og til Aabenraa helt fra Tønder til Saksborg, ligesom Flensborg-Tønder og Flensborg-Løgumkloster havde samme forløb til Kravlund, hvor der var postfordelingssted i Kravlund kro. Her blev forløbet dog ændret til Fårhus - Vejebak - Bajstrup - Vippel, og bønderne i Søllingvrå fik besked på at køre pligtkørsel med træ til en ny bro i Vippel i 1811. Det var de meget utilfredse med og indsendte klageskrift. Vedrørende betaling for udgifterne ved vej- og broarbejde kneb det tilsyneladende for de tidligere fæstere under Lindeved, Mårkær og Søgård at forstå, at de nu var selvstændige bønder, der selv måtte betale for en sådan vejforbedring. Det gav anledning til mange skrivelser og forklaringer. Men vejforordningen har sikkert heller ikke været klar nok, og her skal huskes på, at både udskiftningen mellem bønderne, frikøbene fra fæstemålene og denne vejforordning næsten blev gennemført samtidig i 1780'erne.

Kobro over Søderup å mellem Heds og Bredevad. Den må være bygget omkring år 1800, måske lidt før, da der var en bro i 1793.

Udover disse gennemgående veje gik der en såkaldt herredsvej fra Hajstrup over Bylderup - Lendemark til Bredevad. Bylderup kirkekrønike fortæller, at der var 4 broer i Bylderup sogn, og de lå alle over åerne på denne herredsvej. Kirkekrøniken pladserer dem også, der var en søndre og en nordre bro i Hajstrup, broen mellem Bylderup og Lendemark og så var der broen ved kornmøllen. Der må altså have været en bro over Lundbækken, hvor der var opstemning af vandet til at trække møllehjulet. Mon ikke den sidst nævnte, foruden af møllegæsterne, mest var været brugt i vandrige perioder, ellers har det været lettere at bruge vadestederne, og dem har der været nogle stykker af. Den nøjagtige pladsering af disse vadesteder kan nok ikke ske mere. Vedligeholdelsen af herredsvejen og af dens broer kom for herredstinget i 1695 efter klage fra bohlsmændene i Ravsted sogn. De havde nemlig deres vejstykker og deres udgifter ved istandsættelse af broerne, det fandt de var uretfærdigt. Det fremgår af sagen, at også bønderne i Holm i Højst sogn havde deres parter, »da de jo ikke bruger broen over Grønåen ved Saksborg«, og ingen af de udensogns bønder slap endnu i den omgang.

Man kan få mistanke om, at det har været herredsfogederne på Hajstrupgård, der har fået gennemført, at denne vej var en herredsvej. De var nemlig ude af sagaen, da denne vejsag kom op, og herredsfogeden, Henrik Funck, der afløste den sidste Hans Nissen i 1681, boede i Bylderup, og selve tinget var aldrig blevet afholdt i Hajstrup.

Først 125 år senere, i 1818, slipper bønderne fra Ravsted sogn endelig for medvirken ved denne vedligeholdelse af vejen fra Hajstrup til Bylderup. Da havde de klaget igen, vejsagerne sorterede nu under amtet, der kom til den kendelse, at »vejen ikke mere kan anses at være en herredsvej, men en almindelig kirkevej mellem Hajstrup og Bylderup«. Man har jo nok i Ravsted sogn følt, at det var på tide at komme til den erkendelse.

Vejene inden for sognegrænsen havde retning efter kirken i Bylderup, og de var vel nogenlunde farbare, selvom det kun har været hjulspor, sandede om sommeren og plørede om vinteren, altid dårligt vedligeholdt. De gående benyttede derfor kirkestierne, der fra landsbyerne gik tværs eller skråt over markerne mod kirken. Disse stier, der endnu ses mange steder på matrikelkortene, men ikke i terrænet, måtte ikke pløjes op, for at kirkegængerne og andre, der færdedes til fods, sommer og vinter kunne benytte dem, og formentlig mere tørskoede nå bestemmelsesstedet. Foruden kirkevejene var der møllevejene, der også skulle holdes nogenlunde farbare. Der var 2 vandmøller i Bylderup sogn, Søllingvrå og Nymølle, og bønderne i de forskellige landsbyer havde møllepligt til disse møller. De bønder, der boede nord for Slogsåen, havde møllepligt til Nymølle, og denne pligt påhvilede også bønder i nabolandsbyer udensogns,

der så også havde deres vejstykke at vedligeholde på møllevejen. Syd for Slogsgaen var der møllepligt til Søllingvrå vandmølle, der også malede korn for udensogns bønder østfra. Fra de to landsbyer, Frestrup og Hajstrup, der ligger syd for Uge bæk, havde bønderne møllepligt til Jyndeved vandmølle, og deres møllevej gik over Stade mark gennem den nuværende Frestrup skov. Det kan synes mærkeligt, at de Hajstrup bønder skulle køre den vej, de havde jo bro over Uge bæk i Hajstrup. Det må så blive et spørgsmål om, hvad der kom først, broen eller møllepligten. I hvert fald klager den første Thomas Sønichsen på Hajstrupgård i 1770 over, at hans vejstykke på møllevejen over Stade mark er for stort. Det syntes herredstinget dog ikke, og klagen fandtes uberettiget.

Men det var altså bohlsmændene, der skulle holde disse kirkeveje og mølleveje i nogenlunde stand, de havde hver deres vejstykke opmålt efter gårdens størrelse eller ottingtal, og en opmand, oldermændudtrykket synes ikke brugt her på egnen, skulle sørge for, at alle rettede sig efter forskrifterne og idømme bøder til de sendrægtige. Selvom stykkerne var markeret med kendemærker, så blev praksis nok efterhånden, at man stillede med een eller to karle måske et par heste og en plov, alt efter hvor langt et stykke vej, man var tildelt, og så blev vejen repareret. Denne vedligeholdelse påhvilede alene bohlsmændene (gårdbrugerne); kådnerne (husmændene) betalte så kådnerpenge efter deres areal og brug af vejene til deling mellem bohlsmændene. Derudover betalte kådnere og inderster (husejere, håndværkere og lejere) græspenge for køer, får eller geder for græsning langs de lange markveje, der som nu var en slags fællesvej for dem, hvis marker lå langs med dem.

Ejerforhold

Selvom de blev kaldt bohlsmænd, så ejede bønderne skam ikke deres jord. Langt de fleste af dem var fæstebønder, der ganske vist havde deres gårde i arvefæste, men ejeren var en eller anden godsejer, et kloster, et amt eller en hertug et eller andet sted. I de gamle akter kan man således læse, at hertug Valdemar og hans søn Valdemar den 23. april 1353 pantsatte »vort sogn Biuldthorp« til marsken Erik Holck, der i 1362 lod pantet gå videre til Johann Grymersen. Urne Jepsen skødede i 1495 bl.a. 1 gård i Hajstrup, 1 i Sottrup og 1 i Lendemark til Anders Ebbesen, forstander i Dalum. Året efter videresolgte de til Hans Rantzau, året efter igen til Hertug Frederik. Samme hertug Frederik, der senere blev konge i Danmark som Frederik den 1., købte nogle år senere af 6 brødre Rantzau, Karlsvrå med tilliggende. Dette tilliggende bestod af hele Du-

Karlsvrå, der nævnes tilbage i 1200-årene som en adelsgård. Fra 1641 fogderi under Mohrkirch amt i 150 år. Her boede lensfogeden.

borg, 7 gårde i Bylderup, Søllingvrå vandmølle, Vestergård i Burkal sogn og nogle kådnersteder. Jo, der blev handlet hen over hovedet på bønderne i Bylderup sogn. Der synes i 1500-årene at have været fortløbende handler med jordegods, hvor gårde i sognet var inddraget. Efterhånden stilnede disse handler noget af, men disse hertugelige gårde fik forskellige ejere. En del kom under Mohrkirch amt, der lå i Angel midt i Flensborg amt, det blev til Mårkær-gårde. En del kom under Lindevitt gods, der lå i Store Vi sogn, sydvest for Flensborg, det blev til Lindeved-gårde, hvis fæstere fik navnet Rantzautjenere. Det var Rantzauerne, der ejede Lindeved gods og desuden Høgsbro gods i Hvidding sogn, så der var bøndergårde i 34 sogne i hele Sønderjylland, der hørte under Lindeved. Endelig kom en del gårde til at høre under Tønder amt, der også havde gårde i Bylderup sogn.

Klosteret i Løgum ejede også gårde i Bylderup sogn. I året 1509 således 6 gårde i Bylderup, 1 i Hajstrup, 1 i Lendemark, 1 i Søllingvrå, 1 i Sottrup og 3 i Bredevad. Klosteret var også med i nogle af de forskellige handler med Hertug Frederik og Rantzau'erne ved magskifter, køb og salg. Omkring 1548, da klostergodset overgik til det offentlige, havde klosteret 1 gård i Lendemark, 1 i Bylderup, 1 i Bredevad og 5 i Sottrup. Når der står 1 gård, kunne det godt være

2 halvgårde. Det var det både i Bylderup og Lendemark. Disse såkaldte Løgumkloster-gårde kom til at høre under Løgumkloster amt. Omkring år 1500 skødede en Jens Andersen af Haderslev alt sit gods i Slogs Herred til fru Anne på Solvig. Heriblandt var også gårde i Bylderup sogn. De kom til at høre under Solvig kommune. Det drejede sig om 2 gårde og 2 kårdersteder i Bylderup og en gård i Heds.

I 1583 købte kongen en halvgård i Lendemark af Anthonius Rantzau. Det var kroen i Lendemark, der kom til at høre under Haderslev amt.

Ahlefeldterne på Søgård havde købt gods af klosteret i Løgumkloster i 1527, heriblandt gårde i Bylderup og Sottrup og Bredevad. Disse gårde er dog blevet videresolgt. Men Søgård bevarede 2 gårde i Sottrup, der dog ifølge jordebogen for Søgård og Årtoft godsdistrikter i 1709 blev sammenlagt til een gård. Denne gård hørte under den særlige ret for dette godsdistrikt helt til 1853, da den blev overført til Lundtoft herred, skønt den jo da lå midt i Slogs Herred.

Det er ikke muligt at stedfæste de gårde, der var med i jordegodshandlerne i 1500-tallet, men da der efterhånden kom mere faste tilhørsforhold til de forskellige godsområder, fik gårdene navne efter godserne, og disse navne blev bevarede længe efter frikøbene, der overvejende fandt sted i slutningen af 1700-årene.

Der var dog også i hele den periode, hvor disse store handler fandt sted, en række bønder, der var selvejere. I Tønder amts jordebog fra 1613 var der under Tønder amt, foruden fæstegårdene under amtet, 2 hele selvejergårde i Bylderup, 2 selvejer helgårde i Lendemark, 1 hel- og 4 halvgårde i Bredevad, 4 helgårde i Heds, 1 i Sottrup og endelig en helgård i Hajstrup, men det var ikke Hajstrupgård, for den var en fæstegård under Gottorp, dog var den fri for at betale fæsteafgift, hvorfor den benævntes som en frigård.

De i det følgende nævnte.

Løgumkloster-gårde hørte altså under Løgumkloster amt.

Mårkær-gårdene hørte under godsdistriktet Mohrkirch amt i Angel.

De tønderske fæstegårde hørte under Tønder amt.

Solvig-gårdene hørte under Solvig gods, der var en selvstændig kommune.

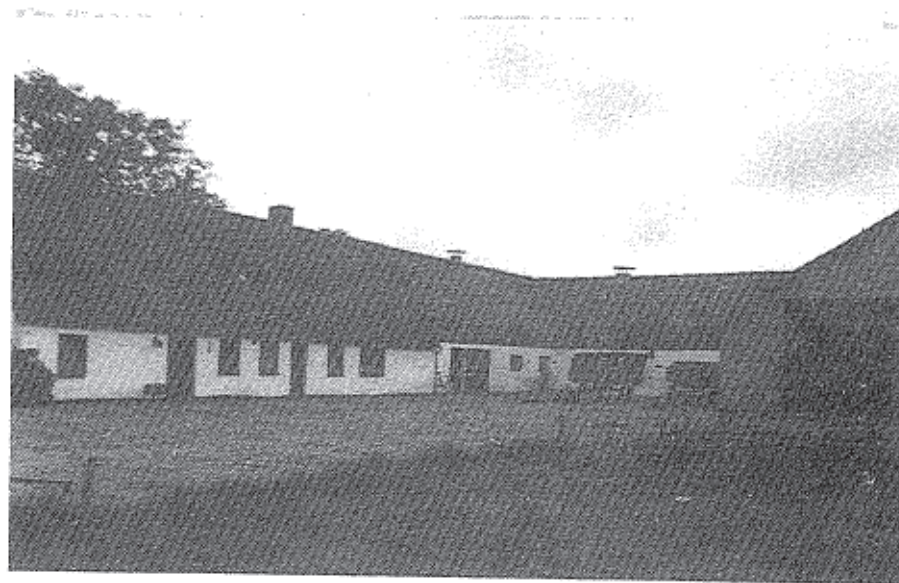
Lindeved-gårdene hørte under Lindevitt godsdistrikt i Store Vi sogn.

Den haderslevske gård, Lendemark kro, hørte under Haderslev amt.

Søgård fæstegården hørte under Søgaard-Aarhoff godsdistrikt med egen retskreds.

Slogsherredsgårdene var selvejergårde.

Fæsteafgifterne og plougskatten skulle altså betales vidt forskellige steder, og som en slags mellemlid mellem fæsterne og godserne havde man de såkaldte

Løgumklostervej 51, Bredevad. Her lå Slogs Herreds fogderi under Lindeved godset i 100 år fra 1660-1766, og slægten Jungmann havde hvervet som lensfoged.

fogderier, hvor fæsteren var lensfoged, ridefoged eller sognefoged. Disse fogeder var fæstere på en af de største af godsets fæstegårde i området.

Fra 1631 var Karlsruå fogderi under Mohrkirch amt. Det var samme slægt i 5 led, der var lensfoged her og havde opsyn med Mårkær-gårdene. Jens Johannsen, der var den sidste af dem, frikøbte den i 1780'erne. Se slægten på Karlsruå.

Lindeved fogderiet lå i Bredevad, Løgumklostervej 51. Også her kaldtes han lensfoged, og hans område omfattede Lindeved-gårde i Bov, Terkelsbøl, Tinglev og Vollerup foruden dem i Bylderup sogn, i alt omkring 40 gårde. Fogedslægten hed Jungmann gennem 3 led, men den sidste, Christian Jungmann, døde barnløs i 1766, og fogderiet blev så flyttet til Bov i Burkal sogn, Bovvej 2, til godset afvikledes omkring 1785.

Løgumkloster-gårdene havde for vort område fogderi i Ravsted. Han havde titel af »Kirchspielfogd«, sognefoged, og det var han jo egentlig ikke, så dem havde de så 2 af i Ravsted sogn. Han boede på en gård, der lå, hvor der nu er tysk børnehaven, Ravsted Storegade 37.

Den haderslevske gård, Lendemark kro, der jo var kongelig ejendom, hørte under Bolderslev fogderi, hvor fogeden havde titel af ridefoged, det mere danske navn for dette hverv.

Solvig-gårdene blev nok administreret direkte fra Solviggård ved godsforvalteren eller en lavere funktionær, formentlig en ridefoged.

De tønderske gårde var fordelt over hele sognet, men mest samlet i Frestrup og Duborg. De havde den stedlige sognefoged på besøg, når fæsteafgifter og plougskat ikke blev betalt til tiden.

Der var nok ikke den store forskel i de økonomiske forhold mellem fæstere og selvejere eller i anseelse mand og mand imellem. Fæsteafgifterne var ikke mere tyngende end de renter, selvejerne måtte betale til pengeudlånere, når lån var nødvendige ved udvidelser af bygninger, jord eller besætninger, måske efter brand eller uheld. Pengeudlånerne var handelsmænd, embedsmænd eller bedre-stillede ejere af de store gårde. Den almindeligste rente var 4 eller 4½ %.

Arvefæstemålene gjorde det jo muligt, at slægt fulgte efter slægt lige såvel på fæstegårdene som på selvejergårdene, men de administrative forskelligheder har været årsagen til, at gårdene i mindst et århundrede efter frikøbene bevarede navn efter den tidligere tilknytning, Løgumkloster-gårde o.s.v.

Når undtages fæsteren under Søgård i Sottrup, så hørte samtlige fæstere i sognet under Slogs Herreds Ting, selvom fæsterne under Mårkær, Solvig og Lindeved benævntes som fremmede undersåtter. Der var dog ingen strid om disse retsforhold, idet rantzauerne på Lindeved ville hævde egen jurisdiction (retskreds), som de havde det på Søgård, på Gram og på Augustenborg godser, og som det var det almindeligt i Holsten, men bønderne her havde købt sig fri af livegenskab, og en del af den årlige afgift til godset var frihedsspenge, så rantzautjenerne var tingpligtige til Slogs Herred. De bevarede skøder fra frikøbene af Lindeved-gårdene tyder i teksten på, at først da gøres der endeligt op med den overbevisning.

Uddrag af skøde vedr. frikøb

af matr. nr. 4 af Duborg, beliggende Søllingvråvej 6.

Nuværende ejer er Kurt Jensen, Søllingvrå 6, 6360 Tinglev.

Fotokopi af originalskødet beror på lokalhistorisk arkiv, Bylderup-Bov.

Jeg Gustav Gotthard von Blücher, hans kongelige Majestæts kammerherre og landfoged over Bredstedt på Lindevitt og Høxbroe, arveherre, ridder, giver hermed vitterligt for mig, mine arvinger og efterkommende besiddere på Lindevitt og Høxbroe godser, at jeg haver fuldkommen solgt, skødet og afstået fra mig, mine arvinger og efterkommere til min undersaat Johann Asmussen i Søllingvrå og hans arvinger de ved hans bohl sammesteds hidindtil i brug havne

Søllingvråvej 6 i Søllingvrå, som Johann Asmussen fik skøde på i november 1785. Disse frikøbs-skøder var næsten enslydende.

landerier, enge og andre partinentier til evindelig arv og ejendom, udtrykkeligt og uigenkaldeligt at nyde og besidde for den sum af 350 daler 40 lybske skilling grovklingende curant (gangbar mønt), hvilken købesum også mod dette købs- og skødebrevs udlevering rigtigt og i den summe til mig betalt haver og derfor på lovligste måde kvitteres.

Thi sælger og afstår jeg også hermed og ved dette ærbare brev fra mig, mine arvinger og efterkommende besiddere på Lindevitt og Høxbroe godser til evindeligt og uigenkaldeligt at nyde og besidde til førnævnte Johann Asmussen, hans arvinger og efterkommere, alt det mig forhen ved hans halve bohl tilhørende agerland, eng, kær og moser, partsgrøft, lyngslet og pagteng, vådt og tørt, inden og udenfor matriklet, aldeles uden undtagelse i nogen form. Det får så være, hvad det vil, som dertil ligger og fra gammel tid dertil har ligget og med rette ligge bør, men al den ret, frihed og rettighed jeg hidindtil har nydet og brugt.... o.s.v.

Alt skulle nøje beskrives og attesteres. Markskellene var ikke så nøje afsat som nu til dags, så strid om markskel forekom ofte.

Skødet afsluttes således:

Og må dette mit skødebrev samt alle de skøder eller købsbreve, som i fremtiden af sådant nu til ejendom frikøbte sted, af dets besidder udstedet og af mig

imod sædvanlig gebyr af een rigsdaler approbert og garanteret vorder, løses og protokoleres til hvad ting og jurisdiction vedkommen selv vil, uden min foregående varsel eller indkaldelse.

Til ydermere stadfæstelse har jeg for mig og mine arvinger og efterkommere med egen hånd underskrevet dette skødebrev og ladet det forsegle med mit adelige segl.

Skrevet på Lindevittgård d. 25 nde november 1785.

sign.

Gustav Blücher.

Der er ikke i dette skøde nævnt noget om besætning og inventar. Det må så alene have været den faste ejendom, der har tilhørt godset.

Ovennævnte Johann Asmussen er i kirkebogen og i skyld- og panteprotokollen anført som Johan Rasmussen, der så nok var han rigtige navn. Det har åbenbart ikke været nødvendigt, at køberen skulle underskrive skødet.

Der må dog have været nogen forskel vedrørende tingpligten. I en opgørelse over degnens indtægter, hvor også nævnes nogle såkaldte vicariepenge, der fra 1709 efter anvisning udbetales til degnen af herredsfogden, står der tydeligt, at herredsfogden intet har at skaffe med de fremmede undersætter, hvorfor degnen selv må indkræve disses bidrag, der var ganske ubetydelige beløb.

Landbyfællesskabet

Foruden arealerne til gårdene, der bestod af en toft hjemme ved bygningerne, og opdelte agre i agermarken, så alle havde et stykke af alle slags jordtyper, så lå der uden for selve agermarken store arealer, udmarken eller fælleden, der nok mest har været lyngklædt. Disse arealer blev først opdelt ved udskiftningen fra 1750 til 1780'erne, da der var sket udskiftning i alle Bylderup sogns landsbyer. Bøndernes vilkår i Sottrup var således:

Byvilkår i Sottrup i 1702.

Oversat til lettere læseligt. Den tids noget snørklede vendinger er søgt bevaret. Den første side i fotokopi af original udskrift er vedlagt. Efter den tids skrivemåde en meget pompøs indledning.

Jeg Hinrich Funck, fyrstelig herredsfoged i Slogs Herred, Jes Petersen, Ravsted og Peter Christensen, Havsted, der er sandemænd, kundgør og bekendtgør med dette vort åbne besejlede tingsvidne, dags dato i det 1702. år efter vor hellige frelser Jesu Christi fødsel, tingdag den 4. april, for os og de øvrige fremmødte herredsfolk inden for forannævnte herreds fire tingstokke, at klarlægge og stadfæste vedlagte sag, som de samtlige og agtværdige beboere i landsbyen Sottrup har anmodet om vedrørende de af dem i fællesskab ønskede og anførte landsby's ordninger og vilkår, at oplæse dem offentligt og derefter udstede et tingsvidne (en kendelse).

Disse omtalte vilkår lyder således:

I den højhellige og højtelskede treenigheds navn skal hvermand hermed kende og vide, at mellem disse indfæstede bohls mænd er bestemt, hvordan deres by's ordninger og vilkår herefterdags i en ikke ringe forening skal bestå, så der i hvert fald ingen splid skal være, lige som der også i andre omliggende landsbyer forventes ordninger og vilkår, så ingen skal finde sig i at lide stor skade. Skal sådanne bestemmelser i det lange løb følges, må alle agte på at forhindre noget højst skadeligt væsen og fremme deres altid gode vilje ovennævnte beboere imellem, som aftalen er indgået og derefter i samdrægtighed gentaget for den højfyrstelige herredsfoged og retsskriver for Slogs Herred, endvidere yderligere tilføjet nøjagtigt og bestandigt at holde, fra alle sider bestræbe og understrege, altid at sørge for, at hver ting tjener det samlede naboskab til de bedste vilkår, det være sig som det vil og altid blive fastholdt. Men om sådanne ordninger brydes, eller nogen slet ikke skulle holde dem eller ville, at de da af den indsatte myndighed ikendes bøde og byens straf, idet disse, ved forbliven eller vægring, af de valgte opmænd for det samlede naboskab, straks uden udsettelse skal gives eller anvendes. Kun da kan et enstemmigt aftaleskrift blive efterlevet, og følgende bliver da bestemt og aftalt.

Nemlig:

For det

1. Det er af jer fra alle sider i samenighed bevilliget og vedtaget, at der på hver gård holdes 4 heste, 4 køer, 4 ungkvæg, 8 får og 2 svin, der om sommeren græsses frit, og at der på kogræsningen godkendes 1 ko, 1 stk. ungkvæg eller en kvie mere, der også skal græsses, men når en eller anden har flere udover sin flok, skal han sådanne før Philippi Jacobi (Majdag), da hyrden opretter sin flok, skaffe dem ud af byen, men der må intet fremmed kvæg tages til byen og græsses, uden der bødes en halv tønne øl.

2. Såfremt en eller anden iøvrigt har mere kvæg, og når en eller anden mangler en del, skal der betales græspenge. For en hest 1 mark lybsk, for en ko en mark lybsk, for et stk. ungkvæg 8 skilling, for et får 4 skilling og for et svin 4 skilling, men alligevel skal vedkommende fortsætte med sit antal, og de ansatte græspenge skal de enkelte, der ikke opfylder sit antal, have i erstatning, såsnart græspengene betales. Men der må intet overskydende kvæg være i landsbyen, når græsningen er besat, så der ikke bliver for småt med græsset.
3. Men skulle godsejeren kræve, at en eller anden skal møde med en hest til pløjning eller andet nødvendigt arbejde, og han således ved boghvedens såtid eller ved andet, må købe sig fri, skal han, hvis det sker før midsommer eller Johanni, kun betale de halve græspenge.
4. Ønsker nogen på sit gårdsted at have nogen lejer, der har eller vil have kvæg, som den ene eller anden af dem skal holde ved en eller anden del, som de selv enes om, skal bohlsmanden stå inde for vedkommende.
Kan sådant ikke ske, er samme husvært forpligtet til indtil videre at lade sit eget antal blive nedsat.
5. Enhver skal overlade sine heste, kvæg og alt til hjorden og ikke holde særlige drifter. Hvis nogen overraskes i at overtræde dette, skal han nemlig bøde 1 mark lybsk og dertil 4 skilling for hvert stykke til byens kasse.
Men da godsejeren kræver, at byhyrden også ofte færdes fjern fra byen, og så kommer sent hjem, vil særlige drifter i så tilfælde blive tilladt, men dog må det kun ske på den fælles græsgang.
6. Intet kvæg eller andet må ved anmeldelse til græsning holdes udenfor, og hvis det sker, skal der bødes 1 mark til byen for hvert stk., ligesom heller ingen må understå sig i at græsse eller drive sit kvæg eller sine heste i enge eller korn, heller ikke må nogen komme der, før engene og kornet er fuldstændig mejet, samt hø og korn hjemkørt, hvorfor ingen må slå deres kvæg derud, inden samtlige naboer har givet deres tilladelse, eller blive idømt høje bøder og straf.
7. Endelig skal alle vandingssteders kanter være udbedret til majdag efter ottingtal og på samme måde vedligeholdes, og da må de dertil udpegede opmænd, når der bliver fundet mangler eller skader, pålægge de forsømmelige den fastsatte landsbybøde, der hvergang er 4 skilling, som efter brugelig herreds sædvane vil være at udpante. Sker det af og til, at en eller anden tilføjer dem nogen skade, må vedkommende selv genoprette den og erlægge bøden. Alle må dog af og til udbedre dem alle.
8. Bestemte opmænd i landsbyen, en fra øst og en fra vest, bliver hvert år beordret og udpeget, hvilke så også skal virke til den samlede by's bedste, så alt går ordentlig til. De skal virke, også på øvrighedens og på byens vegne, i god hensigt efter bedste formåen. Desuden kan de forlange naboerne sammenkaldt til gadestævne for at få aftalerne beskyttet og præciseret, for de skal som sådan ikke lade sig nøje med en overlegen undskyldning ved en anmeldelse af vrangvillige naboer, i stedet skal samme hvergang bøde med 8 skilling. Ligeledes skal de udpegede opmænd ved pløjning, såning, høstning og ved alle andre begivenheder overalt påse, at alt sker efter god skik og brug, at der vises opmærksomhed og at bedst mulig flid fremmes.
9. Vedrørende 2. års følopdret (1 års plage), der selv alene skal vogtes og passes sammen med hestene, må ingen nogensinde lade dem løbe sammen med mødrene eller lade dem følge dem. Overtrædende må bøde med 8 skilling til landsbyen.
10. Ligesom heller ingen må understå i at tage okser eller andet bort fra deres pasning til eget arbejde. Vedkommende skal omgående bøde med 8 skilling til byen.
11. Videre er følgende gensidige aftale sluttet, at engene Mørkær, Østerengen til Nyskiftet, Murkær ved siden af begge Starenge, de tre Starenge og den søndre Langeng mejes på hver een dag, Krogeng, nordre Langeng ved Nyskiftet og Troh-Meine i ialt seks dage, men rugen skal mejes og bindes på 2 dage, som også det skal indkøres på 2 dage. Hvem der handler derimod bøder med 1 halv tønde øl.
Det er også mellem samtlige samtidig aftalt, at boghvedens såtid bestemmes i fællesskab, som hidtil.
12. Det er ligeledes i enighed mellem samtlige ønsket og blevet aftalt, at bagning, tørveskæring og indtægtsmæssig fortjeneste fortsat skal være tilladt, så enhver efter lejlighed til bedste nytte kan være sig selv til gavn.
Uændret beholder enhver også sine 4 agre i Store Mose, som han tidligere har haft.
13. Og da der nu ingen egentlige arealer er, hvor der før var agerender, og hvor en eller anden har hugget lyngtørv, strå eller gravet tørv, skal alt nu henføres og tildeles efter ottingtal og uddeles i bestemte stykker, så enhver enkelt således har at forsyne sig til eget brug af strå eller tørv ud for sin egen agerende såvel på gode som dårlige steder og både ved ager og engstykker.
14. Således skal også den nuværende fælled eller udmark af alle bruges, som den fra gammel tid har været anvendt til jeres ejendomme og fortsat forblive

upåvirket, men græstørv, strå og tørvejord må ingen steder hugges eller graves. Endvidere er taget til følge, efter indvendinger fra Paul Petersen vedrørende hans gamle tørveskifte i Brackær mose, der ikke ved tildeling kommer til at ligge ud for hans egen ager, hvorfor man har ønsket, at hans eget stykke mose, der fra gammel tid ved køb er blevet ejendom, ligesom forud skal være det.

15. Der skal efter ottingtal tildeles enhver et passende areal i marken til græstørvgravning, rørslagning og tørvegravning til eget brug, og hvis en eller anden tillader sig at hugge eller grave i en andens stykke, skal vedkommende efter almindelig ret tingde derfor eller idømmes bøde.
 16. Hestelykken skal holdes i orden og 14 dage før majdag være forsynet med nødvendigt vandingssted, og intet, hverken kvæg, svin eller andet må løses eller græsses der. Om nogen forsynder sig, skal han hvergang bøde med 4 skilling til byen.
Således skal også svinene være trynede og vidtløftige eller udbrydende bæster være klampede, ellers skal hvergang erlægges bøde.
 17. Det begæres noteret, at Rasmus Hansen og Jes Ebsen begge må betale for et fast kådnersted, uagtet samme, hverken land eller sted, ingen rettigheder har nydt. Det er alligevel hermed, af samtlige ønsket og blevet vedtaget, at da det har vist sig, at der ved sådanne steder fremtidigt skal være græsningsrettigheder, og at sådan græsning så kommer dem til gode, så gøres betaling berettiget.
 18. At enhver nu, da sådan det samlede bysamfund's ønsker er aftalt og bestemt, således alt til den samlede by's bedste må overholde ordningerne.
Enhver må finde sig i, den enkelte tilslutte sig og underkaste sig det mindste ved aftalen, herunder betale til byen de pålagte vilkårsbøder.
 19. Men skulle en eller anden alligevel herefter handle mod disse i enighed udarbejdede aftaler og ikke efterleve dem eller med forsæt forsynde sig og vise sig genstridig, skal samme ikke alene idømmes en bøde på 2 rigsdaler, men derudover efter herredssædvane betale en tønde havre til herredsfogeden, ligesom også de til byen ansatte og forfaldne bøder, han er skyldig, omgående i deres helhed skal berigtiges, eller ved vægring vil blive udpanstet.
Skulle en eller anden forsætlig alligevel gøre modstand og protestere, vil bøden, der skyldes, blive fordoblet.
- Da nu alt dette på bedst måde er aftalt og mand for mand ialt tiltrådt, og da således alt i alle punkter og klausuler er færdigbehandlet og enstemmig vedta-

get, derefter til sidst af enhver med deres navne til endnu mere forsikring egenhændigt underskrevet, er det således overladt til senere retsbehandling.

Sket i Bylderup den 24. marts 1702.

Alle disse ovennævnte samtlige fæstere i landsbyen Sottrup har ønsket udstedt et fuldkommen tingsvidne, som denne dags 8 herreds- og tingmænd, der efter at sagen er belyst og indprentet, kan bevidne, er sket og foregået på Slogs Herreds Ting. Det vil derefter blive beboerne meddelt.

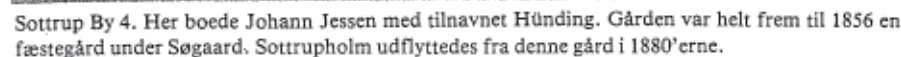
Sket på sted, tid og år som foran meddelt.

Alle de 8 tingmænd var: Peter Lautrup, Hajstrup
Christen Petersen, Saksborg
Kalle Petersen, Fogderup
Hans Hansen, Bylderup
Peter Dinsen, Bylderup
Jacob Lassen, Nolde
Jørgen Lorenzen, Ravsted
Karsten Jensen, Jyndeved.

Dette var så nok den almindelige besætningsstørrelse på gårdene i Sottrup, der havde hver et areal på ca. 40 ha. Om Søgårdsfæstegården, der var den største gård i Sottrup, kan man således i godsets jordebog fra 1709 læse, at fæsteren hed Johann Jessen, han var 34 år, han havde en søn på 3 år. (Der blev holdt styr på drengbørnene. Det var jo arvefæste, ligesom man skulle vide, hvor man kunne henvende sig ved udskrivning af landsoldater). Bygningerne bestod af 21 fag, stuehus sammenbygget med stald og lade, desuden 7 fag lade. Besætningen bestod af 8 heste, 7 køer, 1 tyr, 1 kalv, 9 får og 2 svin. (Der må have været uheld med kvægopdrættet). Der var tilsæt 50 skæpper med rug, men burde have været tilsæt 60 skæpper (1 skæppe = 1/8 td. land). Desuden kan der tilsås 60 skæpper med byg og havre samt 25 skæpper boghvede. (Tællingen må være sket om vinteren, før forårsarbejdet). Gården er i restance med 7 rigsdaler. Det er beskedne udbytter, der har kunnet opnås. Fra denne gård, der havde et areal på 72 ha, opstod Sottrupholm omkring 1890 efter yderligere tilkøb af areal.

Gårdenes arealer blev angivet i demath. Efter en kongelig forordning af 1768 regnes en demath i Tønder amt for at være 1 rode bred og 180 roder lang. 1 rode lig 9 alen lig 18 fod, det vil sige ca. 6 skridt. Under forordningen stod anført: 1 demath udgør omtrent så meget, som en mand med en stor le afmeje på een dag. (Den skulle nok også helst være godt skarp). Efter nutidens arealberegning er en demath næsten højagtig 1/2 ha.

Første side af original udskrift, 1702.

Men jordens værdi, der skulle bruges ved beregningen af grundskatterne, blev regnet efter ploug, hvor 1 ploug var 10 otting, Da det var et værdimål, kunne arealet til 1 ploug variere fra omkring 15-20 ha helt op til ca. 100 ha. I Bylderup sogn, hvor der var let sandjord, skulle der nemlig omkring 100 ha til 1 ploug, d.v.s. 200 demath. Udfra dette plougbegreb kom betegnelserne $\frac{3}{4}$ gård, halv-gård og 3 ottingsgård og mange flere brøker. Grundskatteberegningen efter dette gamle system blev efterhånden ganske utidssvarende, men blev først afløst af en ny bonitering (jordværdiansættelse) efter 1864. De nye betegnelser blev her syd for Kongeåen til Thaler og Reinertrag, nord for regnedes efter hartkorn. 1 td hartkorn og derover var en gård, ellers var det et husmandsbrug. Den siden indførelsen ved kong Erik, med tilnavnet Plougpenning, altid forhadte plougskat, blev afløst af grundskatter. Der blev kun navnet til forskel. Disse tætliggende gårdes fællesdrift, hvor alt markarbejde skulle ske samtidig, og hvor de ivrige måtte vente på de mere sendrægtige, har nok tit givet anledning til lidt knirkeri. De mange muligheder for at få bøde synes også at tyde herpå. Der var nok ikke flere afvigere i Sottrup end i de andre landsbyer. Efterhånden opstod da også tanken om at dele jordene i større stykker og samtidig opmåle udmarkerne, der så blev tillagt de enkelte gårde efter ottingtal. De, der havde mest i forvejen, fik også mest af udmarken. Ellers var man nok heller aldrig blevet enige.

Udskiftningen

I 1700-årene skete der altså store forandringer. Lendemark og Sottrup var de første, der tog fat på en udskiftning, men de fjernt boende ejere af de fleste gårde, der altid skulle godkende disse ændringer, gav anledning til megen skrivi. Først i 1780-1782, da godserne var under afvikling, blev udskiftningerne endeligt godkendt, selvom Lendemark var startet i 1750 og Sottrup i 1756. Det var altså ganske andre navne, der er anført ved approbationen, end på de første ansøgninger.

I Søgård godsarkiv findes en opstilling fra 1756 over gårdenes fremtidige areal efter udskiftningen i Sottrup.

Johann Jessen Hünding, dengang Sottrup By 4, nu Sottrupholm

På agerlandet	59 demath	8 roder	61 fod	(det er kvadrat-roder og fod)
På fælleden	84 demat	177 roder	59 fod	

Rasmus Clausen, nu Østergårdsvej 8

På agerlandet	48 demath	143 roder	58 fod
På fælledsn	88 demath	53 roder	20 fod

Rasmus Rossen, Sottrup kro, nu Sottrupvej 46.

På agerlandet	50 demath	37 roder	57 fod
På fælleden	111 demath	134 roder	22 fod

Johann Petersen, nu Sottrup by 8

På agerlandet	28 demath	27 roder	7 fod
På fælleden	36 demath	24 roder	11 fod

Jacob Jørgensen, nu Sottrup by 3

På agerlandet	29 demath	90 roder	42 fod
På fælleden	43 demath	38 roder	63 fod

Hans Jacobsen, nu Sottrup by 10

På agerlandet	35 demath	122 roder	75 fod
På fælleden	51 demath	68 roder	55 fod

Marcus Hansen, nu Sottrup by 12

På agerlandet	31 demath	134 roder	1 fod
På fælleden	43 demath	40 roder	78 fod

Hans Juhler, nu Sottrup by 14

På agerlandet	20 demath	26 roder	37 fod
På fælleden	41 demath	163 roder	49 fod

Johann Peter Sonthom, nu Sottrup by 18

På agerlandet	31 demath	147 roder	43 fod
På fælleden	54 demath	30 roder	39 fod

Jens Nicolaysen, del af nuværende Sottrup by 17

På agerlandet	21 demath	65 roder	54 fod
På fælleden	39 demath	60 roder	48 fod

Jacob Hansen, senere sammenlagt med foranstående, formentligt nabo

På agerlandet	23 demath	37 rod	3 fod
På fælledes	38 demath	0 roder	26 fod

Sådan delte man altså i Sottrup, og det er nærliggende at tro, at sådan har fremgangsmåden været i de andre landsbyer, der fulgte efter nogle år senere. I Bylderup kaldte man det dog ikke for fælleden, men slet og ret hede. Til fordeling i Bylderup var der 776 demath ager, 216 demath hede og 193 demat eng.

Her skete udskiftningen fra 1775-1783.

I Bredevad blev bønderne enige om at bruge nedenstående fremgangsmåde:

Vi samtlige lodsejere i Bredevad har under dags dato indgået en ryggelig contract med hverandre således som følger:

1. At vi ville separere vores fælleds landerier, og da opmålingen er så vidt bragt til ende, er vi blevne enige i forening at bonitere (værdiansætte) det selv med hverandre efter vores bedste skønsomhed, hverken efter venskab eller fjendskab, men efter bedste videnskab og samvittighed så vidt mulig blive kan.
2. Når samme bonitering er til ende, da at sætte den ene fenne mod den anden fenne, således at enhver af os skal være villig til at tage derimod, og når det så vidt er bragt, da ej nogen at tage sin andel forud uden nogen lodkastning, men når loddet drages, da at være tilfreds og fornøjet med det dennem tilfalder.
3. Hvad tofter, hussteder og kålgårde anbelanger, da skal enhver beholde sit efter mål og bonitet, således at hvad som de fattes, skulle de have i den bequemteste fenne ved byen, og de som have for meget skulle ligeledes afstå det. Hvad bonitering angår, da er vi enige om at bonitere samme også selv, og den, som toften, husstedet og kålgården tilhører, må gå til side imidlertid (imens).

4. Hvad Peter Christensen og Claus Erichsen for Karsten Nissens bohl angår, da ere vi enige, at de skulle drage et lod for samme bohl på agerlandet, undtagen på Nylandet, og i fennerne, ellers skulle de have deres andel for samme hos deres eget i Drav og Fælledsland.

Da nu af os underskrevne skulle holdes, med Øvrigheds approbation, attesterer vi med vores hånds underskrift.

Bredevad den 27. juli 1778.

Peter Beck, Peter Christensen, Claus Erichsen, Hans Marcussen, Christen Petersen, Jes Jürgensen, Christen Knutzen, Hans Lorenzen, smed, Johan Hansen, Asmus Jespersen, Matthias Jespersen.

De gode Bredevad-bønder skriver nok »samtlige lodsejere«, men de havde nu glemt kådnerne, så de samledes igen en uge efter og vedtog, hvor disses lodder skulle afsættes.

Men selvom denne udskiftning i hele Bylderup sogn altså tog 30 år, blev den alligevel en menneskealder for tidligt færdig. Man nøjedes jo med at dele jorderne, men der skete ingen udflytning ud på markerne, som i den øvrige del af landet, hvor der i udskiftningstiden opstod en masse nye ejendomme på udmarkerne. Den ret let sandmuldede jord har nok også påvirket afskrækkende, så ingen turde begynde en ny tilværelse udenfor naboskabet. Der ses kun at være sket en eneste udflytning i hele sognet. Det var i Lendemark, hvor Sidsel og Jacob Boysen opgav deres fæste af en af Løgumkloster-gårdene inde i byen og oprettede en ny gård på Lendemarkmark, nu Dyreparkvej 5. Deres søn, Boy Jacobsen mageskiftede dog gården med Lendemark kro i 1791 og vendte tilbage til bysamfundet.

Kolonisterne

Der var dog enkelte andre, man fik til at slå sig ned i hedearealerne. Det er en anden historie. I midten af 1700-årene opstod en tanke om at skaffe nybyggere til de øde hedeegne i den vestlige del af Jylland. Agenter rejste rundt i nogle egne i Tyskland, hvor der var rigeligt med mindre landbrugere, og berettede om de gode forhold, de kunne opnå i Danmark med tildeling af jord og statslån til bygninger og køb af besætning. Så kom da en lang række familier fra Rhinegnene til Danmark for at stifte bo. I Vestjylland blev de kaldt kartoffelstyskere. Her blev navnet kolonister.

Her ved landevejen mellem Bredevad og Lendemark lå kolonistejendommen, der blev kaldt »Duehuset«, opført i 1763 på Lendemark hede. Ejendommen blev nedbrudt først i 1900-årerne.

Disse kolonier, hvoraf der her i den nuværende Tinglev kommune blev oprettet 4, bestod af et antal ejendomme, 6 til 10, i et nogenlunde samlet område, og de fik navne efter den kongelige familie. Julianenborg kolonien, der bestod af 8 ejendomme, fordelte sig med 4 i Bylderup sogn, 3 i Ravsted og 1 i Hostrup sogn. Ejendommenes beliggenhed var 2 på Frestrupmark, 1 på Bylderupmark (nu Nystaden), 1 på Lendemarkmark, 2 i Hornse, 1 i Hyndingholm og 1 på Solderupmark. Der skulle have været oprettet 4 mere i Bylderup sogn, 1 mere på Frestrupmark, 1 på Hajstrupmark, 1 på Karlsvråmark og 1 på Sottrupmark, men de blev opgivet. Navnet Julianehåb er bevaret på Frestrupmark. De andre fik andre navne, selvom folketællingerne i 1840 og 1845 endnu anfører navnet Julianenborg: Nystadejendommen blev til »Lille Leipzig« og Lendemarkejendommen blev til »Duehuset«. Den nærmeste naboejendom blev nemlig kaldt »Hønsehuset«. Duehuset er forsvundet, det lå ved en lille trægruppe syd for den nuværende vej til Bredevad lige overfor Matthias Lorensen, Bredevadvej 5. Jorden blev sammenlagt med matr.nr. 9 af Lendemark, Dyreparkvej 5. Der var 2 Kristianshåbkolonier. De lå begge overvejende i Burkal sogn. Så var der Sofiedalkolonien i den sydlige del af Tinglev sogn.

Man havde imidlertid lovet disse tilflyttere langt mere, end der var grundlag for, og de blev dybt skuffede. De fleste forsvandt ret hurtigt igen til hjemegnen eller til andre egne, måske i andre lande. Een slægt, Kraus, holdt dog ud i en årrække.

Kolonistejendommen i Nystaden, der blev kaldt »Lille Leipzig«. Her på Bylderup hede startede Johan Georg Peck i 1763.

Der startede en Kraus på Bylderup hede, og i en fortegnelse over kolonisterne fra 1803 ses der at være en Kraus på Lendemarkmark og på de 2 ejendomme i Hornse. Men Krauserne, Halcher og Tüchsen, og hvad de alle hed, er borte. Ingen af deres efterkommere kan spores i Bylderup sogn, men ejendommene er dog nogenlunde i behold. Nystadejendommen dog kun til beboelse.

Efter udskiftningen

Udmarkerne blev altså ikke rigtigt beboede efter udskiftningen. Ret store dele blev endda liggende som hede i endnu 100 år. I Heds, hvor næsten alle disse arealer hørte under Hedsgård, opstod der fra omkring 1800 til 1860 ikke mindre end 10 gårde, der frastykkedes Hedsgård efterhånden, som der meldte sig en køber. Også Bylderup hede blev efterhånden bebygget, idet der opstod en række kådnersteder næsten samlet i Nystaden. Langs Møllevejen til Søllingvrå har der fra ældre tid ligget nogle kådnersteder, der har hørt under Mårkær. De sidste hedearealer forsvandt, da men begyndte at tilplante dem med nåletræer. Først kom de Frestrupper, der tilplantede Frestrup hede 1906-1907, og

Frestrupskov opstod. Efter senere tilplantninger dækker den nu et areal på 150 ha. I 1910 fulgte man efter i Lendemark og Sottrup, da Lendemark og Sottrup hede blev til plantage. Samtidig blev en del af Lendemarkmark ved vejen efter Bredevad også tilplantet. Det havde tidligere været agermark. Mekaniseringen havde nu holdt sit indtog. Oppløjningen af disse lyngarealer foregik med dampmaskine. To af de såkaldte lokomobiler, dampmaskiner med hjul under, stod med et par hundrede meters afstand og trak en planteplow til sig med en wire. Det skal have været meget effektivt efter den tids forhold. Sottrupmark blev også efterhånden bebygget. I 1867 opstår en ny ejendom, Galgebrostene 2, Herman Schäfer. Den udstykkes fra matr.nr. 16, Sottrup by 10, Hans Henrik Thomsen. 10 år efter byggedes igen en ny ejendom, Galgebrostene 5, nu Kaj Petersen, der udstykkes fra Østergårdsvej 8, nu Hans Petersen. Sottrupholmvej 7 og 11, Andreas Hansen og Hans Walter Schäfer, er opstået omtrent samtidig, formentligt på sammenkøbt jord. Jeg har hørt fortælle, at en mand, der selv pløjede jord op i sådanne udmarker uden at nogen gjorde indsigelser, havde vundet hævnd på jorden efter 3 år. I hvert fald har arealet ikke kostet ret meget i penge, men det har kostet slid. Endelig i 1890 blev Sottrupholm bygget, den kom som nævnt fra Sottrup by 4, Søgårdgården, men der blev yderligere tilkøbt jord, heraf også areal i Ravsted sogn. Sådant ændrede Bylderup sogn langsomt karakter gennem 1800-årene, selvom de tætliggende gårde i landsbyerne fortsat var det almindelige. Engene var fortsat meget værdsatte. Der skulle høre et engareal til hver gård, ellers var den af mindre værdi. Adskillige gårde i sognet havde enge ude ved Grøngård og Lydersholm ved de brede enge langs Grønaen. For at kunne avle mere hø og eftergræsning, begyndte man omkring 1800-tallet, at stemme op for vandet i åerne en periode, så vandet flød ud over engen og tilførte slam og næringsstoffer, der kunne give grokraft til større udbytter. I året 1798 blev et sådant stemmевærk, en skøtte, sat i Slogsåen i Lendemark enge. Det krævede amtets tilladelse at iværksætte sådant anlægsarbejde. Efter et afholdt lodsejermøde, hvor alle interessenter var indkaldt, og hvor argumenterne for og imod blev overvejende, tog amtet stilling til sagen og foretog en partsfordeling af udgifterne til etablering og vedligeholdelse. I Lendemark blev parterne delt således, efter hvor store engarealer, der fik gavn af foranstaltningen:

Præstegården	2 dele
Hans Nissen, den gård lå over for Peter Hansens gård	1 del
Knud Petersen Schmidt, den lå neden for Robert Hansen.	1 del
Jens Hansen Beier, nu Rasmus Nissen	¾ del
Eschel Petersen, nu Markus og Hans Chr. Hansen	¾ del

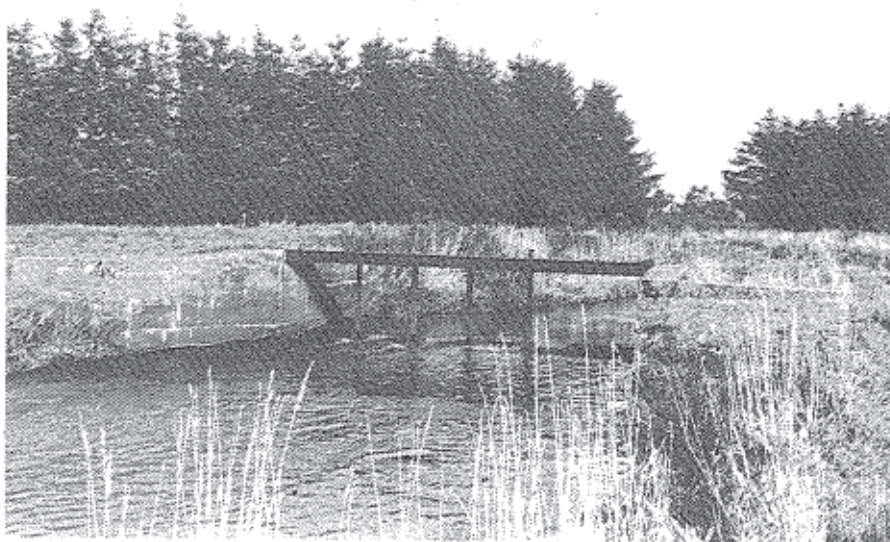
Af disse skøtter har der været 6 i Slogsåen fra Nymølle og til udløbet i Uge bæk. Der har også været nogle stykker i Uge bæk, men der skulle jo være nogen bredde på engene, for at det kunne svare sig.

Disse skøttelag havde bestemte datoer og perioder, hvor der måtte stemmes op for vandet.

I engene blev der så gravet grøfter eller små kanaler for at få det opstemmede vand så langt ud og så godt fordelt som muligt. Bevandingsselskaberne eksisterede helt frem til nutiden, og rester af de senest anlagte skøtter står endnu i åerne.

Før den store afvanding i 1920'erne med inddigning og regulering af Hvidåen og Grønåen, gravning af kanaler med pumpestationer, der pumpede afvandskanalernes vand op i åerne, var engene i vintertiden oversvømmede fra Tønder helt til Hajstrup og Bylderup-Lendemark. En vinterdag kunne det lade sig gøre at skøjte hele vejen på denne strækning, fortæller den gamle landmåler Andresen i Tønder.

Mere brug af kunstgødning og ændrede driftsformer, langt større udbytter på agerjorden, gjorde efterhånden engene mindre eftertragtede, og nu regnes et engareal ikke mere som noget plus for en gårds værdi.

Fundamentet til tidligere skøtte i Uge bæk mellem Bylderup og Hajstrup enge. Vandet dæmmede der ikke op for mere, men i rette tid kan der da fanges lidt al.

Der har dog også altid været et problem på agermarkerne. Det var sandflugten. Drivende skyer af jord og flygende sand over markerne var årligt tilbagevendende begivenheder i forårstiden. Enkelte initiativrige bønder plantede læhegn af gran i markskellene, og der var lidt træer ved de spredte gårde i terrænet, men ellers var der frit udsyn og fri passage for blæsten. Plantagerne, der efterhånden groede til, var ikke noget værn for langt den overvejende del af agermarken. Der skulle en regulær katastrofesandflugt til i 1938, før der rigtig kom gang i plantningen af læhegn. Tilskud fra staten til planter og til beplantning, ved det flyvende korps fra Hedeselskabet, og nyoprettede plantningsforeninger satte gang i plantningen af de mange kilometer tjørnelæhegn. Tilplantning af uproduktive hjørnet og pletter, småplantager på den allerletteste jord, var alt sammen med til i de næste årtier fuldstændigt at ændre landskabet, så man allerede nu har svært ved i erindringen at genskabe det tidligere ret nøgne og til tider barske landskab, hvor intet standsede blikket fra Burkal til Tinglev kirke.

Den nyeste tids mange vandingsanlæg har yderligere sikret dyrkningen og avlen på Bylderup sogns agerjord.

Bylderup var og er fortsat et landsogn, hvor landbruget er hovederhvervet. Det var det dog i endnu højere grad længere tilbage, men der var da en del håndværkere, der udover at betjene sogneboerne også har virket længere ud. Ved folketællingen i 1840 blev erhvervet jo også angivet.

Der var 851 personer i sognet. Foruden gårdejere, husmænd, aftægtsfolk, præst og degn var der:

51 landarbejdere, 7 smede, 4 skomagere, 3 murere, 3 skræddere, 2 tømrere, 1 knapmager, 1 børstenbinder, 1 urmager, 1 kludesamler, 1 kniplingshandler, 1 snedker og en bødker.

Men også konerne, enkerne og udgifte piger havde deres virke.

Der er registreret 17 syersker, 5 kniplersker, 4 væversker og 1 spinderske.

Af disse familier var de 43 lejere af deres bolig. Heraf boede især arbejdsfolkene i små rønner, der hørte under gårdene og i nogle tilfælde lå ude på bymarkerne. Men det var selvhjulpne mennesker, der levede af deres arbejde. Der var nemlig endnu en lille flok, der var endnu dårligere stillet. De der fik fattigunderstøttelse. Med børn og voksne var der 30 i sognet dengang. Og de var virkelig fattige. Fattigprotokollerne fra dengang anfører lidt brød og lidt rug, lidt boghvede eller, når det var rigtig flot, en høne til slagtning. Penge ses ikke omtalt, i hvert fald kun småbeløb. De måtte ud med tiggerposen for at få til mad og tøj. Det var nok mest aflagt og opslidt tøj, de blev betænkt med. Endnu en ting bliver man opmærksom på ved at læse de gamle tællingslister.

Der var 10 plejebørn rundt i sognet. Det var børn fra mindrebemidlede familier, eller hvor en af forældrene var døde. Så voksede de op hos bedrestillede, familie eller andre, hvor der blev sørget for deres opdragelse og skolegang sammen med denne families egne børn. De har nok også arbejdet for føden, men det skulle børnene i almindelighed dengang.

Den store ildebrand i Bylderup

I de gamle landsbyer med tætliggende gårde og huse, der alle var tækkede med strå, kunne en ildebrand blive en katastrofe. Således kunne man læse i »Dannevirke« torsdag den 17. august 1876:

ILDLØS

En voldsom ildløs har mandag formiddag hjemsøgt den vestlige del af landsbyen Bylderup og lagt 6 steder i aske. Ilden opstod i Martin Christensen gård og forplantede sig med stor heftighed mod vest. Blandt de afbrændte bygninger er skolehuset, begge krosteder og bageriet. Dog blev bageovnen reddet. Citat slut.

Også dengang sneg sig trykfejl ind. Det var ikke hos Martin Christensen, men hos Martin Christian Martensen ilden opstod. Hans gård lå mellem Kirsten og Hans Chr. Søndergårds hus og den nu nedbrudte Bylderup kro.

Kroen var den næste ilden fik fat i, hvorefter den sprang over vejen til Nis Matthiessens gård, der dengang lå, hvor nu købmand H.M. Hansen har forretning. Så har vinden formentligt drejet lidt, og branden fortsatte over på sydsiden af bygaden til skolen. En bavn fløj højt op i luften, landede på og antændte kirkekroen. Bageriet har måske dengang ligget på Bylderup Kirkevej 4. Det passer bedst med brandens forløb, da Kirkevej 9 og 11 blev skånet. Men det er et spørgsmål, om ikke referenten også har fået forkert fat på det med bageriet, og at det var en gård på Bylderup Kirkevej 4, der brændte. Skolens bageovn, der var til rådighed for degnen og lå 22 m syd for skolen, blev nemlig ikke offer for den store brand, så det må være den, der henvises til.

Den store brand havde til følge, at 2 gårde blev flyttet ud af byen. Martin Christian Martensen byggede i Sdr. Bylderup, nu Peter og Andreas Peter Nissen. Gården brændte nok en gang 100 år efter og fik den nuværende beliggenhed, Slogsherredsvej 80. Nis Matthiessen flyttede også sin gård syd for banen, der da var blevet anlagt. Heller ikke den gård undgik en ny brand. I 1904 brændte den igen, og Nis Matthiessen måtte bygge gård for anden gang. Så fik den sit nuværende udseende, omtrent.

Hilsen fra Sønder Bylderup

A. P. Nissen's Gaard

Slogsherredsvej 62. Udflyttet og opført af Martin Christian Martensen efter den store brand i Bylderup i 1876. Nedbrændt i 1976 efter lynnedslag og nyopført på Slogsherredsvej 80.

En brand var dengang næsten umulig at slukke. Alle huse og gårde var tækket med strå. Brandsprøjterne var håndtrukne, og selvom gårdene næsten alle lå tæt på åen med rigeligt vand, så var det ikke noget effektivt slukningsapparat. Brandforsikringer var i ældre tid ukendte. I landdistrikterne blev de først almindelige fra omkring 1740, da der foreligger en brandtaksationsprotokol for Lindeved-gårdene. Af en protokol fra 1858, der omfatter alle ejendomme i sognet, fremgår, at Hajstrupgård var forsikret for 8.650 rigsdaler, nabogården til 4.150 rdl. og de små huse i Hajstrup til 200-300 rdl. Man kan undre sig, om der kunne genopføres gårde og huse for en sådan forsikringssum.

Skatter og afgifter

Udover fæsteafgift, eller renter, og plougskat måtte alle med fast ejendom betale tiende til præsten og degnen. Som navnet antyder, har denne afgift fra begyndelsen været en tiendedel af avlen. Ifølge en bestemmelse fra 1621 blev tiende fastsat til at deles mellem præsten og til kirkens vedligeholdelse. Afgiften skulle i Sønderjylland beregnes efter den 20. kær (1/20 af udbyttet), »men hvor den 15. kær hidtil brugelig er, skal den dog fortsat være således«. Denne ud-

formning af teksten gav anledning til nogen splid, også i Bylderup sogn. Som en slags kompromis måtte de Lendemark-bønder, udover den 20. kær, levere ½ td boghvede til præsten. Den samlede tiende i sognet var i 1608 på 66 td og 4½ skæppe rug. Men præsten drev jo selv præstegården, som alle andre steder på landet, og tiende blev snart afløst af et pengebeløb, der jo nok i begyndelsen har svaret til naturaliernes værdi, men da det gennem flere århundreder blev ved at være samme beløb, var det efterhånden blevet til en ubetydelig afgift, der dog for Sønderjyllands vedkommende blev betalt hvert år frem til 1970'erne, dog ikke til præsten, men til tiendebanken i København. I en redegørelse, der omhandler kirkens inventar og jorder, samt præstens og degnens indtægter, udarbejdet i 1782, ses på tiendelisten, der angiver pengebeløb, at alle bønderne i Lund, manden på Kværnholt, og nogle bønder i Bov, alle i Burkal sogn, betaler tiende til præsten i Bylderup sogn, men de er anført med mindre beløb. Disse dele af Burkal sogn synes altså engang at have haft en vis tilknytning til Bylderup kirke.

I samme redegørelse vedrørende degnens forhold kan man læse, at en del af hans indtægter også var en slags tiende, hvor de udensogns beboere dog ikke er opført. Her består ydelsen endnu dengang af naturalier, der var rug, brød og gæs, hvor gæssene dog blev ændret til 12 skilling for 1, 6 skilling for ½ o.s.v. efter aftale med degnen.

- 1 gård ydede 1 skæppe rug, 2 brød og 6 skilling.
- 1 halvgård ½ skæppe rug, 1 brød og 6 skilling.
- 1 kådner 0 skæppe rug, 0 brød og 6 skilling.
- 1 inderste 0 skæppe rug, 0 brød og 3 skilling.

Det gav i alt til degnen årligt 60 skæpper rug, 120 brød og 30 lybske mark. Udover disse tiender til præst og degn, var der endnu en afgift, der påhvilede alle bohls mænd og kådnere. Det var kopenge. Engang omkring 1560 har kirken ydet lån til bønderne til udvidelse af deres kvægbesætning. Herfor blev fastsat et årligt pengebeløb, og denne afgift fortsatte efter at den anskaffede ko forlængst var udgået. Disse længelevende køer blev så naturligt til »eisene Kùhe«, jernkøer, hvoraf de største gårde havde 2, men de fleste kun 1, at betale årlige afgifter af.

Undervisningen af de skolesøgende børn betaltes af børnenes forældre med samme beløb enten det var selvejerbønder eller småkårsfolk. Skolepengene blev beregnet pr. barn pr. år. 1 lybsk mark for hvert barn, der havde læsning, det dobbelte, hvis barnet også havde regning. Det var prisen, enten den lille mødte i skolen, eller »nødvendigvis skulle hjælpe hjemme«.

Skoleforholdene er nærmere belyst i et lille skrift, der er udsendt i 1984.

De gamle slægter

Skal det undersøges, hvem der boede rundt på gårdene i sognet i ældre tid, og hvor de boede, må man ty til de gamle kirkebøger, der er bevarede fra 1663, og sammenligne disse oplysninger med andre akter og protokoller, der er til rådighed. Jordebøger ses ikke bevarede for Bylderup sogns vedkommende. Her havde hver gård sin side med oplysning om areal, bygninger, værdiansættelse og ejer. De store administrative forskelle i sognet medfører, at oplysninger skal søges mange forskellige steder, under Tønder amt, under Løgumkloster amt, i godsarkiverne, under Solvig kommune o.s.v. Fra 1734 og årene derefter begyndte man at føre skyld- og panteprotokoller, under de adelige godser dog først fra slutningen af 1700-årene, og her kan man følge ejerne efter hinanden. Disse indskrivninger var dog i begyndelsen ret frivillige, og ejerskiftene blev ikke altid indført før nogle år efter, de var sket, især ikke når gården blev overtaget af en søn, da blev overtagelsen nok tit gennemført ved mundtlige aftaler uden for meget skriveri. En mand kunne således stå som ejer, selvom han ifølge kirkebogen var død og begravet. Da disse protokoller alene indeholdt oplysninger om pant i ejendomme foruden ejerens navn, forsvinder enkelte nedlagte gårde, uden man kan se årsagen, eller hvor jorden blev af.

Enkelte præster, især pastor Knud Krongaard (1821-1832), var meget omhyggelige med at notere i kirkebogen, om det var en Mårkær-bohlsmand, en Lindevad-, en Solviger- eller en Løgumkloster-bohlsmand, der blev gift, var fadder eller blev begravet. Det er et værdifuldt sammenligningsgrundlag. I gamle akter og protokoller kan endvidere være brugt kaldenavne, hvor kirkebogen bruger de rigtige navne. Christian Matzen havde kaldenavn efter sin grandonkel, men han hed ifølge kirkebogen og underskrev sig med Christian Matthiesen. Navnene Asmussen og Rasmussen synes at have været brugt lidt i flæng. Den gamle landsbyskik, at den tilkommende blev valgt inden for nærmeste omgangskreds og måske var naboens datter, medførte også de mange navnebrødre og navnesøstre i samme landsby. Med disse forbehold er ejerrækkerne anført i de følgende afsnit om de enkelte landsbyer i sognet. På forholdsvis mange af gårdene er samme slægt fortsat slægtled efter slægtled i flere hundrede år. Om nogle af disse slægter er søgt oplysninger i kirkebogen, der går 100 år længere tilbage end skyld- og panteprotokollerne. Enkelte af slægterne er nu fuldstændig forsvundet fra sognet. Deres mulige sidegrene og efterkommere gennem døtregiftermål er dog ikke undersøgt. Men det er jo en kendsgerning, der altid konstateres, at lovlige bønder og småkårsfolk er en anonym skare, der ikke får megen omtale i gamle annaler, hvorfor de i mange tilfælde

lange ejerrækker omfatter overvejende ganske ukendte personer, der dog hver for sig er med til at danne et billede af ejendommenes forhistorie.

Slægten på Hajstrupgård

Den mest kendte af de gamle familier var herredsfogederne på Hajstrupgård, der bestred herredsfogedembedet næsten uafbrudt fra 1517 til 1681. Denne slægt med dens sidegrene er beskrevet i »Sønderjyske årbøger« årgang 1891-92. Her kun linien i Hajstrup.

En man ved navn Peter Petersen, der var fra Lendemark og født omkring 1390, giftede sig med enken på Hajstrupgård i 1420. Enkens navn og oprindelse er ikke oplyst. Deres søn, Henrik Petersen, overtog Hajstrupgård. Peter Petersen blev »ihjelslagen med en økse« af sin avlskarl, der havde fået en irettesættelse. Drabet fandt sted ved en ålegård tæt ved gården. Om karlen er endt i galgen, eller han er rømt udenlands, oplyses ikke. Sønnen, Henrik Petersen nævnes i 1470 og i 1500, da gården går videre til den næste søn, Nis Henriksen, eller Hinrichsen, som han underskrev sig. Denne mand blev i 1517 herredsfoged

Hajstrupgård. Opført efter brand i 1921, hvor også billede af den gamle gård brændte. I »Nord-schleswigsche Volkskalender« for 1955 er et billede af den trelængede stråtekte gård.

for Slogs Herred. Det var dengang ikke nødvendigt med en juridisk uddannelse til dette hverv, derimod var det nok godt med de rigtige forbindelser til den, der udnævnte folk til et sådant embede. Her var Nis Hinrichsen så heldig, at hertug Frederik på Gottorp i disse år i begyndelsen af 1500-årene købte Karlsvrå med tilligende, hvoriblandt der var 7 gårde i Bylderup.

Hajstrupgård var en fæstegård under Gottorp, så hertugen og Nis Hinrichsen har uden tvivl kendt hinanden. Da Christian II i 1523 flygtede ud af landet, og broderen, hertug Frederik på Gottorp, var nærmeste arvtager til kronen, støttede Nis Hinrichsen ham varmt på Urnehoved Ting, men de Bjolderup-bønder holdt lige så varmt på, at kong Christian skulle vende tilbage. Det blev der en værre batalje ud af. Nis Hinrichsen flygtede til hest med 4 pile i sin røde kappe. Men hertugen blev kong Frederik I, og for sine fortjenester blev Nis Hinrichsen en fribonde på en frigård. Det vil dog sige, at Hajstrupgård ikke blev en selvejergård, men den blev fri for afgift, og denne frihed måtte stadfæstes for hvert slægtled. I taknemlighed over sin redning blev den gennemhullede røde kappe ophængt i Bylderup kirke og hang der til den mørnede op, men vel også for at ingen skulle glemme denne dristige handling. Nis Hinrichsen blev begravet foran koret i Bylderup kirke, og hans gravsten er bevaret og står nu i våbenhuset. Indskriften er næsten slidt bort af århundreders færden af kirkegængere søndag efter søndag. Den lyder således:

Anno Domini 1554 Jars - mondags na Andres
wort hirunder begravet - Nis Hinriksen, Hargesfoged
dem Godt one Twiwel genedic is, - den He in sinem Leben bi em blef
I.S. (Jesus) - Got min hogest trost.

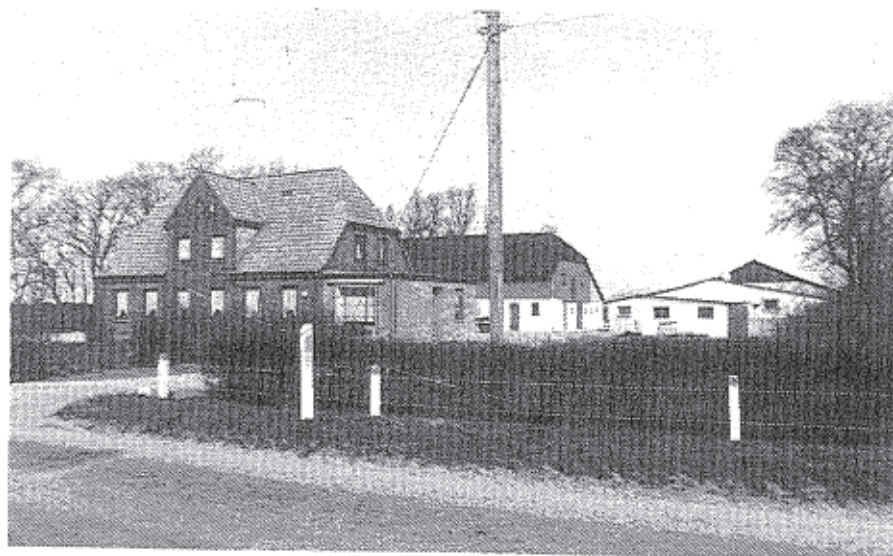
Til yderligere styrkelse af positionen lykkedes det Nis Hinrichsen i 1527 at overtage Wrågård i Burkal sogn. Det fortælles, at i et drikkelag havde den barnløse ejer i vidners nærværelse lovet Nis Hinrichsen, at han kunne købe Wrågård efter ejerens død, selvom denne vist havde udset sin dygtige avlskarl og husjomfruen til fremtidige ejere. Wrågård var med de store engarealer en prima gård efter den tids forhold. Der kunne bjerges 300 læs hør, græsses 16 køer og 30 okser (stude). I eftertiden har nogle kaldt Nis Hinrichsen »ein verschlagenes Weltkind«, andre en gudfrygtig forudseende mand. At han med held var sin egen lykkes smed, kan der ikke herske tvivl om, og dertil hørte gennem tiderne også lidt rænkesmederi.

Hans Nissen fulgte faderen på Hajstrupgård fra 1554, og han blev herredsfoged fra 1561. Bylderup kirke vidner om slægtens offervilje til udsmykning af herredskirken i Bylderup. Hans Nissen og hans hustru Marina er mindet ved prædikestolen og lydhimlen ovenover, der bærer årstallet 1585.

Nis Hansen, deres søn, overtog Hajstrupgård i 1575 og blev herredsfoged i 1591. Det store epitafium i Bylderup kirke forestiller Nis Hansen med sin familie, hustru, 6 sønner og 6 døtre. Altertavlen er også fra hans tid, omkring år 1600, og hertil har slægten uden tvivl ydet betragtelige bidrag.

Hans Nissen II, der fulgte efter faderen fra 1616, blev også ejer af Store Tønde, efter at Wrågård var gået over til en sidegren af familien. Dertil havde han Grøngård i forpagtning, men så havde slægten også toppet.

Hans Nissen III fulgte faderen i 1654. Som de andre blev han også herredsfoged. Han giftede sig i 1665 med en pige på 14 år, Dorte Stridebeck. Hun fødte den første søn som 15-årig. De fik 4 sønner og 2 døtre, men i 1681 døde den sidste herredsfoged på Hajstrupgård. Dorte blev altså enke som 30-årig, og hun blev en stridbar dame, der svarede godt til sit fødenavn. Hun førte retssager om Hajstrupgårds frihed for afgifter, og hun gjorde det med så stor sikkerhed, at hertugen i 1697 fastsatte de årlige afgifter for gården til 34 rigsdaler årligt. Om det også var hendes myndighed, der bevirkede, at ingen af børnene fik sig en ægtemage, fortæller historien intet om. Hun døde i 1722 efter 41 års enkestand. Hendes ugifte sønner, Johann Detlef, Hans og Adolf døde også i årene derefter. En datter Helene Marie Nissen arvede tilsidst Hajstrupgård, men måtte i 1743 sælge den. Nissen slægtens saga i Bylderup sogn var udrundet.

Saksborgvej 62. Udstykket fra Hajstrupgård og opført i 1929 af Albine og Detlef Lassen.

Hajstrupgård blev overtaget af Villads Fabricius. Han står i nogle akter benævnt som herredsfoged. Det er vist et spørgsmål, om han var det. Han boede måske ikke ret meget i Hajstrup, og i 1754 blev den solgt til Thomas Sønnichsen. Han kom ovre fra Als, hvor han havde været godsbestyrer på »Kegnæssgård« under Augustenborg godsdistrikt. Denne gård var under udstykning, og landsbyen Lysabildskov opstod herfra. I de næste 140 år ejedes Hajstrupgård så af en Thomas Sønnichsen, 4 efter hinanden. Arvingerne efter den sidste solgte i 1903 til Lorenz Hansen, der var fra Hajstrup. Denne slægt havde den så i 3 led gennem 80 år. I 1929 blev en gård frastykket til Lorenz Hansens datter, Albine, og hendes mand, Detlef Lassen. Det var Saksborgvej 62. Endelig i 1960'erne udstykkedes endnu en gård fra Hajstrupgård, det var Saksborgvej 43, Christof Hansen. De gamle bygninger til Hajstrupgård brændte i 1921, og gården fik sit nuværende udseende. Sokkelstenene til det tidligere stuehus ligger under den nuværende staldbygning. Dem stødte man på, da der for få år siden skulle graves en gyllekanal, så stuehuset har ligget helt ud til engkanten. Det har været en imponerende bolig, og der fortælles, at den havde 48 lægter til stråtaget. Som den fredede lade på Grøngård.

Slægten på Karlsruva

I den ældste bevarede kirkebog for Bylderup, der begynder i 1663, indskrives pastor Gjøde Ægidius Lauritzen også samtlige altergæster. Heriblandt nævnes ofte Anders Michelsen, Karlsruva, hans hustru og 4 sønner.

Karlsruva var jo i 1631 blevet fogderi under Mårkær og var en arvefæstegård. Anders Michelsen kan dog ikke have været den første lensfoged, da han først kan være født i 1618. Han døde 60 år gammel i 1678, og han blev stamfader til den efterfølgende række af lensfogeder på Karlsruva. Endvidere til slægten Petersen, nu Bylderup Kirkevej 6. Hvem hustruen var, kan ikke ses af kirkebogen. Navneangivelse af hustruer fandt præsterne dengang ikke nødvendigt, heller ikke pastor Lauritzen. Endnu efter mandens død er hun som altergæst benævnt som Anders Michelsens enke, men uden navn. Hun hed Gunder, og hun døde i 1703, 84 år gammel, så hun var født i 1619.

Sønnerne hed Michel, født 1646, Hans, født 1647, Johann, født 1650, og Nicolai, f. ?, hvoraf Nicolai ikke har kunnet følges. De andre 3 opnåede en høj alder og døde alle i Bylderup sogn.

Michel Andersen blev den 18. juni 1682 gift med Ellen Pedersdatter fra Bylderup. De efterlod sig en lang slægtsrække på gården i Bylderup. Se slægten Petersen. Michel blev 81 år gammel og blev begravet den 12. oktober 1727.

Hans Andersen blev også gift og blev boende på Karlsruå, men ses ikke at have efterladt sig arvinger. Han døde på Karlsruå i 1741, 93 år gammel. Han har formentlig passet landbruget, mens broderen Johann Andersen har taget sig af det mere udadvendte. For det blev Johann, der overtog lensfogedhvervet efter faderen. Han blev den betydeligste mand i sognet efter Hans Nissens død i 1681. Det kan man blandt andet se af, så ofte han optræder som fadder ved barnedåbene, især i den østlige del af sognet. Forældrene lagde dengang stor vægt på, at deres børn fik ansete faddere. Derfor er præstens kone, herredsfogeden og hans kone, diakonens kone, fru Lilius, og lensfogeden tit nævnt blandt faddernavnene. Johann Andersen blev 75 år og døde i 1725. Ligesom herredsfogederne ligger han begravet inde i kirken. Det var jo meget fornemt at blive begravet inde i selve kirken. Uden for kirken lå de mest ansete tættest ved kirkens mure. Johann Andersen fik sin grav foran mandsrækken, d.v.s. lige ved prædikestolen.

I 1661 købte Anders Michelsen for 20 rigsdaler et gravsted inde i kirken i Bylderup. Disse penge lånte kirken ud til bohlsmand Jens Jespersen i Bylderup, der gav 3 lybske mark og 12 skilling i rente p.a.

Over Johann Andersen og hans kones grave blev lagt en gravsten med indskrift (her oversat til dansk):

Gud alene til ære.

Her hviler ved sine salige forældres bene den kendte, ærbare og velbyrdige herre, JOHANN ANDERSEN, mohrkirchelige lensfoged på Karlsruå. I troen på sin frelser død i 1725 den 28. marts i en alder af 75 år og 29 dage.

Og hans ægteviede hustru, velærlige og dydige frue MARINA JOHANN'S, i troen på frelseren død i 1733 den 19. maj i en alder af 69 år og 9½ måned.

Den næste lensfoged blev Andreas Johannsen fra 1725 til 1756. Han blev 73 år gammel. Han havde nok ingen børn, for det blev broderen, Hans Johannsen, der afløste ham som lensfoged fra 1756. Så var det forbi med lensfogederne. Ved frikøbet omkring 1780 har det nok mere været den efterfølgende søn, Jens Johannsen, der har forestået driften af den dengang store gård på ca. 100 ha. Men han blev den sidste af slægten på Karlsruå. I 1818 blev gården solgt til Peter Festersen og 1826 videre til dennes søn Christian Festersen. Den næste ejer blev datteren Anne Margrethe Dorthea og hendes mand Andreas Jørgen Andersen, der var fra Bylderup, fra den gård, der har ligget på Nystadvej 15, nu Peter Diedrichsen. Hans fødehjem blev så solgt, og de unge flyttede til Karlsruå i 1852. Denne mand udviklede sig efterhånden fra at høre til den danske lejr til at være, hvad man dengang kaldte en schlesvig-holstener. Pastor Holden Lütz-

høft nævner dette forhold i sin dagbog, der i brudstykker er optrykt i »Sønderjydske Årbøger« årgang 1936. Han kom under indflydelse af Clausen på Heds-gård, der hældede i den retning og var medvirkende ved indsamlingen af under-skrifter til klagen over pastor Lützhøft.

Efter Andreas Jørgen Andersens død i 1892 blev Karlsruå drevet af enken ved bestyrer i 10 år. Da den så skulle sælges blev den overtaget af 2 Bylderup-bønder, Matthias Matthiesen og Christian Petersen, i forening med Sønderjydske Kreditforenings landbrugskyndige direktør, Jes Hansen Schmidt, der senere købte Vojensgård. Han var født i Bredevad og jævnaldrende med de 2 fra Bylderup. Det var et led i den da igangværende jordkamp. Karlsruå blev fortsat drevet ved bestyrer til efter den første verdenskrig. I 1918 trådte Jes H. Schmidt ud af konsortiet, og i 1920 blev gården overtaget af Matthias Matthiesens søn, Christian Matthiesen. I 1928 udstykkedes »Ny Karlsruå« med det halve areal til broderen, Johannes Matthiesen, nu Peter Nicolaysen, og den 700-årige tidligere adelsgård, arvefæstegård og lensfogedgård nu almindelige bondegård ejes af Niels Erik Matthiesen. Dens areal blev halveret i 1928, men er påny forøget ved lidt jordfordeling og tilkøb.

Ny Karlsruå, Duborgvej 10. Udstykket fra Karlsruå i 1928 og opført af Johannes Matthiesen.

Slægten Beck på Bylderup Kirkekro

Bylderup kirkekro, der var en tønderisk fæstegård, fik i første halvdel af 1700-årene en ny kromand, der hed Johannes Beck. Hans efterkommere bredte sig i de næste 150 år over næsten hele sognet. Hans søn, Nis Johansen Beck blev kromand fra 1750, hans unge kone og nyfødte søn døde begge i januar 1752. Nis blev den 8. juli 1752 viet 2. gang, nu med Kristine Jacobsdatter fra Sottrup. De fik 2 sønner, Jacob Nissen Beck blev født i 1753 og Johannes Nissen Beck i 1756. Foruden at være kromand og bohlsmand i Bylderup fæstede Nis Beck den ene af Løgumkloster-gårdene i Lendemark. Det må have været i forbindelse med den begyndende udskiftning i Lendemark, hvor der jo skete en udflytning til Lendemarkmark, netop fra den ene Løgumkloster-gård. I 1775 er Nis Beck anført som fæster på den ene Løgumkloster-gård, og sønnen, Jacob Nissen Beck på den anden. Nis Beck ses dog aldrig at være anført med adresse i Lendemark. Den anden søn, Johannes Nissen Beck, bliver kromand i 1782 eller der omkring, og i 2 fæstebreve, men kun en overdragelsesforretning, fæster han og overtager begge disse gårde i Lendemark. Både faderen og broderen er da døde. Enten må jorden til gårdene være drevet sammen med gården i Bylderup, og boligerne til dem udlejet, eller der har været bestyrer på. Jorden til den ene er blevet samlet i den vestlige del af Lendemark i området med marknavnet, Marensgaard. Den anden, der formentligt lå på Lendemark 88, nu Jan Sørensen, blev først i 1800-årene solgt til Peter Paulsen Beyer og sammen lagt med hans gård, nu Rasmus Nissen. I stedet købte Johannes Nissen Beck en gård i Bredevad, eller giftede sig til den med sin 2. kone. Det var Bredevadvej 18, »Mindegården«, der var en tidligere tønderisk gård. Denne gård gik i arv til en søn, Matthias Johannes Beck, mens den ældste søn, Nis Matthiessen Johansen Beck, blev kromand og gårdejer i Bylderup. Disse to brødre havde hver 2 sønner, der alle blev gårdejere i Bylderup sogn. Johannes Nissen Beck overtog Bylderup kirkekro i 1856. Til broderen, Matthias Hansen Nissen Beck blev bygget en ny gård på arealerne i Lendemark, Marensgård, Lendemark 20, nu vognmand Hans Johansen. Den overtog han i 1856, og nu var der endelig en Beck med adresse i Lendemark. Den ældste af fætrene i Bredevad, Johannes Nissen Mathiessen Beck, købte i 1851 af 3 gamle ugifte brødre den største gård i Bredevad. Den lå lidt øst for Bredevadvej 32, nu Kurt Wildenrath, men helt ud til landevejen, hvor den er nedbrændt. Broderen, Nis Jørgensen Mathiesen Beck, overtog hjemmet, Mindegården, i Bredevad 1858. Så havde denne slægt topet. Manden på »Marensgaard« levede kun 2 år efter sit bryllup og overtagelse af gården. Hans enke, Mette Cathrine, blev gift på Bylderupmark. Gården blev solgt til Sønnich Christian Sønnichsen, der kom fra Ravsted. Heller ikke kro-

Kirkekroen i Bylderup. Opført efter branden i 1876. Den gamle kro var en firlænget stråtekt gård, hvori eller hvorved herredstinget blev holdt, og kromanden er i enkelte akter anført som »Dingkrüger«.

manden i Bylderup blev nogen gammel mand. I 1881 blev kroen overtaget af en datter og svigersøn, Anne Dorteia Helene Johansen Beck og Andreas Lassen, men 10 år senere gik den over på andre hænder. På »Mindegården« i Bredevad kom det næste slægtled fra 1894, da Matthias Nissen Beck overtog den, dog for 9 år efter at sælge den igen til Thomas Peter Lorenzen, der kom fra Frestrup, og var en fætter til Nissen Beck. Den anden gård i Bredevad brændte omkring 1880, måske lidt før, og en søn, Mathias Johansen Beck, forsøger sig ved at frastykke jordarealer. Der blev opført 2 nye gårde i Bredevad i den forbindelse. Hugo von Wildenrath overtager hovedparten af arealet, og opfører Bredevadvej 32, Peter Mathiesen Beck bliver skrevet for den anden gård, der opføres på Bredevadvej 30, nu Albert Johansen, fra 1885. I 1904 overtager Mathias Nissen Beck denne gård efter nevøen og flytter fra »Mindegården« og herhen. Formentlig økonomiske vanskeligheder, sygdom og for tidlig død, var nok medvirkende til, at denne slægt med de mange mellemnavne, i løbet af 50 år fuldstændig forsvinder fra vor egn. Matthias navnet og Mathiesen mellemnavnet kom fra 2 giftermål med døtre fra Matthiessen slægten i Bylderup.

Slægten Stødt

På Nystadvej 23, nu Andreas Peter Nissen, boede i 1660 en Mårkærfæster ved navn Christen Hansen Stødt. Han nævnes blandt altergæsterne i 1664. I 1667 døbes en søn og får navnet Hans. Denne Hans Christensen Stødt bliver den 30. oktober 1699 viet i Bylderup kirke til Anne Magdalene Funck, der var herredsfogedens datter. Den gang blev ægteskaber oftest indgået mellem unge fra samme samfundslag. Man kan derfor regne med, at Stødt'erne har været en anset familie. Herredsfoged Hinrich Funck, der fulgte efter Hans Nissen i embedet, er altid indført med adresse i Bylderup, når hans navn nævnes i kirkebogen. Men hvor boede han i Bylderup?

Anne Magdalene Stødt, født Funck, døde ung i 1713 i barselseng, der var en ofte forekommende dødsårsag blandt unge mødre dengang. En måned før var en lille pige blevet døbt, Cathrine. En søn havde de i forvejen ved navn Christen Stødt, der afløste faderen omkring 1740. Han nævnes i nogle akter i 1700-årene som kirkeværge. Hjemmet er ret tidligt blevet frikøbt fra Mårkær, idet han anføres som tidligere mårkærsk nu tønderisk undersåt.

Omkring 1770 er det næste slægtled, Hans Christian Stødt, der noteres som ejer, og endnu en søn, Christian Stødt, når at få gården i 1796, men fra 1805 forsvinder slægten fra denne gård.

Nystadvej 23. Stødt'ernes slægtsgård fra 1660 til slægten forsvandt omkring 100 år efter.

En anden søn af førstnævnte Christian Hansen Stødt, Rasmus Christensen Stødt, vies den 1. juni 1694 i Bylderup kirke. Han fæster samtidig Nystadvej 15, nu Peter Diedrichsen, der var en Solvig-gård. Denne mand er nævnt som sognemand i 1712. Hans søn, der følger ham som fæster fra omkring 1739, hed Asmus Stødt, men fra 1765 ses heller ikke på denne ejendom mere nogen Stødt.

Skyld- og panteprotokollen bringer dog en ejer af et hus og kådnersted i Lendemærk med navnet Rasmus Rasmussen Stødt i 1791-1792, ligesom kirkebogen har en Rasmus Stødt med bopæl i Duborg i 1751.

Men denne slægt, Stødt, der kun har kunnet følges på grund af det særlige slægtsnavn, forsvandt omkring 1800 helt ud af alle akter, protokoller og kirkebøger.

Og herredsfoged Funck, der har skænket maleriet i Bylderup kirke, hvor maleren forestiller sig helvedes kvaler, havde altså bopæl i Bylderup, men adressen må blive et skøn. Der var dengang kun een selvejergård i Bylderup. Den lå på Bylderup kirkevej 2, nu købmand H.M. Hansen. Der boede han formentlig. Nogle år efter hans død i 1715 kom en ny mand til Bylderup, Wilcken Asmussen. Han kom fra Løgumkloster og blev i 1728 gift med en pige fra Bylderup, Inger Hansdatter, der var datter af Hans Rossen, Bylderup, så det var måske hans gård, de overtog. I 1746 er Wilcken Asmussen nævnt som kirkeværge. Når en mand dengang blev betroet sådan et hverv, var han ikke en hr. hvem som helst. Han har næsten sikkert haft en stor gård i Bylderup, herredsfogedens tidligere bopæl? Inger og Wilcken Asmussen ses ikke at have efterladt sig nogen børn. Han døde i 1774, 77 år gammel.

Omme sydvest for kirken (se kortet over Bylderup fra 1879) lå en gård, der har hørt under kirken. I opgørelsen af kirkens aktiver fra 1782 ses, at Matthias Hansen betaler afgift af næsten 60 td land kirkejord. Han har da sikkert boet der på den gård, der ved udskiftningen på samme tid blev endelig ejendom. Denne Matthias Hansen (Nis Matthiessens tip tip oldefar) må ved slægtskab eller på anden måde have haft et nært forhold til Wilcken Asmussen eller hans kone.

I tiendefortegnelsen fra 1775 står Wilcken Asmussen øverst, og Matthias Hansen som den fjerde, hvorimod listen fra 1782 ikke har Wilcken Asmussens navn, og Matthias Hansen har den dobbelte afgift. De to gårde må i den mellemliggende tid være blevet sammenlagt. Men hvem der har boet her og der, kan man jo kun gisne om.

Gården sydvest for kirken blev brugt som lejebolig (måske som aftægt en del af tiden) til den blev nedbrudt i slutningen af 1800-årene.

Mange andre familier har i flere slægtled boet på samme gård, hvorefter de er flyttet bort eller er døde. De forannævnte har været nogenlunde lette at følge, nogle har haft faste slægtsnavne, andre har været sådan placeret i de gamle bysamfund eller i administrationen, at de har været oftere nævnt i skrivelser og akter som kirkeværger, sognemænd (det var 8 mænd fra hele sognet, der trådte sammen, når sager vedrørende alle sogneboere skulle drøftes og vedtages), herredsfogeder og senere kommuneforstandere.

Til nogle af de nulevende bosiddende familier i vort sogn, kan forfædrene dog findes ret så langt tilbage endda ofte på samme gård. Her vil dog kun den lige linie på slægtsgårdene blive berørt, kun med sidegrene af slægten, når denne er eller har været bosat i Bylderup sogn. De fleste af disse familier er nok også selv i besiddelse af oplysninger om ahnerne.

Nicolaisen'erne i Sottrup

I den vestlige ende af Sottrup boede i 1675 en mand, der hed Jens Rossen. Hans søn blev døbt i Bylderup kirke den 15. september 1678 og fik navnet Nicolai, der jo dengang blev til Nicolai Jensen. Det var en Løgumkloster-gård og i 1727 er Nicolai Jensen indført som fæster. Dens areal var ca. 61 demath, ansat til 7/24 ploug, fæsteafgiften var 50 lybske mark + 8 mark i plougskat.

Nicolai Jensens søn, Jens Nicolaisen blev døbt 2. søndag i advent 1713. Ved udskiftningen i 1756 er han fæster på gården.

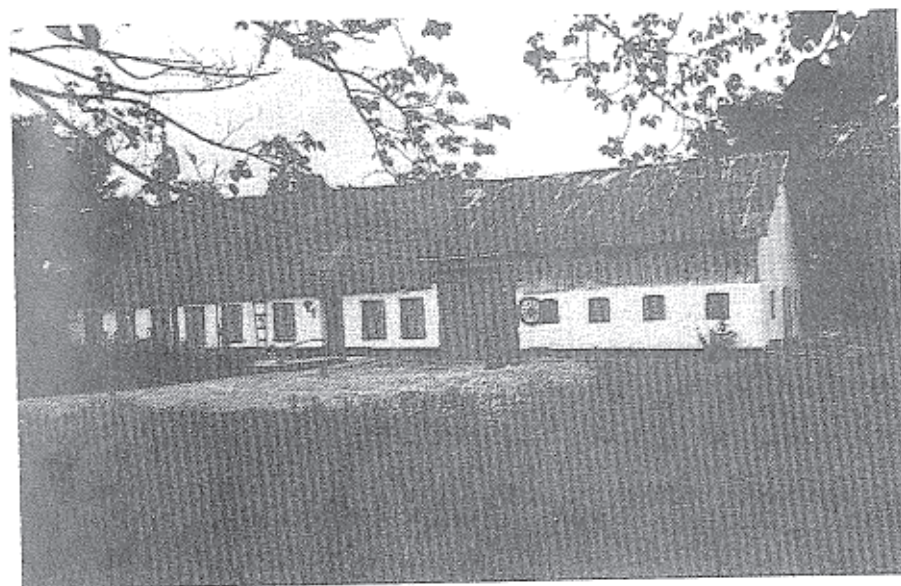
Nicolai Jensen II får fæstebrev på sit hjem efter faderen den 20. marts 1781, og den 10. juli 1784 får han fæstebrev på nabogården, der også var en Løgumkloster-gård af samme størrelse. Den tidligere fæster var Jacob Hansen. Disse 2 gårde bliver nu til een gård, nu Sottrup By 17. Hvilket år Jens Nicolaisen II træder til er ikke anført, men fra 1823 kommer Nicolai Jensen III og fra 1840 den første Bahne Nicolaisen. I 1845 køber denne Bahne Nicolaisen gården, der lå ovre på den anden side af bygaden, nu Sottrup By 18. Også den var en tidligere Løgumkloster-gård, der dog var lidt større, ca. 86 demath.

Bahne havde en søn til hver af gårdene i 1866. Nicolai Peter overtog hjemmet og Peter Hansen Nicolaisen genbogården.

Nicolai Peter var en samler. Der kom en periode, hvor de Sottrup-bønder bar deres spareskillinger hen til kromanden, så det kneb med at få økonomien til at hænge sammen derhjemme, og der var mange ejerskifter i Sottrup i den periode. Nicolai Peter Nicolaisen må have lagt sine spareskillinger til side. Han købte jord. I 1870 købte han matr.nr. 9, nu Sottrup By 8, en gård på ca. 64 demath. 3 år efter solgte han den igen med betydelig mindre areal, ca. 22

Sottrup By 17. Opført af Bonnich Nicolaisen efter brand i 1930. Nicolaisen slægtens første besiddelse i Sottrup ved Løgumkloster-fæster Jens Rossen i 1675.

Sottrup By 18. Overtaget af Bahne Nicolaisen i 1845 og siden også slægtsgård for en gren af Nicolaisen slægten.

demath. Da broderen og genboen, Peter Hansen Nicolaisen, i 1887 opgav landbruget, købte Nicolai Peter denne gård til sin søn, Bahne Nicolaisen. Da en yngre søn, Bonnick Jessen Nicolaisen i 1907 skulle skifte bo, blev matr. nr. 2, Sottrup By 12 erhvervet til ham. I 1915 overtog Peter Nicolaisen hjemmet, og så var der en årrække 3 brødre på hver sin ejendom i Sottrup. Af dem holdt Peter Nicolaisen op med landbruget efter en brand i 1930. Så solgte Bonnick sin gård, overtog brandstedet og byggede den nuværende gård på Sottrup By 17. Da han ingen sønner havde, har denne gård været bortforpagtet til en svigersøn, Peter Chr. Johannsen i en årrække. Den ejes nu af Bonnicks dattersøn, Bonnick Nicolaisen Hansen, der dog ikke er landmand og ikke bor i Sottrup.

Det blev Bahne Nicolaisen på den anden side af bygaden, der blev bedstefar og oldefar til nutidens Nicolaisen'er. Han havde 4 sønner.

Peter og Jacob flyttede udensogns. De købte i fællesskab gården »Østerholm« i Jyndevad, Burkal sogn. Nogle år efter delte de den, og Jacob opførte »Ny Østerholm« på halvdelen af arealet. Peter Nicolaysens søn, Bahne Nicolaysen, efterfulgte faderen på »Østerholm«. Hans ældste søn igen er flyttet tilbage til Bylderup sogn og ejer nu »Ny Karlsvrå«, Duborgvej 10, Peter Gram Nicolaysen, mens broderen Aage Gram Nicolaysen afløser Bahne på Østerholm.

Nicolai Peter Nicolaisen II byggede i 1923 en ny gård i Sottrup, Østergård, på

Østergård i Sottrup. Udstykket fra Sottrup By 18 og opført i 1923 af Nicolai Peter Nicolaisen II. Foto fra få år efter opførelsen.

landbrugsareal fra hjemmet. Her stiftede Nicolai Peter og Marina bo. Deres søn, Nis Christian Bahne Nicolaisen, er fortsat på denne gård, bistået af sin søster, Mette Marie.

Bahne Nicolaisen overtog hjemme, Sottrup By 18, i 1929, hvor Bahne og Christence boede og drev landbrug på restarealet fra den tidligere større gård. Christence bor nu Sottrupvej 42 i Sottrup. Sønnen, Hans Bahne, bor nu i barn-domshjemmet, men har beskæftigelse ved siden af bedriften.

Ja, de har været virksomme, de Nicolaisen'er i Sottrup. Udover landbruget har familien siden vækkelsen i Sottrup i slutningen af 1800-årene været med blandt de bærende i »Luthersk Missionsforening«, der har virket i Sottrup nu i over hundrede år.

Slægten Petersen i Bylderup

Lensfoged Anders Michelsens ældste søn, Michel Andersen, Karlsvrå, blev den 18. juni 1682 viet i Bylderup kirke til Ellen Pedersdatter fra Bylderup. Michels adresse er herefter Bylderup, hvorfor det må antages, at de unge har overtaget hendes hjem, men der kan jo ikke føres noget bevis.

I »Mahn- und Hebungsbuch«, der er bevaret i Tønder provstearkiv, ses Michel Andersens gård tidligere at have tilhørt (fæstet af) Peter Hansen omkring 1587, derefter Jes Petersen og så Peter Petersen. I denne opkrævningsbog, der omhandler de såkaldte jernkøer, hvoraf der svaredes afgift, landleje af kirkens jord og renter af lån fra kirkens aktiver, føres alene et nyt navn ind efter ejerskifter, men der angives ikke årstal.

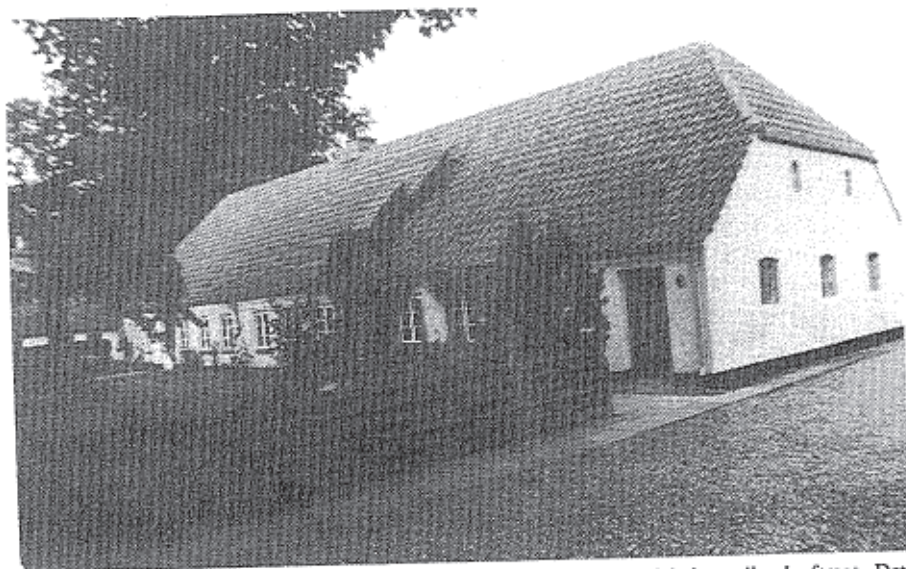
I Bylderup sogns første kirkebog ses Peter Jørgensen og hans datter, Ellen, blandt altergæsterne i 1681. Heller ikke dette beviser, at ikke Peter Petersen også kan have haft en datter, Ellen, men sikkert er det, at Michel og Ellen stiftede bo på Bylderup Kirkevej 6.

Efter aldersangivelsen ved hendes død i 1700 må Ellen været født i 1653. Michel Andersen var født i 1646 og var efter faderens død i 1675 hovedpersonen på Karlsvrå. Først efter hans flytning til Bylderup bliver det broderen, Johann Andersen, der nævnes tiest, og han overtager lensfogedhvervet.

Ellen og Michels ældste søn, der hed Anders efter farfar, døde som 9-årig, og det blev den næstældste søn, Peder Michelsen, født i 1787, der overtog hjemmet efter faderens død i 1727. Han giftede sig først som 48-årig i 1735 med Catharina Christiansdatter fra Bov i Burkal sogn.

Det næste led på stammen, og slægtsgårdens første Christian Petersen, blev født i 1738. I 1761 afløser han faderen i henhold til en bevaret aftægtskontrakt.

Omkring ved den tid er det nuværende stuehus blevet bygget. I 1775 blev Christian Petersen gift med Oelgaard Hansdatter fra Bredevad. Hun var kroman- dens datter. Vi er nu nået frem til frikøbenes tid, men noget skøde er vist ikke bevaret. Af Christian og Oelgaards børn overtog den ældste, Peter, hjemmet i 1809, og han blev den 9. november 1811 gift med Cathrine Petersen. Hans Petersen, den næstældste søn, der var født i 1780, overtog i 1820 den østligste gård i Bylderup, der også var en tidligere Mårkær-gård, nu Nystadvej 33. Han blev i 1824 den 16. oktober ved et dobbeltbryllup gift med Matthies Matthiessens datter, Hanne Kathrine, søsteren blev gift med Nis Beck på kirkekroen. Hele Bylderup var allerede dengang efterhånden blevet i familie med hinanden. Det næste slægtled hed så Christian Petersen begge steder. På Bylderup Kirkevej fra 1838, på Nystadvej fra 1849. Sidstnævntes søster, Ollerike, overtog sammen med sin mand, Johann Chr. Nissen fra Søllingvrå, Nystadvej 15, da arvingen herfra giftede sig ind på Karlsruå, som tidligere beskrevet. Men ellers blev denne Chr. Petersen, på Nystadvej, den sidste Petersen på denne gård, da han ikke efterlod sig arvtagere. Han var kommuneforstander i en lang årrække frem til 1890. Gården blev i 1897 solgt til Anthoni Lorenzen fra Frestrup, men ved svogerskab bevarede nær forbindelse med slægten på Bylderup Kirkevej. Denne Chr. Petersen blev den 23. oktober 1836 gift med Frederika Halvorsen,

Bylderup Kirkevej 6. Stuehuset er opført omkring 1760, da Peter Michelsen gik på aftægt. Det meste af driftsbygningerne nedbrændte i 1981.

der var enke. Hun virkede som jordemoder i Bylderup sogn. De fik året efter en søn. Han fik navnet Peter Christian Petersen. Allerede som 19-årig blev det hans tur til at overtage bedriften. Blandt Bylderups beboere blev hans kaldenavn »Lille Pe' Chrissen«. Han var en virksom mand, kirkeværge i mange år, kommuneforstander fra 1890 til 1905, men så gik den vist ikke længere med en dansksindet til den bestilling. Han blev gift første gang den 11. oktober 1860 med Christine Margrethe Matthiesen, Matthias Matthiessens datter. Hun døde fra ham og 4 mindreårige børn den 20. maj 1869. En søster til den afdøde, Marie Magdalene Mathiesen, født Matthiesen, blev også enke. Hun sad ene med gården, Nystadvej 23, med sine 4 børn. De to blev gift den 10. oktober 1871, og de 8 sammenbragte børn fik yderligere 4 søskende, så det blev efterhånden en stor familie på Bylderup Kirkevej. Peter Chr. Petersen bestyrede Nystadvej 23 for arvingerne, til han overtog den midt i 1880'erne. Den næstældste søn, Mathias Matthiesen Petersen, fik denne gård i 1897, men døde 2 år efter. I 1897 købte Peter Christian nabohuset, Bylderup Kirkevej 8, og gik på aftægt. Gården blev overladt til den ældste søn, Christian Petersen fra 1897. Den næste søn i hjemmet, Frederik Carl, fik en gård på Bylderupmark i samme år, nu Søllingvråvej 25. Datteren i dette hold børn, Mette Marie Petersen blev gift med den nye ejer af Nystadvej 33, Anthoni Lorenzen. Af de øvrige børn i

Søllingvråvej 25. Fra midten af 1800-årene til nutiden er denne ejendom blevet en stor landbrugsbedrift.

familien skal her kun nævnes den yngste, Christine Margrethe Frederikke Petersen født den 2. august 1879. Hun var kendt af alle i Bylderup sogn som »Tante Stinne«. Kontorbestyrer for Tønder Landmandsbank i Bylderup-Bov i mange år. Hun arvede Bylderup Kirkevej 8 efter faderens død i 1915.

Men i hjemmet var det nu Christian og hans kone Cathrine Marie, der stod for styret. Det var den Christian Petersen, der sammen med Mathies Matthiesen og Jes H. Schmidt i 1902 købte Karslvrå som et led i jordkampen. I 1906 købte de samme 3 også Søllingvrå vandmølle. Det var dog også af en anden grund. Til bevanding af engene havde konsortiet ladet sætte en ekstra skøtte i Terkelsbøl å. Mølleren i Søllingvrå klagede over, at opstemningen generede fraløbet fra vandmøllen. En vandløbsret måtte tilkalde sagkyndig bistand fra Kiel, der i en lang redegørelse fandt klagen ubegrundet. Da konsortiet året efter fik mulighed for at købe ejendommen, overtog de den og var så fri for flere ubegrundede klager.

I 1922 købte Christian Petersen nabohuset til den anden side, Bylderup Kirkevej 4, og han og hans kone flyttede på aftægt. Dette hus havde siden 1892 til genforeningen været bolig for amtsforstanderen. Det vil dog sige, at amtsforstanderen ejede det, det var ikke en embedsbolig.

Stedets landbrugsareal blev sammenlagt med Bylderup Kirkevej 6, der nu gik til næste led, Peter Christian Petersen, der blev gift med Nis Matthiesens datter Johanne. Som så mange andre i sognet havde han været indkaldt i den første verdenskrig. For ham endte det med tilfangetagelse i Rusland, men dog med livet i behold. Hjemrejsen efter våbenstilstanden blev derimod noget mere besværlig og langtrukken for de russiske krigsfanger end for de andre overlevende.

Peter Christian Petersen var fra 1926 i 30 år i bestyrelsen for og kasserer i Slogs Herreds Landboforening, som sin far og farfar kirkeværge for Bylderup kirke og i to perioder medlem af Bylderup sogneråd. En for tidlig død i 1956 afbrød hans virke udadtil og indadtil. Han nåede ikke at komme på aftægt.

Den næste Christian Petersen fortsætter nu sammen med den næste Peter Chr. Petersen slægtens traditioner i 10. og 11. slægtled efter Peter Jørgensen eller Peter Petersen...? i over 300 år. En brand i 1981 ødelagde en stor del af avlsbygningerne. Dette medførte en udflytning til marken sydvest for Bylderup. I 1984 bygges stuehus til de nye avlsbygninger, Engvej 40.

I hjemmet hos Frederik Carl på Bylderupmark, Søllingvråvej 25, måtte der 3 sønner med i den første verdenskrig, og de 2 var blandt de faldne. Det blev så Christian Petersen og Meta, født Lund, der overtog gården først i tyverne. Da de 1956 overlod gården til næste generation, Frederik Petersen og Bodil, født Nissen, byggede de hus i Bylderup, Slogsherredsvej 24.

Engvej 40. Opført i 1982, stuehuset i 1984. En moderne landbrugsejendom til slægten Petersens fortsatte virke.

Mens Frederik Petersen havde gården blev arealet stærkt udvidet ved køb af arealet fra Christian Gottlieb Møllers gård, da den nedbrændte og blev nedlagt. Nu er også på Bylderupmark det næste slægtled begyndt ved en datter og svigersøn, Ester og Andreas Svane, mens Frederik og Bodil er flyttet til Bylderup.

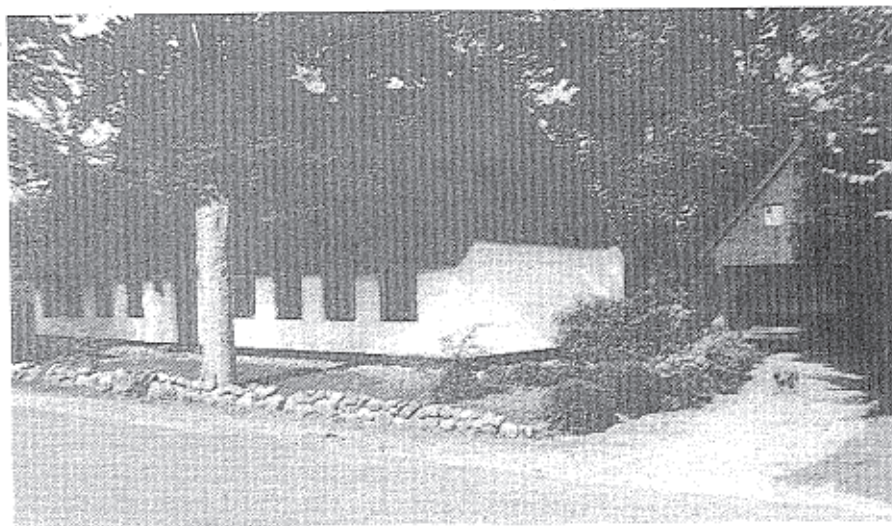
Slægten Matthiesen, Bylderup, senere Slogsherredsvej 75.

Der var 2 Solviger-fæstegårde i Bylderup og 2 kådnersteder. På den ene af gårdene, nu Nystadvej 5, boede omkring 1670 en mand, der hed Matz Jepsen. Han og hans kones førstefødte søn blev døbt i Bylderup kirke palmesøndag den 12. april 1674. Han fik navnet Jacob, og det blev så til Jacob Matzen. Som faddere blev indskrevet præsten selv, Gjøde Ægidius Lauritzen, herredsfoged Hans Nissen, Hajstrup, en Jacob Christensen fra Lund og en kone fra Rens.

Året efter, 2. søndag i advent, den 6. december 1675, blev den næste søn døbt. Hans navn blev Christian Matzen. Hans faddere var, foruden præsten igen, blandt andet en kone fra Bøgvad. Disse udensogets faddere tyder i retning af, at Matz Jepsen har været tilflytter. Trediveårskrigen og svenskekrigene havde givet et forarmet landbrug med ødegårde på stribe efter plyndringer, afbrændinger, smitsomme sygdomme og hvad mere fulgte. Derfor var der mange ejerskifter, hvor unge mennesker fra andre sogne kunne begynde på en sådan tom gård. Godsejeren på Solvig har så nok fundet Matz Jepsen blandt en af sine mange fæsteres sønner.

Da Jacob Matzen blev voksen, overtog han en tønderisk fæstegård i Frestrup, mens Christian Matzen, gift den 10. juli 1701 med Maren Hansdatter fra Bylderup, fortsatte på gården i Bylderup, hvor han er nævnt som sognemand i 1712. Jacob i Frestrup fik 2 sønner, hvoraf den ældste Lorenz eller Laurids overtog hjemmet.

Den næstældste søn, Matthias Jacobsen, blev døbt den 24. november 1709. Hans faddere var farbror Christian Matzen i Bylderup, lensfoged Johann Andersen, Karlsvrå, og Sidsel Peters fra Stade. Da Christian Matzen ikke ses at have fået nogen børn, blev det brodersønnen og gudbarnet Matthias Jacobsen fra Frestrup, der blev Solvig-fæster i Bylderup, da Chr. Matzen gik på aftægt i 1732.

Nystadvej 5. Her lå den gamle fæstegård under Solvig, hvor Matz Jepsen blev stamfader til Matthiesen slægten. Det bevarede stuehus er gennemrestaureret og pynter i landsbygaden.

Matthias Jacobsen blev gift den 25. maj 1734 med Ellen Nielsdatter fra Bylderup. Så begyndte der at komme Matthiesen'r, men det kunne have glippet. Den første Christian Matthiesen blev født i 1736. Han blev kun 2½ år gammel.

Den næste søn, der også blev kaldt Christian, blev i nød døbt af jordemoderen i 1739, men han var ikke levedygtig.

Endelig i 1749 fødtes den Christian Matthiesen, der bragte slægten videre. Faddere ved hans dåb var den da 74-årige Christian Matzen (han døde 3 år efter), Kalle Johannsen, Karlsvrå, og faster Kirsten Jacobsdatter fra Frestrup. Det er ganske naturligt, at denne Christian Matthiesen, der blev holdt over dåben af den gamle grandonkel, hele sit liv havde kaldenavnet Christian Matzen, men i arkivalier fra 1782, da han var sognemand, underskrev han sig med sit rigtige navn, Christian Matthiesen. Han overtog driften af sit hjem i 1772 og var gift med Ingeborg Ebsen. Han benævnes i 1782 fortsat som solviger under-saat, men frikøbet må være sket i årene derefter. Nu var de faste slægtsnavne blevet almindelige, og den næste ejer i 1820 blev Matthias Matthiesen. Han var gift med Mette Marie Berendsen fra Sønderhav i Holbøl sogn. Hun blev tidligt enke. Hun sad, ved folketællingerne i 1840 og 1845, alene med 7 børn i uskiftet bo, til den ældste søn, Christian Matthiesen, overtog gården i 1856. Han blev gift med Mette Helene Martensen, der var naboens datter.

I 1865, før jernbanen Tinglev-Tønder var anlagt, men linieføringen har vel nok været projekteret, flyttede Christian Matthiesen sin gård ned syd for banelinien til den nuværende beliggenhed, Slogsherredsvej 75. Stuehuset til den gamle gård blev dog bevaret og brugt som aftægtsbolig for forskellige i tidens løb. Nu, efter en stor restaurering, ejet af Kirsten og Hans Chr. Søndergaard.

Den næste Matthias Matthiesen overtog gården i 1888. Han var første gang gift med Dorothea Sofie Nissen fra Bylderup, datter af degn Anders Nissen og Ulricke Margrethe født Hestdorf, anden gang med Inger Bonde fra Holm på Als. For at høre og kende forskel på flere Matthias'r med efternavn eller mellemnavn Matthiesen, et problem, der fortsat består, blev denne Matthias Matthiesen altid kaldt Matthias Madsen, en overlevering fra den gamle Christian Matzen.

Matthias Matthiesen var sammen med Elise Jakobsen, Lendemark mølle, Christian Petersen, Bylderup og flere andre igangsættere, da der skulle bygges forsamlingshus i Bylderup. Matthias Matthiesen blev formand for Slogs Herreds Hus i de første 20 år. Som før nævnt var han den ene i det konsortium, der først købte Karlsvrå i 1902 og Søllingvrå vandmølle i 1906. Efter første verdenskrig opløstet dette forbund. Jes H. Schmidt trådte ud i 1918, og 1920

Slogsherredsvej 75. Her byggede så Christian Matthiesen sin nye gård, da han flyttede ud af byen i 1865.

overtog det næste slægtled, den ældste søn, Christian Matthiesen, hele Karlsvrå, med ca. 100 ha, til en anden søn, Johannes, den ældste af 2. kuld børn, byggede en ny gård i 1928, »Ny Karlsvrå«, på halvdelen af jorden fra den store gård.

Matthias Matthiesen var sognerådsformand i de 2 første perioder fra 1921, da kommunen kom til at omfatte hele sognet. Fra sit arbejde med bl.a. forsamlingshuset under preussisk styre, var Matthias indlevet med, at der ikke måtte skrives for meget om, hvad man foretog sig, og hvem der stod bag. Slogs Herreds Hus fik således først en protokol mange år efter genforeningen. Sognerådsprotokollen fra det første tiår giver også kun få oplysninger om, hvad der blev forhandlet. Men den papirmængde de nuværende kommunalbestyrelsesmedlemmer oversvømmes med, står måske heller ikke i forhold til, hvad der forhandles.

I 1938, da Matthias Mattiesen var opslidt, han døde i efteråret, overtog Aage Matthiesen slægtsgården, og nu er der igen en Matthias Matthiesen, der er ejer.

På Karlsvrå er næste generation, Niels Erik Matthiesen.

På »Ny Karlsvrå« er ejeren, som tidligere nævnt, nu Peter Gram Nicolaysen.

Disse tre slægter, der hver på sit felt har haft deres virke i sognet udover at skaffe føden til familien, har alle langt overskredet den grænse på 200 år, som

en slægt plejer at bevare sit stæde, sit omdømme og sin livskraft. Heri må kørnerne nok også have deres del af æren, selvom de ikke har fået så megen omtale, og slet ikke nævntes i arkivalierne.

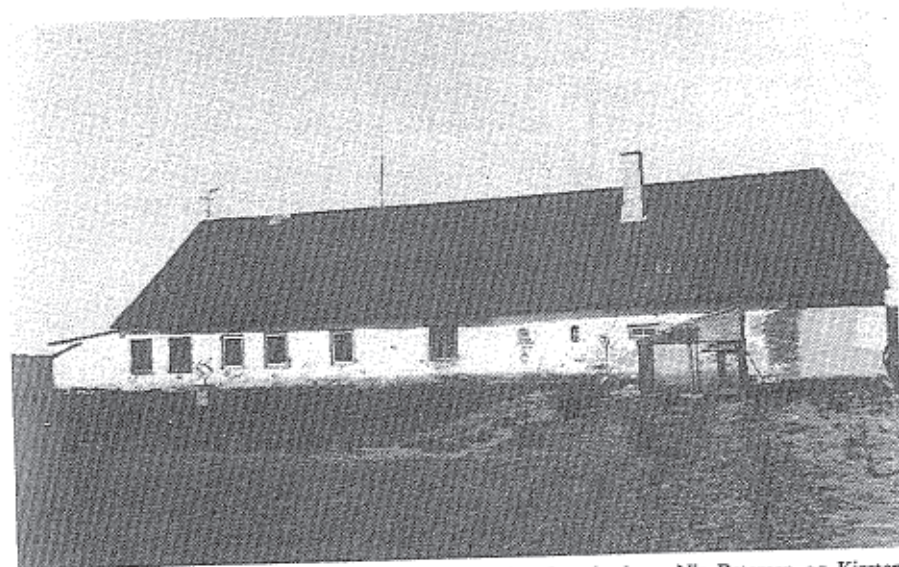
Men der er andre gamle slægter i sognet.

Det har blot været vanskeligt at finde forbindelsen så langt tilbage som ved de foran nævnte. Alligevel rækker de dog tilbage til begyndelsen af 1700-årene.

Slægten Nissen

I Bylderup kirke viedes den 5. oktober 1736 en mand, der hed Nis Petersen. Han boede i Søllingvrå og blev gift med Kirsten Jørgensdatter fra Todsøl. Deres hjem var en fæstegård under Lindeved, nu Søllingvråvej 15. Nis Petersen må have været tilflytter, da han ikke ses døbt i Bylderup i 1696, der var hans fødselsår. Han døde i Søllingvrå i 1776, 80 år gammel. Kirsten var allerede død i 1747. Hun døde i barselsseng.

Deres søn, Peter Nissen, der var født i 1737, afløste faderen som fæster i Søllingvrå fra 1775. Af et bevaret skøde fremgår, at han frikøbte gården, der var på ca. 40 ha, den 25. november 1785.

Søllingvråvej 15. En tidligere fæstegård under Lindeved gods, hvor Nis Petersen og Kirsten Jørgensdatter stiftede bo i 1736 og lagde grunden til Nissen slægten.

Peter Nissen var gift med Elena. Hendes forældre var Johann Petersen og Lennicke Nicolaysen fra Holt i Medelby sogn. Peter og Elena fik kun en datter, der fik navn efter sine bedstemødre, Lena Kristine.

Lena blev i 1803 gift med en mand der hed Peter Christian Nissen, der fortsatte på gården i Søllingvrå og altså ikke var Peter Nissens søn, men hans svigersøn. Og navnet Nissen blev så slægtsnavnet.

Af Peter Chr. og Lena Kristines børn hed den ældste søn Peter Nicolai, en anden søn hed Johann Christian. Peter Nicolai var en årrække bestyrer for sin mor, der blev ret tidligt enke. Fra 1848 overtog han hjemmet, men giftede sig først som 49-årig i 1853 med Johanne Bothilde Asmussen, der var fra Bylderup-mark. Hun var datter af Andreas Asmussen.

Broderen, Johann Christian, der ved folketællingen i 1845 var forkarl hos Hans Petersen, Nystadvej 33, blev i 1853 gift med datteren herfra, Ollerika. Disse to overtog Nystadvej 15, en Solviger-gård, efter giftermålet, da Andreas Jørgen Andersen derfra overtog Karlsvrå, som han arvede med sin kone. Denne gård havde de i 30 år, men deres søn, Peter Christian Nissen, der efterfulgte dem, måtte sælge gården omkring 1890 efter frasalg af den største del af jorden, så det blev en lille ejendom. En dattersøn var Johan Lassen, der boede i Hajstrup, Slogsherredsvej 95, fra 1918 til først i 1950'erne.

Det gik bedre i Søllingvrå. Her blev det sønnen, Andreas Peter Nissen, der fortsatte fra 1878. Han blev gift med Marie Elisabeth Matthiesen, Christian Matthiesens datter. De fik en række børn, hvoraf dog kun 3 skal nævnes i denne forbindelse, Peter Nicolai, Christian og Anne, der alle kom til at bo i Bylderup og nærmeste omegn.

Så døde moderen. Det var vist fra 7 børn. Andreas Peter Nissen blev så gift med Anne Birgitte, en søster til den første kone. De fik 3 sønner sammen, der alle fik ejendom i Bylderup, Marius, Leonhard og Holger.

Men først flyttede familien fra Søllingvrå til Sdr. Bylderup. I 1894 købte Andreas Peter Nissen den gård, Martin Christian Martensen havde opført efter branden i Bylderup i 1876. Hans Jepsen Jørgensen, der havde haft den i en halv snes år, var død, og gården var blevet til salg ved enkens nye ægteskab.

A.P. Nissen var optant. Optanterne var dem, der efter 1864 ønskede at beholde det danske statsborgerskab, vel i håb om, at § 5 i fredsslutningen fra 1866 mellem Østrig og Preussen skulle blive overholdt, som den jo aldrig blev. Disse optanter havde altid en risiko for udvisning til Danmark hængende over hovedet, hvis de deltog i nationale møder i forsamlingshus og lignende. Af et brev fra amtsforstander Thomas Bucka til Andreas Peter Nissen i 1913 fremgår, at såfremt Andreas Peter Nissen påny iagttages og noteres for at deltage i et møde i Slogs Herreds Hus, vil han uden yderligere varsel modtage udvisnings-

ordre. Ved en forordning fra 1907, som rigsdagsmand H.P. Hanssen fik gennemført, blev det muligt for optanterne at søge og få tysk statsborgerskab. Det kostede 10 mark. Det har A.P. Nissen åbenbart ikke ønsket. Men hans børn må have fået det. De var nemlig ivrige deltagere i det danske arbejde. Det var især inden for gymnastikken de gjorde sig gældende. Peter og Christian var begge med på det sønderjyske karlehold under sønderjysk idrætsforening, der i 1914 var indbudt til at give opvisning i Malmø ved et stævne, der blev kaldt de baltiske lege. Alle landene udenom Østersøen var indbudt, heriblandt også Tyskland. Det gav problemer. Det tyske hold måtte ikke deltage, hvis sønderjyderne gav opvisning. Resultatet blev, at det sønderjyske hold ikke kom på stadion, men måtte vise deres kunnen på en højskole i nærheden og i Idræts-huset i København på hjemturen.

Så var den første verdenskrig lige op over. Peter gjorde krigen med. Det ville Christian og Marius ikke. De forsvandt over på den anden side af Kongeåen. Da der gik rygter om, at Tyskland ville have sønderjyske værnepligtige udleveret fra Danmark forsvandt enkelte endnu længere væk. Christian og Marius Nissen opholdt sig i flere år i Norge.

Efter hjemkomst fra krig og udlændighed med genforening blev Peter og Christian gift med 2 søstre, Christian Petersens døtre, Christine og Louise. Peter

Dravvej 24. Opført i 1930 af Holger Nissen og Mette, født Heldt. Ejendommen var et husmandsbrug, men landbrugsarealet er udvidet ved køb og jordfordeling.

og Didde overtog hjemmet i Sdr. Bylderup. Christian og Louise købte gård i Jyndeved. Aftægtsfolkene gik ikke på aftægt, men købte Bylderup kro, Slogsherredsvej 11, idet dog kroen samtidig blev nedlagt. Andreas Peter Nissen døde dog få år efter, i 1923, men Anna Nissen overlevede ham i mange år. I de første år med hendes 3 sønner til skiftende medhjælp.

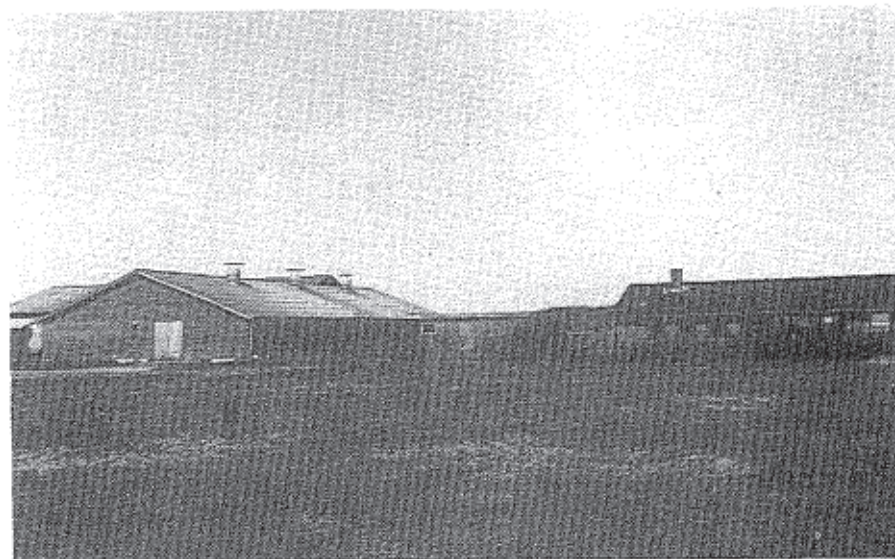
Peter N. Nissen blev sognefoged i Bylderup sogn og personregisterfører fra 1929. En ondartet bronchitis, der nok var samlet op i skyttegravene, var årsag til hans for tidlige død i 1941.

Søsteren, Anna, blev gift med skolelæreren, der kom til Bylderup efter genforeningen, Nis Arnold Knudsen. Hun og broderen, Marius, ledede gymnastikken for piger og karle i Bylderup op gennem 1920'erne.

I 1930 overtog Marius Nissen Nystadvej 23 og blev gift med Anthoni Lorensens datter, Helga. Leonhard overtog Slogsherredsvej 11. Holger oprettede en ny ejendom syd for banelinien efter jordkøb og mageskifter, dog mest fra en ejendom, der lå på Nystadvej 24, men nu er fjernet, Andreas Ingverts. Holger var gift med Mette Helt fra Bylderup. Leonhard blev først gift efter 2. verdenskrig med Genowefa Maria, der kom til Danmark som flygtning fra Polen.

Alle steder er nu næste generation fortsat.

I Sdr. Bylderup Andreas Peter Nissen. Efter lynbrand i 1975 er gården nyop-

Slogsherredsvej 80. Den nye gård, der blev opført efter brand i 1975, og hvor Peter og Henriette nu har deres virke.

ført længere sydpå, Slogsherredsvej 80, mens Andr. P. Nissen har opført aftægtsbolig på den tidligere beliggenhed, Slogsherredsvej 62. Her bor nu Andreas og Kathe, mens Peter Clausen Nissen og Henriette driver landbruget på gården.

Nystadvej 23 er overtaget af Andreas Peter Nissen og Tove.

Den nye ejendom, Dravvej 24, fortsættes ved Henrik og Kirsten Nissen.

Knud Aage Nissen har nedlagt Slogsherredsvej 11 og er flyttet til Bylderupmark, Karlsvråvej 15.

Slægten Paulsen - Bucka - Andresen Hajstrup

I en lang periode i 1700-årene boede sognefogederne for Bylderup sogn på selvejergården i Hajstrup, Saksborgvej 58. Sandemand Peter Lautrup, der omtales i 1702, må også have boet her.

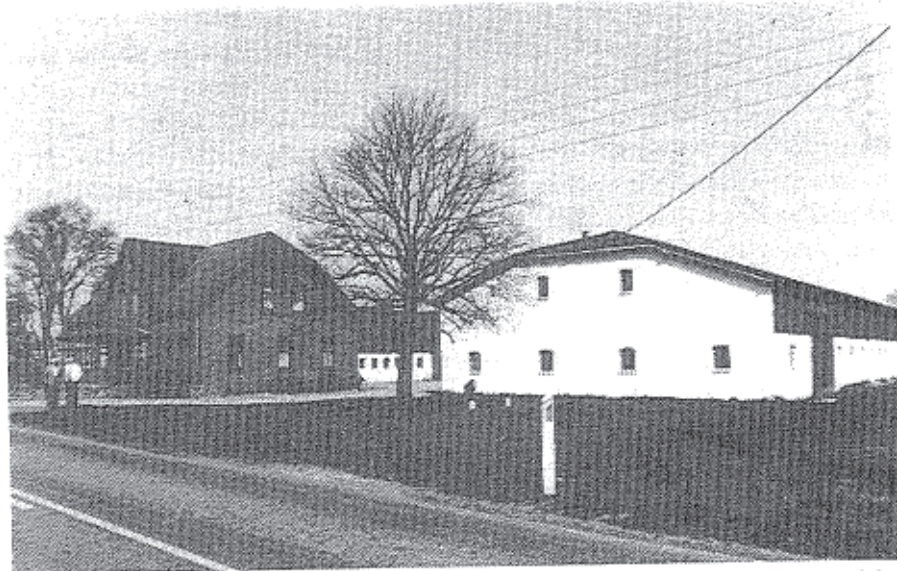
I 1725 hed sognefogden Jacob Carlsen. Efter ham kom Jes Roth fra 1745. Der kan ikke spores nogen familiemæssig forbindelse mellem de to, men det var der til den næste. Jes Roth døde få år efter overtagelsen, og Lorenz Paulsen fra Bov giftede sig med enken, overtog gården og fik sognefogedembedet til delt.

Deres søn, Paul Lorenzen, der blev født i 1752, fortsatte fra 1776.

Fra 1812 begyndte den næste Lorenz Paulsen. Nu var sognefogedbestillingen dog flyttet til selvejergården i Lendemark. Lorenz Paulsen nåede ikke en høj alder og døde allerede i 1824. Hans enke har nok ikke kunnet overskue at drive den ret store gård på ca. 150 ha. En Lorenz Hansen, der kom fra Uge, havde adkomst på gården, til Lorenz Paulsens ældste søn, Paul Jessen Paulsen, arvede den og skiftede med sine søskende i 1844.

Af pastor Holden Lützhøfts dagbog (se landsarkivet) fremgår, at Lützhøft har sat stor pris på Paul Jessen Paulsen, og at præsteparret ofte besøgte hjemmet i Hajstrup. I dagene efter krigsudbruddet i 1864 var arrangeret en slesvig-holstensk demonstration i Kiel, og 3 mænd fra Bylderup sogn rejste også derned. Det var Sønnichsen, Hajstrupgård, Clausen, Hedsgård og Andersen, Karlsvrå. (»Også du, min søn Brutus« skriver Lützhøft lidt skuffet). Præsten og Paul fornøjer sig sammen over, at de 3 herrer var rejst derned en dag for sent.

Paul Jessen Paulsen og hans kone havde ingen mandlige arvtagere, og det blev datteren, Mari Margrethe og hendes mand, Thomas Bucka, der var født på

Saksborgvej 58. Den gamle selvejergård i Hajstrup, hvor samme slægt har været ejere i 250 år, dog 2 gange ved en datter og svigersøn. De nuværende bygninger er opført efter en brand i 1913. Før lå her en firelænget stråtekt gård.

»Vestergård« i Burkal sogn, der kom til at videreføre gården i Hajstrup fra 1878.

Thomas Bucka var mere tyskvenlig end svigerfaderen. Da amtsforstanderembedet blev ledigt ved Iwer M. Nissens død i 1903, blev det Thomas Bucka, der blev udpeget til hans efterfølger, og han overlod gården til sønnen, Paul Bucka, og flyttede til Bylderup, Bylderup Kirkevej 4.

Efter hvad der fortælles, var Thomas Bucka noget autoritær i sin embedsførelse. Når de indkaldte under 1. verdenskrig søgte orlov, blev dette ofte forhindret ved, at deres soldaterpapirer havde en påtegning, hvoraf fremgik, at de var dansksindede, og at der kunne være fare for, at de rømmede over grænsen til Danmark.

Nu skal man huske på, at disse amtsforstandere jo var ansat af den preussiske stat og tro i tjenesten mod »das grosse Vaterland«. Og der var jo en del, der gik over grænsen gennem Kongeåen eller i Vadehavet, eller hvor de havde deres forbindelser. Så amtsforstanderne var nok ofte i en kattepine, når de skulle aflevere sådanne udtalelser. Og soldaterne derude vidste jo nok, hvor sådanne oplysninger skaffedes, når en orlov blev nægtet. Nej, Thomas Bucka var ikke just vellidt af de dansksindede i Bylderup sogn.

På gården i Hajstrup var det Paul og Maria (Mimi) født Iwersen, der fortsatte. Da deres ældste søn, Thomas Bucka, i 1934 blev gift med Anna Andresen fra Saksborg kro, byggedes der en ny gård øst for Hajstrup, Saksborgvej 44, og ca. 45 ha frastykkedes hjemmet. Arvingen til den gamle gård, Adelbert, var endnu ikke voksen, da Paul Bucka døde i marts måned 1935, og Mimi drev selv gården en årrække, og det gik ikke som forudbestemt. Adelbert var blandt de unge fra mindretallet, der under 2. verdenskrig, i trofasthed mod sagen og vel også i beundring over Hitler-Tysklands fremmarch, meldte sig frivilligt til krigstjeneste. Han kom ikke hjem igen.

Så blev det datteren, Christine Marie, og hendes mand, Cornelius Andresen, fra Saksborg kro, der fortsatte efter krigen.

Nu er 7. generation gårdejer på den gamle selvejergård, ved Paul Andresen.

På Saksborgvej 44 sidder Anna Bucka, enke. Driften passes af en ugift søn, Adelbert. En anden søn herfra, Paul Bucka, er gift med Ina Hansen fra Bredevad og har overtaget svigerfaderens, Nicolaj Hansens gård, Løgumklostervej 57, i Bredevad.

Saksborgvej 44. Marienhof, der er opkaldt efter Mimi Bucka og opført i 1934 af Thomas Bucka og Anna, født Andresen.

Slægten Johannsen i Bredevad

Også på kroen i Bredevad har samme slægt boet i langt over 200 år. I 1739 hed kromanden Hans Johannsen, og ejendommen benævntes som et Lindeved kådnersted. Der var altså ikke så stort et landbrugsareal, men der var, foruden krodriften, brændevinsbrænderi, der var høkeri og ølbryggeri. Kroens beliggenhed ved skæringspunktet for de gamle veje Tønder-Aabenraa og Flensborg-Løgumkloster må også have givet gode betingelser for en typisk landevejskro midt i Bredevad by. Der blev da også efterhånden købt mere landbrugsareal til ejendommen, så den snart blev en større gård.

Af Hans Johannsens børn kan 3 følges i sognet. En datter, Oelgaard, blev i 1775 gift med Christian Petersen, Bylderup (Bylderup Kirkevej 6), se slægten Petersen.

En søn, Jørgen Hansen, blev gift med en pige fra Bredevad, Peter Hansen Becks datter, Gunder, og de overtog hendes hjem (dengang Bredevad Byvej 11). Selvom han, efter svigerfaderen, fik kaldenavnet Jørgen Hansen Beck, så ændredes slægtsnavnet på denne gård dog i næste slægtled til Beck Jørgensen. Hjemmet på Bredevad kro blev i 1775 overtaget af den ældste søn, Johann

Bredevad kro, som den gamle landevejskro så ud før branden i 1904. Vejen efter Ravsted drejede da mod nord lige foran krodøren. Kromand Hans Johannsen med familie, kropige og krokarl.

Hansen. Han står i tiendelisten fra 1775 som bruger af 2 forskellige kådnersteder, der så er blevet til een ejendom. Kroen er i hans tid blevet frikøbt fra Lindeved godset, der afvikledes i 1780'erne.

Fra 1808 hed kromanden i Bredevad igen Hans Johannsen. Det med brændevinsbrænderiet og ølbrygningen var ikke et helt frit erhverv, men det forudsatte en koncession, en tilladelse, der gjaldt for en årrække og delvis beskyttede mod for hård konkurrence, men den kostede så også en årlig afgift, der blev ansat efter en forventet omsætning. Her var Hans Johannsen ikke enig med myndighederne. Da han i 1841 havde fået fornyet sin koncession, gjorde han ophævelser over ansættelsen af den årlige afgift, idet han mener, at faderen med frikøbet har købt rettigheden til denne virksomhed. I et brev i 1844 skriver han således:

Efter befaling fra Slogsherredsfogderiet i Ravsted har jeg at indlevere det oprindelige dokument over frihederne, nemlig til brygge og brænderi, høkeri og krohold, som hæfte på mit lindevedske halve kåd i Bredevad, og tillige efterretning om, hvor meget deraf årligt betales.

Uagtet al møje har jeg ej været i stand til at opfinde (finde frem) flere dokumenter derover end de, som i 1840 i juni blev indsendte til approbation og fornyelse og begæringsbilag, så de må i tidens længde være gået tabt, om flere have været for hånden.

I flere led har dette mit kåd med benævnte friheder stedse gået fra faderen til sønnen, og jeg håber, at jeg, lig mine forældre må nyde samme. Årligt betaler jeg ydermere af grundskat 1 rigsbankdaler 56 skilling og frihedspenge 1 rigsbankdaler og 58 skilling.

Bredevad, den 30. marts 1844.

Det høje kongelige amtshus's
underdanigste tjener.

Sign. *Hans Johannsen.*

Det har åbenbart ikke været nogen hastesag, set fra myndighedernes side, for året efter skriver Hans Johannsen igen. Han har denne gang haft en anden til at føre pennen, og brevet er affattet på tysk. Her oversat:

Til det kongelige amtshus i Tønder.

Jeg er ejer af en Lindeved-gård i Bredevad, Bylderup sogn, hvortil krohold, høkeri, bryggeri og brænderi i det på denne gård udstedte fæstebrev er tilsikret mig. Jeg modtog i 1841 ved brev besked fra allerhøjeste landsregering om at indsende fornævnte fæstebrev til allerhøjeste stadfæstelse, hvilken anmodning også i slutningen af juni samme år blev efterkommet.

Næsten 4 år er nu gået, og endnu er jeg uden vished, om min rettighed består, der i nævnte fæstebrev er indeholdt. Da jeg dog gerne fortsat vil have denne ret og ikke ved, hvor jeg skal henvende mig om denne anmodning, vover jeg fortrøstningsfuldt og lydigt at bede det kongelige amtshus om hjælp. Ligeledes vil det berolige mig særdeles, hvis jeg igen er i besiddelse af nævnte fæstebrev, og hvis det både i original og i afskrift må komme mig i hænde.

Bredevad, den 13. marts 1845.

Sign. *Hans Johannsen.*

Det gamle fæstebrev har nok ikke tydeligt tilkendegivet, at det skulle være gratis, for af en skrivelse ved brændevinsbrænderiets nedlæggelse i 1860 fremgår, at afgiften årlig var 16 rdl. Det var en høj afgift i forhold til andre brænderier i omegnen, så omsætningen og formentligt indtjeningen må have været nogenlunde.

I 1860 var der forlængst kommet en ny kromand, idet sønnen, Lorenz Johannsen overtog hjemmet i 1849. Denne Lorenz Johannsen var medunderskriver under klageskriftet over pastor Holden Lützhøfts embedsførelse i 1864, men det var en af hans flittigste krogæster, brændevinsbrænder Peter A. Clausen, Hedsgård, der efter flere overtalelser fik ham til at sætte sit navn under klagen, der også var ubegrundet og kunne tilbagevises. De politiske forhold gjorde jo, at Lützhøft efter nogle måneder alligevel blev afskediget.

Af Lorenz Johannsens sønner overtog Jes Peter Johannsen i 1892 Hedsgård, mens Hans Christian Johannsen overtog hjemmet og kroen i Bredevad i 1893. Nu var landevejstrafikken ved at ændre sig efter jernbanernes anlæggelse, og de lange fragter langs landevejene med behov for bedesteder aftog mærkbart. Landbruget blev så det væsentlige på Bredevad kro. Hans Christian Johannsen blev dog vist efterhånden mere handelsmand end landmand og kromand. I kroen fødtes i 1899 en lille Lorenz Johannsen, men han døde kun et halvt år gammel. I 1904 brændte den gamle kro og blev genopført på samme sted med det nuværende udseende, men Hans Christian Johannsen flyttede til Tønder og blev handelsmand.

Hans bror, Jes Peter på Hedsgård, flyttede så tilbage til Bredevad og blev kromand.

Også denne familie havde en dreng, der hed Lorenz Johannsen, og fra 1923 var det hans tur til at fortsætte. Hans blev den sidste kromand i Bredevad. Da han i 1963 gik på aftægt, deponerede han sin bevilling, men den blev ikke søgt igen. han købte den da nedlagte skole i Bredevad til aftægtsbolig. Vi husker ham som den joviale slagfærdige hjemmetysker. Foruden landbrug, krodraft og hvad

Bredevad kro i ny skikkelse efter branden, næsten som man ser den i nutiden. Der er kommet andre krofolk, Jes Peter Johannsen og Anna med deres børn. Længst til højre den næste kromand, Lorenz Johannsen.

dertil hører, var hans hobby holstenerhestene. I mange år var han hingsteholder for avlsforeningen for denne hesterace.

Det fortælles, at han, der altid var kaptajn ved ringridningen i Saksborg, kom til at skælde sin hest ud på sønderjysk midt i kommandoerne på tysk. Det vakte nogen munterhed blandt publikum, men Lorenz var kvik i replikken og undskyldte sig med, at han lige havde købt hesten i Odense. Den kunne endnu ikke sproget. 1-0 til Lorenz Johannsen.

Sønnen, Jens Peter Johannsen, blev altså ikke kromand, men gårdejer fra 1963. Det 7. slægtled, og den 3. Lorenz Johannsen er i 1984 blevet gårdejer på den gamle kro i Bredevad.

Slægten Beck - Beck Jørgensen

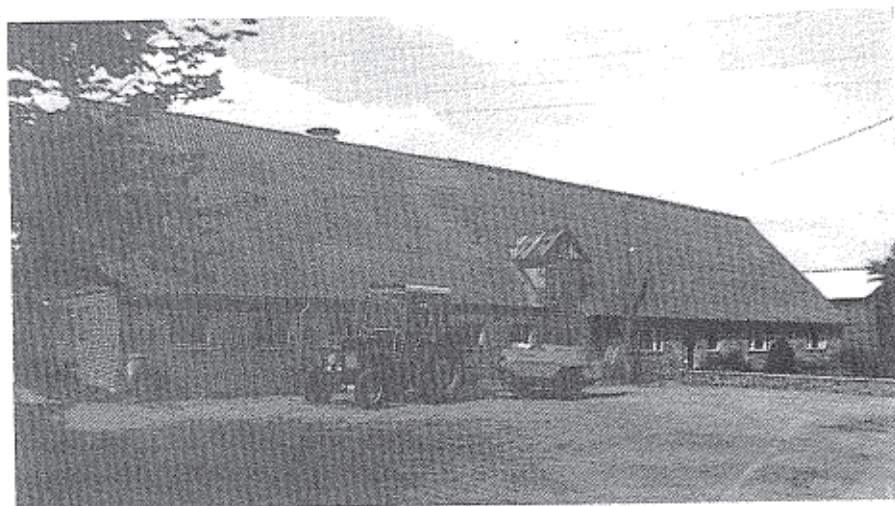
Denne slægt, der ikke ses at have nogen familiemæssig forbindelse til den anden Beck familie fra Bylderup Kirkekro, boede på Bredevad Byvej 11, der var en selvejergård. Den første af slægten, der findes i kirkebogen hed Peter Beck.

Han døde i april måned 1702, men præsten anfører ikke hans alder. Så fulgte Hans Petersen Beck, der var født i 1680. Han døde 1742 og sønnen, Peter Hansen Beck, overtog hjemmet. Hans navn ses ofte i arkivalierne, der fra den tid er bevarede i større omfang. Han var nemlig sognemand for Bredevad og var med, når der skulle tages beslutninger for hele Bylderup sogn.

Peter Hansen Beck og hans kone Anna Danielsdatter fra Lovtrup, viet den 24. oktober 1754, havde ingen sønner, der kunne fortsætte bedriften, men der var en datter, Gunder, født i 1764. Hun blev gift med kromandens søn, Jørgen Hansen, og disse to fortsatte på hendes fødegård, men den endelige overtagelse skete først i 1811 efter den gamle Peter H. Becks død som 88-årig. I 69 år var han altså bonde i Bredevad, en gammel kraftkarl har han nok været. Der blev så ikke så mange åremål til den næste ejer, Jørgen Hansen, der blev kaldt, Jørgen Hansen Beck. Navnet fulgte gården. Gunder døde i 1882 og Jørgen i 1830, men der var et nyt slægtled på vej. Peter Beck Jørgensen overtog gården efter faderens død.

Fra 1877 fortsatte Jørgen Beck Jørgensen.

Fra 1921 kom den næste Peter Beck Jørgensen. Efter den 2. verdenskrig, da der igen skulle til at ske ejerskifte, blev der bygget en ny gård på Bredevadvej 33 til det 8. slægtled, Jørgen Beck Jørgensen. De gamle bygninger og et mindre areal, der blev udstykket fra gården, solgtes til Alfred Jørgensen.

Bredevad Byvej 11. Her boede den gamle Peter Beck i slutningen af 1600-tallet. Han blev stamfar til slægten Beck-Beck Jørgensen. Da der byggedes ny gård, overtog Alfred Jørgensen den gamle selvejergård.

Bredevad 33. Opført i 1954 af Jørgen Beck Jørgensen ved landevejen mod Aabenraa.

Slægten Petersen, Bredevad

På endnu en af de 5 herredsgårde i Bredevad har samme slægt boet siden 1748. Det er på Bredevad Byvej 3. Her kom i 1748 en ny ejer, der hed Chresten Nissen. Han er siden i 7 led efterfulgt af en mandlig linie.

Sønnen Peder Christensen blev døbt i Bylderup kirke den 30. december 1759. Han blev allerede skrevet for gården som 17-årig i 1776, men så holdt han også ud som gårdejer i 55 år.

Så fulgte sønnerne således:

Jes Petersen fra 1831, Peter Christian Petersen fra 1858.

Da han i 1885 skulle gå på aftægt, blev der bygget en aftægtsbolig, Bredevadvej 21, der så var aftægtsbolig for slægten gennem 50 år.

Hans Peter Petersen overtog så hjemmet i 1885.

Foruden Hans Peter havde Peter Christian Petersen en ældre søn, Jes Petersen, født i Bredevad den 4. april 1855, der læste til præst.

Han var sognepræst i Abild 1888-1895 og i Jels-Oksenvad fra 1895-1900. Han blev derefter rektor i Glisnien i Polen. Han døde i Tønder 1922.

På gården i Bredevad fortsatte Johannes Petersen fra 1927.

Og endelig Hans Peter Petersen fra faderens død i 1960.

Bredevad Byvej 3. En gammel selvejergård, hvor slægten Petersen har virket i 250 år.

Slægten Matthiessen

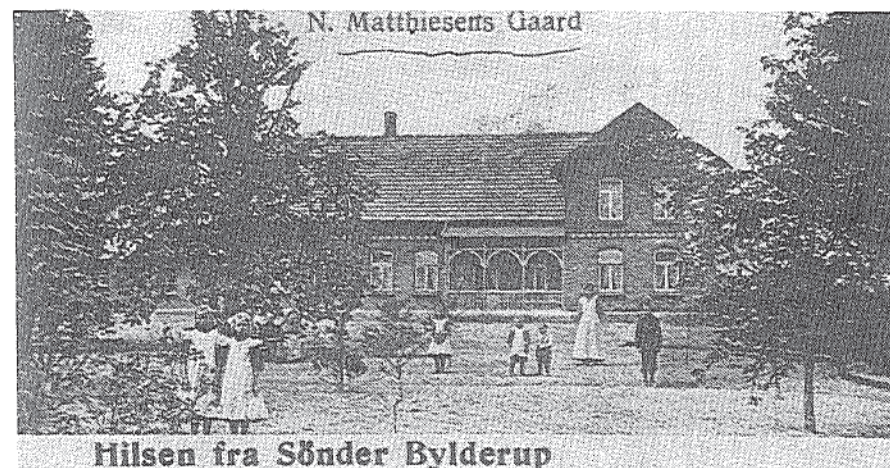
Den 26. juni 1751 blev Hans Christensen fra Bylderup og Anna Matthiesdatter fra Duborg viet i Bylderup kirke. Hans Christensen, der nok også havde kaldenavnet Erichsen, ses ikke født i Bylderup sogn, hvorimod Annas far, Mathias Christensen nok var født i Bylderup. Hvor Hans og Anna havde bopæl i Bylderup, kan ikke fastslås med sikkerhed. Deres søn, Matthies Hansen, der blev født den 25. oktober 1755, er anført som ejer på tiendelisterne fra 1775. I opgørelsen over kirkens jorder fra 1782 er anført, at Mattias Hansen driver ca. 60 demath kirkejord og betaler afgift heraf. Dette kunne tyde på, at hjemmet var den gård, der indtil for ca. 100 år siden har ligget sydvest for kirken lidt vest for den nuværende parkeringsplads, uden at der dog kan føres noget bevis for, at dette var bopælen.

I tiendelisterne fra samme år i 1782 er Matthies Hansens tiende det dobbelte af beløbet i 1775, mens Wilcken Asmussen, Bylderup, ikke er med på denne liste. De to gårde må altså være slået sammen. Om der samtidig er sket bopælskifte kan ikke konstateres, men fra den tid lå Matthias Hansens gård på Bylderup Kirkevej 2. Det var jo netop i udskiftningstiden og gården blev da ansat med 135 demath. Hundrede år efter var dens areal 190 demath, så der må være sket nogle jordhandler i tidens løb.

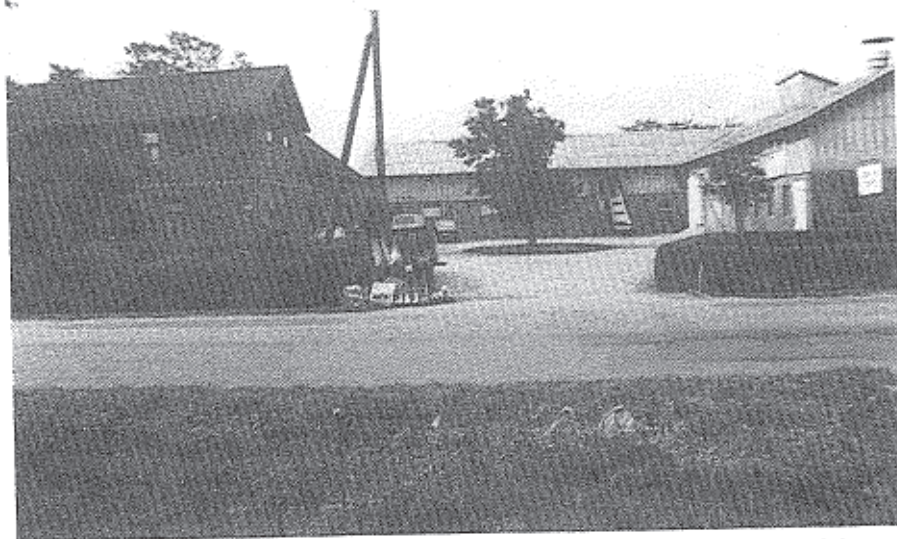
Matthies Hansen blev i 1782 gift med kromandens datter fra kirkekroen, Anna Nielsine Beck. Hendes far var Nis Beck, og herfra stammer slægtsnavnet Nis.

Nis Matthiessen fulgte faderen som bohlsmand i Bylderup i 1824. Samme efterår var der dobbeltbryllup i byen, idet hans to søstre den 16. oktober blev gift henholdsvis med kromandens søn, Nis Matthiessen Beck, der også var hendes fætter, og med Christian Petersens søn, Hans Petersen, Nystadvej 33. Så var Bylderup i familie. Nis Matthiessen blev selv gift med Maren Johannsen fra Vollerup. En tredje søster, Elena, blev gift med degn og skolelærer Nicolai Peter Hansen, Bylderup, og en fjerde, Anne Cathrine, var gift med Andreas Jessen på Nystadvej 25. Nis Matthiesen blev kun 42 år og døde i 1833. Maren drev selv gården i 12 år, til den 19-årige Matthies Hansen Matthiessen i 1845 overtog den.

Matthias H. Matthiessen blev i 1855 gift med Merret Hansen, der var fra Vollerup og af samme slægt som svigermoderen, Tjellesen Hansen. Matthias H. Matthiessen var sognefoged i Bylderup sogn fra 1851 til sin død. Som sin far blev Matthias kun 42 år og døde i 1869. Merret giftede sig 2. gang med degn og skolelærer Anders Nissen, der så fik endnu en beskæftigelse som bestyrer for den næste Nis Matthiessen, der blev skrevet for gården som 14-årig ved moderens 2. giftermål i 1871. I 1876 kom så den store brand og lagde gården i ruiner. Nu byggedes den nye gård på den nuværende plads, Slogsherredsvej 52. Det

Slogsherredsvej 52. Her byggede Nis Matthiessen efter branden i 1876 sin ny gård, en firelænget stråtekt gård, der igen brændte i 1904. Dette foto, fra ca. 1910, viser gårdens stuehus, næsten som i nutiden. Nis Matthiessen og familie.

Slogsherredsvej 52. Gården ses her fra østsiden mod vejen. Her bor nu 2 generationer af slægten Matthiessen.

blev en firlænget stråtekt gård, der kun blev 30 år gammel. Den brændte igen i 1905 og fik så det udseende, den har i dag.

Nis Matthiessen blev gift 1. gang den 5. juni 1885 med Anne Christine Hansen fra Duborg, (Duborgvej 16). Hun døde fra ham allerede 2½ år efter. Nis Matthiessen giftede sig 2. gang den 7. november 1890 med Cathrine Dorothea Jørgensen fra Bylderup, (Nystadvej 13). Hendes hjem var også en gammel herredsgård, der dog blev nedlagt som landbrug, da faderen, Johannes Jørgensen, i 1890-1891 gik på aftægt.

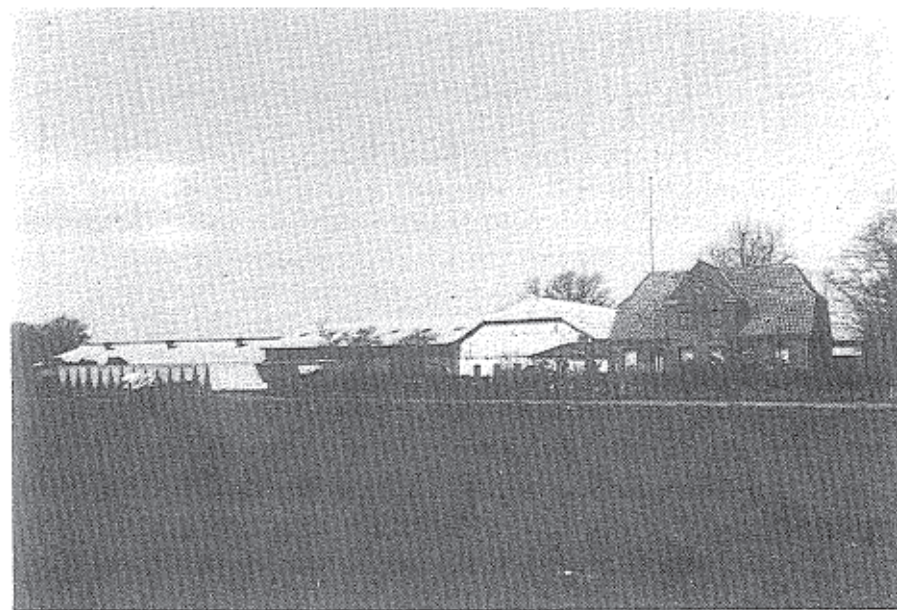
Både Nis og Cathrine døde i 1934 med en måneds mellemrum, 77 og 67 år gamle. Af deres 4 børn overtog Matthias Hansen Matthiessen hjemmet først i 1920'erne. Han var gift med Christiane Reggelsen fra Møgeltønder.

Jens Tjellesen Matthiessen byggede ny gård i 1928 på Bylderupmark, Karlsvråvej 15, på et landbrugsareal, der blev frastykket hjemmet (ca. 30 ha). Han var gift med Marie Johannsen.

Johanne blev gift med Peter Christian Petersen, Bylderup Kirkevej 6.

Marie blev gift med Lorenz Lorenzen, Nystadvej 33.

Der er stadig et stænk af samme blod i mange af de Bylderup'er.

Karlsvråvej 15. Udstykket i 1928 fra Slogsherredsvej 52 og opført af Jens Tjellesen Matthiessen. De store nye driftsbygninger er opført af den nuværende ejer, Knud-Åge Nissen.

På fædrene gården kom der igen en Nis Matthiessen fra 1954.

Nu er den næste Matthias Hansen Matthiessen blev medejer, og der er en lille Nis Matthiessen på et par år.

Gården på Bylderupmark blev fortsat af Johannes Matthiessen, der dog nu har måttet opgive landbruget af helbredshensyn. Denne gård ejes nu af Knud Aage Nissen (af Nissen slægten) og er efter jordfordeling blevet en del større, både i jord og bygninger.

56 år under preussisk administration

Bylderup sogn var på den tid delt i 8 kommuner med lige så mange kommuneformændere. Hver landsby var deres egen kommune, endvidere udgjorde Hajstrupgård med kroen og smeden en selvstændig kommune.

Det administrative overhoved for hele sognet var fra 1889 amtsforstanderen, der var udnævnt af højere myndigheder. Kommuneforstanderne var derimod valgt af dem med fast ejendom for 6 år ad gangen. Myndighederne synes ikke

at have blandet sig i disse valg, der skete ved de forsamlinger, man kaldte »Byssens regning«. Først fra 1905 kom der en tysksindet kommuneforstander i Bylderup, selvom Peter Christian Petersen egentligt var valgt til 1908. Det tyder på, at myndighederne da har blandet sig i beboernes afgørelser.

Det var nok også den kommune i sognet, der holdt længst ud i den henseende. Den næste kommuneforstander blev Hans Lorenzen, der boede på Nystadvej 18, men han afløstes få år efter af Peter Christian Nissen, Nystadvej 30, som så havde hvervet til 1920. Fra 1921 trådte så den danske administration i kraft, og vi havde den første kommunesammenlægning, hvor hvert sogn var en kommune, og sognerådsformanden valgtes af sognerådet.

Amtsforstanderembedet omfattede næsten alle steder et sogn, og hvervet kan nærmest sammenlignes med en sognefogeds under dansk administration.

Amtsforstanderne i Bylderup sogn var:

Hugo von Wildenrath, Bredevad, fra 1889 til sin død i 1892.

Iwer Mathiesen Nissen, Bylderup, fra 1892 til sin død i 1903.

Thomas Bucka, Bylderup, tidligere Hajstrup, fra 1903 til 1920.

Bylderup sogn blev i den periode kendt som »det lille Danmark«. Forklaringen herpå skal måske findes i den kendsgerning, at det gode forhold mellem dansksindede og hjemmetyskere blev ødelagt fra begyndelse, da pastor Holden Lützhøft blev afskediget fra sit embede.

Pastor Lützhøft, der var præst i Bylderup sogn fra 1851 til 1864, var blevet meget afholdt af menigheden for sin redelige karakter og retlinethed. De ubegrundede klager, der fremsendtes af et fåtal, kunne alle tilbagevises, men de nye magthavere ønskede ham fjernet, selvom 120 af 135 stemmeberettigede underskrev et ønske om at måtte beholde ham. Han fik sin afsked den 18. august 1864.

Når de unge karle blev indkaldt til militærtjeneste, skulle de aflægge ed til den tyske kejser, faneeden. Det var et problem for mange unge dansksindede i en lang periode. Kunne man aflægge denne ed og alligevel være en god dansker? Men hvis ikke man ville indkaldes, måtte man inden den tid forlade landet.

En familie i Bylderup, Martin Christian Martensen og hans kone, havde 5 sønner og 2 døtre. De valgte at udvandre til Amerika. De boede på Slogsherredsvej 62, nybygget efter branden i 1876. De rejste i 1882.

Efterhånden blev det dog henstillet til de unge, at de måtte tage militærtjenesten og så blive i deres hjemstavn for ikke at affolke Sønderjylland for unge mænd til gårdene.

Økonomisk var det ikke nogen dårlig tid for landbruget, og der skete gode fremskridt med udflytning af gårde, oprettelse af mejeri, beplantning af hedearealer og meget mere, men nationalt og folkeligt var det en trang periode. Ef-

terhånden kom en del af de unge på efterskoler og højskoler nord for Kongeåen, hvor de fik inspiration til at påbegynde gymnastik, idræt, folkelige møder og foredrag. De blev støttet af de mest vågne af forældrene i Bylderup og Lendemark. Det begyndte i udhuse og storstuer. Hvis det var muligt, også i kroen i Bylderup. Men gendarm og amtsforstander skulle jo give tilladelse, når man samledes offentligt. Det var en slem ulempe, da gendarmen blev beordret til at overvære mødet. Og der søgtes ihærdigt efter en grund til at kunne forbyde mødet. En revne i gipsdækket i loftet kunne gøre det »livsfarligt« at opholde sig i mødelokalet.

Efterhånden blev mødeaktiviteten og fremmødet så stort, at der taltes om at bygge et forsamlingshus, og i 1911 i januar måned kunne man indvi Slogs Herreds Hus. I Sottrup blev det en vækkelse under Luthersk Mission, der kom til at gøre sig gældende. Der blev der ingen skel mellem dansk og tysk, der jo var verdslige standpunkter. De byggede deres missionshus i 1905. Det var især pastor Rudolf B. Bahnsen (i Bylderup fra 1882-1894) der ved sin forkyndelse påvirkede især den del af sognet.

Forholdet mellem dansk og tysk, når man læser stemmetallene, fremgår af et valg i 1871. Da var der 103 danske og 34 tyske. (Det var jo kun mænd med fast ejendom, der havde stemmeret dengang).

Slogs Herreds Hus. Opført i 1910 som forsamlingshus for Bylderup og omegn. Der er foretaget udvidelser og moderniseringer gennem hele perioden, så det stadig er et tidssvarende og velbesøgt samlingssted.

Missionshuset »Zion« i Sottrup. Opført i 1905 og fortsat samlingssted for kredsen under Luthersk Missionsforening i Sottrup og omegn.

Ved afstemningen den 10. februar 1920 var fordelingen således, når der korrigeres for de tilrejsende: 304 danske og 145 tyske. Jo de gjorde det godt i Bylderup sogn.

Men den sidste tid af denne periode var en ond tid. Den første verdenskrig gav sorg og savn i mange hjem i sognet, og det tyndede ud i rækkerne af unge mænd. Især Bredevad blev hårdt ramt. Ikke mindre end 12 fra Bredevad faldt i krigen. I hele Bylderup sogn var der 34, der måtte lade livet, de fleste for en sag, der ikke var deres. Af dem var der 6 brødrepar og 3 familiefædre, hvoraf de 2 efterlod en børneflokk.

De faldne var:

1. Conrad Albers, Bredevad, født i Bredevad den 24. december 1885. Han blev indkaldt straks ved krigsudbruddet og var med ved fremmarchen gennem Belgien. Han faldt den 23. august 1914 ved Mons, idet han rantes af en granatsplint i brystet. Han ligger begravet i Hyon.
2. Christian Sørensen, Bredevad, født den 27. december 1892 i Bredevad. Han blev straks ved krigens begyndelse indkaldt og kæmpede i Frankrig. Han

faldt den 16. september 1914 ved Ecoville. Han var meget længe meldt savnet.

3. Lærer Jacob Jürgensen, født den 27. oktober 1891 i Heds (Løgumklostervej 18). Han var i 1914 indkaldt som soldat og drog med sit regiment i felten i august 1914. Han er sandsynligvis falden den 20. september 1914 ved Wasens i Frankrig. Han var meldt savnet i flere år.
4. Boh Peter Hansen, født den 27. februar 1890 i Hajstrup (Saksborgvej 50). Han blev den 23. august 1914 indkaldt som gefreiter (korporal, gruppefører) ved 4. garderegiment i Berlin. Han lå ved vestfronten i Belgien og faldt den 11. november 1914 ved Ypern.
5. Broderen, Hans Heinrich Hansen, født den 3. december 1892 i Hajstrup. blev indkaldt den 1. august 1914 til infanteriregimentet i Marienwerder. Han kæmpede i Polen og faldt den 28. november 1914 ved Bertolin i Rusland. Han var i længere tid meldt savnet.

1915

6. Peter Christian Petersen, født den 31. august 1892 på Bylderupmark (Sølingvråvej 25). Han lå på vestfronten og faldt den 23. marts 1915 ved Moulin i Frankrig. Han ligger begravet der.
7. Frederik Frederiksen, født den 14. januar 1893 på Bylderupmark (Nystadvej 104). Også han lå ved vestfronten i Frankrig og faldt ved Thiancourt den 31. marts 1915. Han er begravet der.
8. Andreas Nicolaysen, bagersvend, født i Bredevad den 5. september 1889. Han faldt i Argonnerne den 14. juli 1915.
9. Broderen Marius Nicolaysen, født den 9. december 1892 i Bredevad, faldt en måned senere, den 14. august 1915 som underofficer ved Dombrowsk i Polen. De var sønner af købmanden i Bredevad, Bredevadvej 23.
10. Wilhelm Albers, landmand, født den 24. marts 1888 i Bredevad. Broder til nr. 1. De var sønner af smeden i Bredevad. Smedie og beboelse nedbrudt. Han blev indkaldt i november 1914 til infanteriregiment nr. 84 i Slesvig og kom til vestfronten i Frankrig i januar 1915. Han faldt sandsynligvis ved Moulin den 14. juni 1915, idet han var meldt savnet fra den dato. Måske skudt eller dræbt af sorte franskmænd.
11. Hans Christian Schäfer, banevogter i Bylderup, født den 7. april 1875 i Agtrup ved Leck. Han blev indkaldt i april 1915 til jernbaneregimentets erstat-

ningsbatallion i Berlin-Schöneberg. Efter kort slem sygdom døde han den 23. juni 1915 i Berlin og ligger begravet der. Han efterlod hustru og 8 børn.

12. Christian Lassen Hansen, født den 4. august 1892 i Hajstrup (Saksborgvej 52, men faderen købte Hajstrupgård i 1903). Theologisk student og løjtnant af reserven. Krigsfrivillig. Han faldt ved det store franske angreb i september 1915 syd for Arras. Han ligger begravet der.

13. Jens Ketel Jessen, født den 5. januar 1894 i Heds (Nystadvej 116), søn af Martin Jessen, Hedsmark. Han faldt i Rusland i september 1915.

14. Asmus Jessen Lorenzen, født den 30. august 1894 på Lendemarkmark (Bredevadvej 5). Han blev hårdt såret med et skud i hovedet den 9. oktober 1915 i Serbien og døde på lazaret i Breslau den 11. december 1915.

15. Peter Bohsen Hansen, født den 23. november 1893 i Hajstrup, broder til nr. 12. Han lå ved vestfronten og blev den 14. december 1915 ramt af en granatfuldtræffer. Han døde hårdt såret samme dag.

1916.

16. Cornelius Lorenzen, født den 9. april 1892 på Lendemarkmark, broder til nr. 14. Han faldt under Sommeslaget den 20. juli 1916. Han var sanitetssoldat og blev ramt af en kugle, mens han var ved at forbinde en kammerat.

17. Johannes Peter Jürgensen, født den 3. november 1886 i Bredevad (Byvej 11, nu Bredevadvej 33). Han blev samtidig med sin broder, Peter Beck Jürgensen, først i august 1914 indkaldt, og de lå ved samme kompagni. Han var med i Belgien og Frankrig og faldt den 30. juni 1916 ved Ypern, mens han stod på post.

18. Johann Adam Petersen, født den 14. november 1895 på Bylderupmark. Han var broder til nr. 6. Han faldt den 16. april 1916 ved Pronke.

19. Hans Lorenzen Schmidt, født den 30. august 1896 på Bylderupmark (Slogsåvej 10). Han lå ved vestfronten i Frankrig og faldt den 1. august 1916 foran Verdun.

20. Rasmus Nissen, gårdejer i Lendemark (Lendemark 49), født den 3. september 1881 i Bov, Burkal sogn. Han blev ved krigsudbruddet indkaldt til infanteriregiment nr. 86 og lå på vestfronten. Han faldt i de svære kampe ved Somme den 5. august 1916. Han efterlod sin enke, men der var ingen børn.

21. Anton Carl Lorenzen, gårdejer i Duborg (Duborgvej 25), født den 7. februar 1873 i Duborg. Han faldt i Siebenbürgen ved et stormangreb den 2. oktober 1916. Han efterlod sin enke og 6 børn.

22. Martin Eskildsen, smedesvend, Nymølle, født den 6. maj 1897 i Hajstrup. Han blev indkaldt den 9. maj 1916 til infanteriet i Segeberg og kom til fronten i september 1916. Han faldt i kampene ved Somme under et håndgranatangreb ved Chaulnes den 21. oktober 1916. Han var kun 6 uger ved fronten.

23. Heinrich Ipsen Nissen, landmand i Bredevad, født den 23. februar 1886 i Yarmouth i Amerika (Bredevadvej 15). Han var landstormsmand. Indkaldt i foråret 1915, var 1 år ved fronten i Rusland og vendte syg hjem i juni 1916. Han blev overført til lazaret i Flensborg, hvor han døde den 13. december. Han blev begravet i Bylderup den 17. december 1916.

1917.

24. Johann Christian Møller, født den 13. september 1898 på Bylderupmark (Søllingvråvej 34, nu nedbrændt og nedlagt). Han blev indkaldt den 16. november 1916 og kom til Graudenz, senere til St. Tarpn, hvor han den 14. april 1917 fik lungebetændelse og døde den 19. april. Han blev begravet i Bylderup den 26. april 1917.

25. August Jacobsen, underofficer, født den 23. august 1897 på Sottrupmark (Gaugebrostene 2). Han gik på underofficersskole og blev udkommanderet til vestfronten ved infanteriregiment nr. 418. Den 16. april 1917 blev han såret i højre skulder ved Saupier og kom i fransk fangenskab. Han døde i Orleans på hospitalet den 6. juni 1917.

26. Peter Jessen Callesen, tjenestekarl i Nolde, født den 25. maj 1895 på Bredevadmark. Han blev indkaldt i Husum den 10. maj 1915 og kom til østfronten i Rusland i september 1915. Han faldt ved et fjendtligt gasangreb den 8. juni 1917. Han er begravet på soldaterkirkegården Manncken-Ferme i skovene ved Hontkontet.

27. Jacob Iversen, Heds (Løgumklostervej 21), født den 20. februar 1896 i Øster Højst. Han blev indkaldt i 1916 og lå ved vestfronten. Han faldt i Flandern ved St. Julien den 22. august 1917. Han var forældrenes eneste søn.

28. Lorens Karsten Petersen, født i Bredevad den 26. oktober 1897 (Bredevad Byvej nr. 3). Han blev indkaldt i 1916 til gardens feltartilleri i Postdam og kom i sommeren 1917 til vestfronten. Han faldt på sin 20-års fødselsdag

den 26. oktober 1917 ved Laon i Frankrig. Han ramtes af en granat, da han var ved at føre ammunition frem til kamplinien.

1918.

29. Karsten Petersen, Kobro, født den 1. februar 1899 i Kobro (Kobro 4). Han blev indkaldt i 1917 og døde på lazaret i Schwerin af lungebetændelse, mens han var under uddannelse til kanonér i artilleriet. Han blev begravet i Bylderup den 18. februar 1918.
30. Andreas Moschall, født den 19. december 1899 i Bredevad (Bredevadvej 24). Han blev indkaldt den 10. september 1917 til infanteriet i Slesvig og kom til vestfronten den 8. februar 1918. Natten mellem den 5. og 6. juni blev han såret under arbejdstjeneste og døde ved Peronne i Frankrig den 12. juni 1918.
31. Christian Nicolaysen, født den 14. november 1892 i Sottrup, (Sottrup By 18). Han faldt den 14. juni 1918 ved Chambray i Frankrig.
32. Christian Andreas Hansen, Sottrup, født den 15. november 1899 i Bramstedt ved Ladelund. Han blev indkaldt i juni 1917, først i Rensborg, så til Flensborg Garnison. I sommeren 1918 kom han til vestfronten som skarp-skytte ved et maskingeværkompagni. En fuldtræffer dræbte ham, mens han var på vagt den 30. september 1918 ved Chambray i Frankrig.
33. Jes Peter Hansen, Bredevad, født den 28. oktober 1899 i Vesby, Medelby sogn. Han blev indkaldt den 15. juni 1917 til feltartilleriet i Itzehoe, kun 17 år gammel. Han kom i februar 1918 til vestfronten i Belgien og Frankrig. Han faldt i slutningen af oktober, mens han var i færd med at hjælpe en hårdt såret kammerat til forbindingspladsen. Han blev fundet af englænderne på slagmarken, ifølge en engelsk melding pr. 30. oktober.
34. Andreas Lorenzen, gartner, født den 7. april 1889 i Bylderup. Han blev indkaldt straks ved krigens begyndelse, gjorde fremmarchen med gennem Belgien ved dronningens regiment i Flensborg. Han var med i mange slag fra krigens begyndelse til dens slutning og flere gange dekoreret. En tid lå han sammen med broderen, Peter, der dog allerede i september 1914 kom i fangenskab. Han lå ved forskellige kampenheder på vestfronten. Han meldtes savnet fra den 8. oktober 1918. Efter kammeraters melding kom han usåret i fransk fangenskab. Må på en eller anden måde være blevet dræbt. Der kom aldrig nogen dødsanmeldelse.

Langt de fleste af disse unge mænd faldt på vestfronten. Tre er begravet i Bylderup efter at være døde af skader eller sygdom, de pådrog sig. Flere fik også efter krigen en for tidlig død efter ødelagt helbred af den lange felttjeneste i skyttegrave på nattevagter.

Kirkebogens notater om de faldne er præget af, at den højtyske præst, pastor von Helmolt (i Bylderup 1913-1920) har haft eller har søgt langt flere oplysninger om dem, der faldt for »fædrelandet«, end om dem, der ikke gjorde det, men alligevel gjorde deres pligt. De fortjente dog den største beundring og længste mindeomtale.

Præstens højpatiotiske indstilling og dertil nedbrudte nerver efter nogen tids krigsdeltagelse med megen uligevægtighed til følge, ødelagde forholdet til den danskprægede menighed i Bylderup. Hans selvbestaltede afsløring af en mindetavle over de faldne, med tysk indskrift og det slesvig-holstenske våben, selv om stiftsøvrigheden havde forbudt det, og selv om nogle af de danske familier havde nægtet at lade deres sønners navne stå på den, gjorde det ganske umuligt, at han kunne fortsætte sin gerning her i sognet. Han rejste i efteråret 1920, mindetavlen blev ændret, og alle navne kom med.

Gårdene og deres ejere i Bylderup

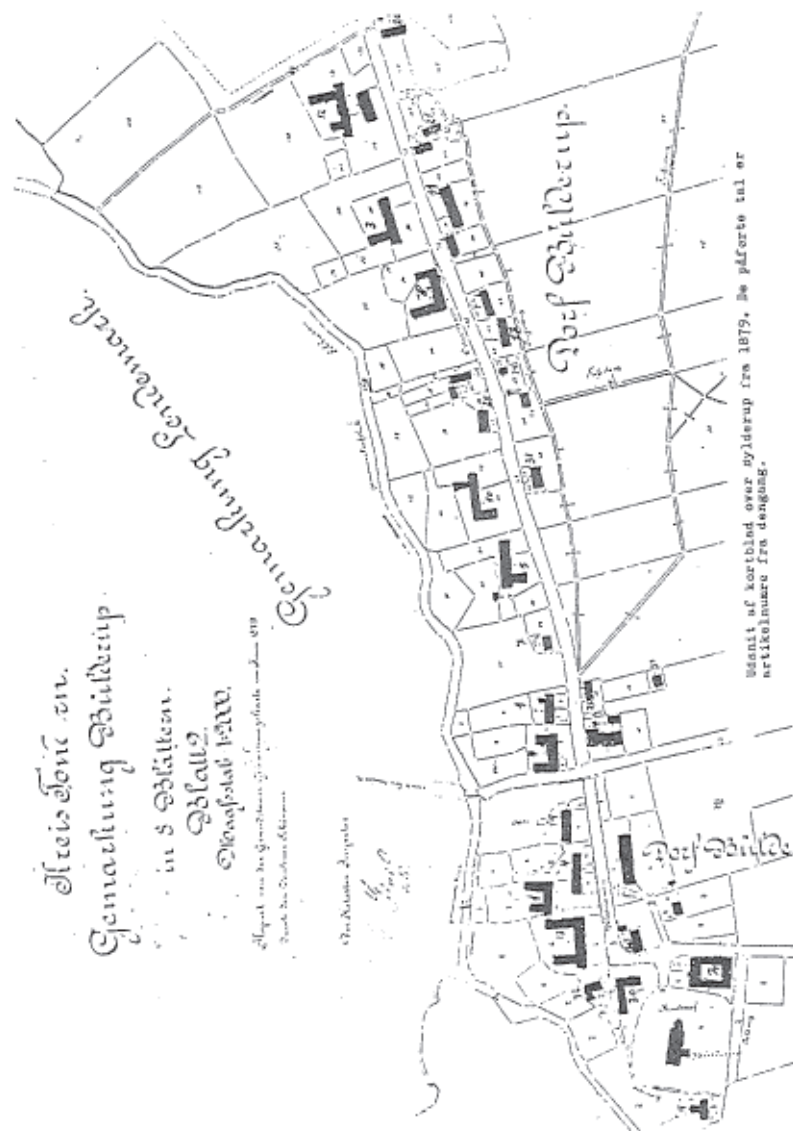
Selvom Bylderup stadig har sit landsbypræg med tætliggende gårde langs landsbygaden, er der dog sket store forandringer siden udskiftningstiden omkring 1780, skønt det kun gik langsomt i de første menneskealdre.

Af de 16 gårde i Bylderup, der er nævnt ved udskiftningen, lå de 15 langs bygaden og nord for den. Kådnerstederne, hvoraf der var en 6-7 stykker, lå derimod næsten alle på sydsiden af vejen.

De tre af de 16 gårde blev dog først i 1800-årene til én. Det var jordsamlere Johannes Nissen Beck på kirkekroen, der forøgede kroens landbrugsareal. Den ene var en gård, der lå, hvor nu præstegården ligger. Den ejedes ved udskiftningen af skomager og bohlsmand Jacob Nicolaisen, og fik arealet opmålt til 43 demath. Denne gårds bygninger og et mindre areal blev overtaget af degn og skolelærer Hans Nielsen. Fra 1805 begyndte børnene fra Sottrup at gå i hovedskolen i Bylderup, der jo dengang lå i den nuværende præstegårds have. Det er tænkeligt, at der så har manglet husrum til skolebørnene, og at degnen derfor er flyttet over i nabohuset.

En gård af samme størrelse må have ligget ca. på Nystadvej 20. Denne gård er fuldstændig forsvundet, og arealet blev sammenlagt med kirkekroen, der så blev en af de største gårde i Bylderup.

En anden ændring skete ved farver og bohlsmand Christian Lorenzen, der havde en gård og et kådnersted med farveri. Gården var en Løgumkloster-gård, der har ligget på Slogsherredsvej 13, en 13/24 plougs gård, der ved udskiftningen fik 64 demath. Denne gård blev senere til et hus, mens farveriet, der var et Mårkær-kådnersted, blev til en gård, Nystadvej 30.

Først i anden halvdel af 1800-tallet blev en rigtig udflytning påbegyndt. I 1865 flyttede Christian Matthiesen fra Nystadvej 5 til Sdr. Bylderup. Efter branden i 1876 fulgte Nis Matthiessen efter, sammen med Martin Christian Martensen. I samme forbindelse blev 2 gårde i Bylderup sammenlagt, men fik nok også arealer frasolgt. Det var Bylderup Kirkevej 4 (se kortet over Bylderup), der dengang lå nærmere åen, hvor bygningerne forsvandt og ejeren flyttede over på kroen, altså Slogsherredsvej 11, efter nyopførelsen. I stedet opstod en mindre ejendom på Bylderup Kirkevej 4, fra 1892 amtsforstanderbolig.

Nystadvej 13, ved udskiftningen en gård på 44 demath og ved matrikuleringen i 1876 på ca. 33 ha, blev nedlagt som landbrug i 1890 ved 29 udstykninger til mange forskellige. Det var gårdslagterne, der havde begyndt deres virksomhed.

Der skete i dette halve århundrede omfattende udstykninger fra gårdene i Bylderup, og der opstod nye mindre ejendomme i Nystaden og nord derfor i udmarkerne ind mod Hedemark. Nystadvej 15 blev i denne periode af gårdslagterne reduceret fra 33 ha til 11 ha, Nystadvej 33 fra 70 ha til 42 ha og Bylderup kirkekro fra 66 ha til 24 ha. Enkelte kådnersteder blev så til gårde i den forbindelse, blandt disse, Nystadvej 30 og Søllingvråvej 25, men den overvejende del af disse arealer gik til Vidjevej 4 samt Slogsåvej 8 og 10 og ejendommene i Nystaden.

Men forandringen og nedlæggelsen af gårde og kådnersteder i selve Bylderup by er fortsat helt frem til den nyeste tid. Af de små brug er der ingen tilbage. De fleste er blevet til beboelseshuse, men nogle er nedrevet. De store forandringer på de enkelte ejendomme vil fremgå af omtalen for hver enkelt af landbrugene.

I denne omtale af de enkelte ejendomme er der, for at lette oversigten, begyndt vestfra. Se iøvrigt kortet over Bylderup by fra 1879.

Gården sydvest for kirken, der er nedrevet i slutningen af sidste århundrede, blev de sidste hundrede år brugt som lejebolig eller aftægt. Der er fortalt, at der skal have været en gård ved kirken, der blev kaldt »Tinggården«. Det kan kun være denne, da tingstedet må have ligget i dens nærhed. Da gårdens beboere ikke har haft behov for en kirkesti, må den på kortet indtegnede »Fussweg« også have haft andet formål.

I »Mahn- und Hebungsbuch« findes en interessant ejerrække, der kan have forbindelse med denne gård, der lå på kirkejord. (Tønder provstearkiv. L.A.Aa.).

Jens Hansen.

Jesper Jensen. Her står årstallet 1637 ud for.

Jens Jespersen. Han nævnes i vejsagen om herredsvejen i 1695.
Christen Jensen.

Desværre er ikke fundet nogen forbindelse til Hans Christensen, slægten Matthiessen, hvilket ville have været naturligt, så det må blive ved formodninger. Anders Michelsen, der var lensfoged på Karlsru, indbetaler i 1661 til kirken 20 rigsdaler for en begravelse inde i kirken. Disse penge udlånes til ovennævnte ejendom og forrentes årligt med 3 lybske mark og 12 skilling. Det var 5¼ %. Det var vist egentlig en høj rente dengang. Det sikre er, at denne gård i 1780 ejedes af Matthias Hansen og blev sammenlagt med gården på Bylderup Kirkevej 2, og ejerne var siden de samme på begge gårde.

Bylderup kirkekros ejere er beskrevet under slægten Beck frem til 1891, da den gik ud af denne slægts eje, og der udstykkedes over 40 ha til forskellige.

1891 blev ejeren Andreas Matzen. Det var måske gårdslagteren?

1894 Jens Peter Beck. Ses ikke at være af samme Beck slægt.

1901 Enkefru Anne Marie Beck og hendes 6 børn.

1908 Gæstgiver Jes Christian Christensen. (Det var kromanden i Lendemark).

1911 Anders Johannsen. Denne familie kom fra Brunde.

1938 Hans Johannsen, nu Stenskær 14, Lendemark.

1943 Matthies Nørgaard. Han boede her dog kun en kort årrække,

Bylderup Kirkevej 14, Kirkekroen. Foto fra omkring 1914. Den lille dreng med legetøjsvognen er Hans Johannsen, der er født i 1908.

så havde han forpagtere på kroen, men krodriften var i aftagende.

Først i 1950'erne kom Hans Peter Erichsen, der fortsat ejer den, men har landbrugsarealet bortlejet. Kroen blev nedlagt i 1950'erne.

Kroen brændte jo ved den store brand i 1876, og den brændte påny i 1904, først da fik den det nuværende udseende. Kørestalden, der lå langs vejen, som ved alle landevejs- og landsbykroer, er dog nedrevet.

Bylderup Kirkevej 10 var en lille gård, der ved udskiftningen havde et areal på 43 demath, den havde bygningerne og kålgården liggende på kirkens grund og betalte afgift heraf. Bagved lå den første skole i Bylderup, der ligesom gården havde kålgård ind mod kirkediget. Afgiften deltes ligeligt mellem dem, men degnen, der boede i skolehusets ene ende skulle dog ikke betale denne afgift. I gården boede Nicolai Mathiesen, og efter ham sønnen Jacob Nicolaisen, Jacob Skomager kaldet. Ved denne gårds nedlæggelse først i 1800-årene blev den daværende degn, Hans Nielsen, ejer af ejendommen og et engareal ved Slogsåen.

Næste ejer var degn Nicolai Peter Hansen, Hans Nielsens søn.

Hans enke Elena Hansen, f. Matthiessen boede her til 1860.

Bylderup Kirkevej 10, den ny præstegård, opført 1882. Her lå engang en gård og bagved i haven og tæt op ad kirkediget lå Bylderup skole fra 1709 til 1855.

Skolen lå her helt frem til 1856, da der blev bygget en ny skole på en grund, der var købt af Matthias Hansen Matthiesen, og lå på Bylderup Kirkevej 3-5. Her brændte den i 1876, hvorefter den blev genopført samme sted i 1877.

Bylderup Kirkevej 6 er beskrevet under slægten Petersen.

Bylderup Kirkevej 4, eller en gård, der lå på denne beliggenhed, men nærmere åen, var en Mårkær-gård, der ved udskiftningen ejedes af Hans Petersen, og dens areal blev opmålt til 43 demath. Det var en halvgård.

Næste ejer var fra 1789 sønnen Peter Hansen.

Fra 1834 Jes Andersen, han var søn af Anders Hansen i Frestrup.

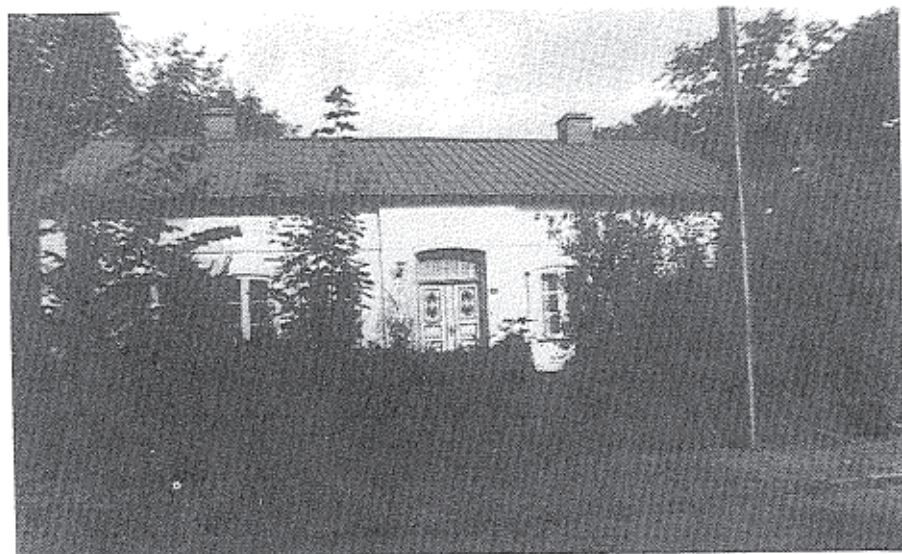
Fra 1844 sønnen Anders Christian Andersen.

Ifølge købekontrakt af 20. maj 1882 køber han Bylderup kros bygninger og gårdsplads. Han sælger sit eget bygningsareal til Iwer Mathiesen Nissen fra Frestrup. Den gamle gård må så være blevet nedrevet, men det er mere sandsynligt, at også den blev offer for den store brand, og at en ny gård med betydeligt mindre areal er oprettet på det nuværende Bylderup Kirkevej 4.

Iwer Nissen boede her til sin død i 1903. Han var amtsforstander i 10 år.

Thomas Bucka, der overtog ejendom og embede, boede her til 1923.

Så blev det aftægtsbolig for Christian Petersen og Cathrine.

Bylderup Kirkevej 4, amtsforstanderbolig fra 1893 til 1920, opført efter branden i Bylderup i 1876. Bagved ned mod åen lå en gård, der forsvandt eller gik til ved branden.

På Bylderup Kirkevej 2 lå den største gård i Bylderup, der var en selvejergård. Ved udskiftningen tildelt 135 demath. Ved matrikuleringen i 1876, 97 ha. En del af forskellen på arealstørrelserne fra udskiftning til matrikuling på gårdene består i, at gårdsplads, have og toft ikke var medregnet i udskiftningen. De var tillagt ejendommene fra fortiden og var ikke med i fællesdriften, jvf. byvilkår i Sottrup, om hestelyckerne, og udskiftning i Bredevad. En anden forskel kan være udensogns jord, enge i Grøngård ejerlav eller andet. En ejerrække i »Mahn- und Hebungsbuch«, der jo desværre slutter sidst i 1600-årene, kan måske hæftes på denne gård:

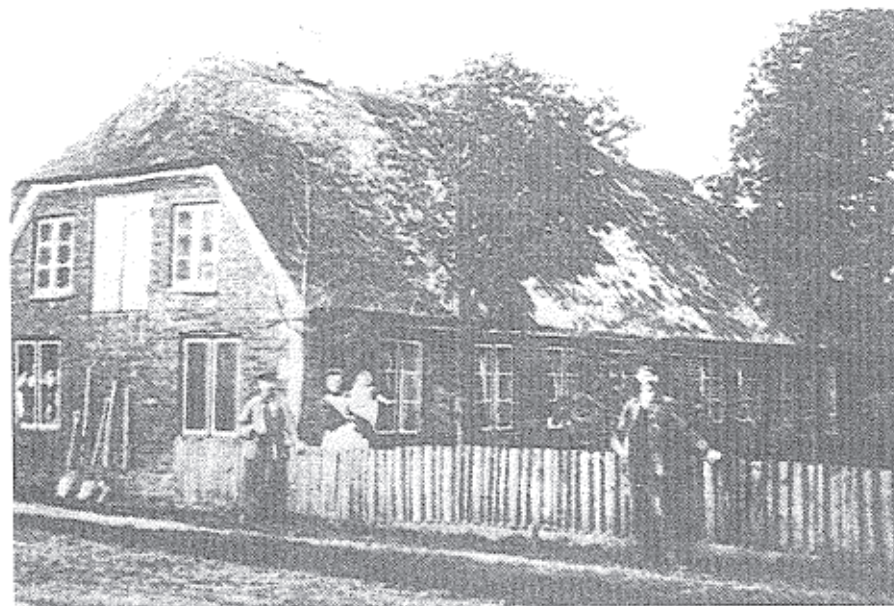
Tarsten Hansen.

Hans Tarstensen.

Ras Nissen.

Hinrich Funck. Han døde i 1715.

Wilcken Asmussen, der den 22. oktober 1728 blev gift med Inger Hansdatter fra Bylderup. Hun var Hans Rossens datter. Her mangler også forbindelsen mellem Ras Nissen og Hans Rossen, men den er da tænkelig. Wil-

Bylderup Kirkevej 9. Foto fra omkring 1900. Købmandsforretning, der i en årrække var i konkurrence med Bylderup Kirkevej 2 og blev nedlagt i 1908.

ken Asmussen havde gården til sin død i 1774. Han var kirkeværge allerede fra 1736. Han og Inger efterlod sig ingen børn.

De næste ejere fremgår af Matthiessen slægten.

Da gården efter branden i 1876 flyttede til Sdr. Bylderup blev der bygget et beboelseshus på grunden. Dette hus blev senere udvidet med købmandsforretning. I den første periode var denne landhandel i konkurrence med en anden forretning, der lå på Bylderup Kirkevej 9, men der var ikke basis for 2 købmænd i Bylderup, så de skiftedes til at overlade forretningen til kreditorer, der var leverandører til butikkerne. De hyppige ejerskifter var således:

Bylderup Kirkevej 2

Andreas Peter Matthiesen 1882
Chr. Sommer, købmand 1896
Heinrich Chr. Lorenzen,
købmand 1896
Anders S. Bøgild Gundersen . . . 1897
Franz Grodersen, firma 1902
Jes Jacob Christiansen 1902
Christian Nielsen 1907
Johannes Todsén, leverandør . . 1907
J. Brodersen, firma 1908
Andreas Husted, købmand . . . 1908
Christian Muusmann, købmand 1925
Nu, H.M. Hansen, købmand

Bylderup Kirkevej 9

Heinrich Lorenzen, hører 1874
Burmeister, Flensborg firma . . 1897
Heinrich Lorenzen 1899
Burmeister, Flensborg 1900
Hans Nielsen Rasmussen 1902
Andreas Husted 1903
Frk. Frederikke M.P. Møller . . 1909
så var det slut med butikken.
Wilhelm H. Gertsén, tømrer . . . 1911
Marie Thomsén, født Dahnke . . 1918
Radio Thomsén
Nu, Peter Peglau.

Bylderup Kirkevej 2. Opført i 1876, hvor Nis Matthiessens gård lå. Den overlevede konkurrencen og er siden udvidet flere gange. Nu H. M. Hansens købmandsforretning.

Bylderup kro lå ved korsvejen og øst for vejen til Lendemark. Hvad krodriften angår har den nok aldrig kunnet måle sig med kirkekroen, men da der jo altid var landbrug ved landsbykroerne, havde det vel ikke den store betydning. Det var en Mårkær-halvgård med 43 demath ved udskiftningen. Ejerrækken fra udskiftningstiden er således:

1765 Hinrich Andresen
1775 Christen Jessen
1810 Hans Hinrichsen
1828 Christian Petersen. Han kom fra Stepping, hvor hans far var kromand.
1834 Matthias Jessen.
1836 Johannes Johannsen.
1870 Nis Chr. Johannsen, der var hans søn. Efter branden i 1876 og nyopførelsen sælger han kro og landbrug og fortsætter som kromand i Ladelund. Ved de i den forbindelse foretagne udstykninger blev der glemt et hjørne nede ved Uge bæk.
Det står han stadig som ejer af.

Den næste kromand blev fra 1882, Andreas Christian Andersen, der er tidligere nævnt under Bylderup Kirkevej 4.

1891 Han søn Jes Iversen Andersen.
1921 Andreas Peter Nissen, se slægten Nissen.

Næst efter kroen mod øst lå også en Mårkærgård, hvor fæsteren ved udskiftningen hed Marten Michelsen. Gårdens areal blev 66 demath.

Fra 1808 blev ejeren hans søn, Christian Martensen. Han var gift med Anna Elisabeth Nissen fra Bjolderup. De havde 2 børn. Datteren, Mette Helene blev gift med nabosønnen, Christian Matthiesen, se slægten Matthiesen.

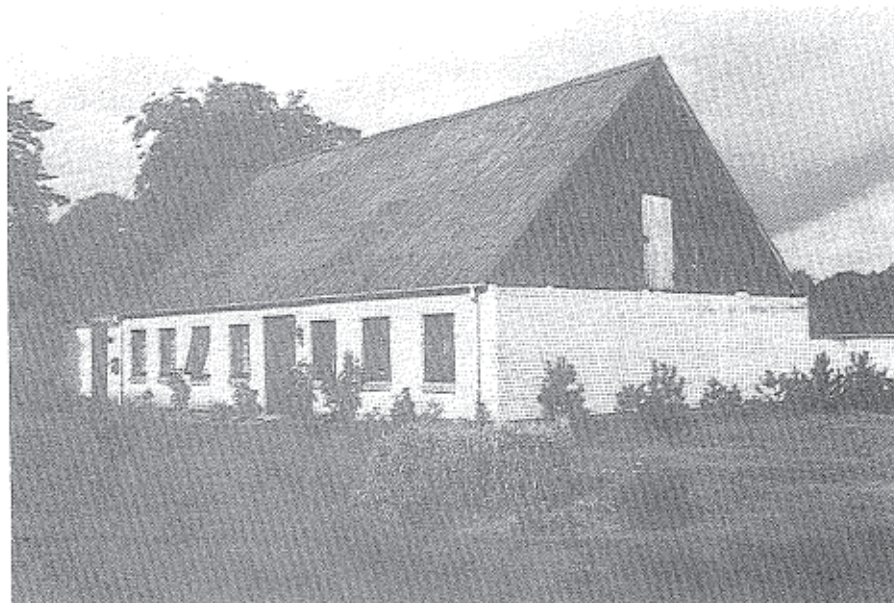
Sønnen, Martin Christian Martensen, overtog hjemmet i 1856. En brændende varm augustdag i en tør periode 1876 udbrød der brand i denne gård, og det fik 5 gårde og et bageri til at brænde ned til grunden.

Det var denne familie, der efter nyopførelsen i Sdr. Bylderup solgte gården og udvandrede til Amerika, for at sønnerne ikke skulle blive tyske soldater. I 1882 overtog Hans Jepsen Jørgensen deres gård.

Fra 1894, se slægten Nissen.

Den næsten gård var en Solviger-gård, Nystadvej 5, se slægten Matthiesen.

Nystadvej 13 var en selvejergård, men det var ikke nogen stor gård. Ved udskiftningen 44 demath, ved matrikuleringen 33 ha. Ejerrækken begynder i

Nystadvej 13. Stuehuset er den tidligere selvejergård, der blev nedlagt i 1890.

- 1755 med Jens Christensen,
- 1769 Jep Lorenzen, kræmmer,
- 1792 Peter Matthiesen,
- 1810 Hans Nissen Toft,
- 1836 Andreas Nissen Toft,
- 1845 Knud Jessen, Gottesmark,
- 1870 hans datter, Ellen, og hendes mand Johannes Jørgensen.

1890 nedlægges landbruget. Stuehuset bliver til beboelseshus. Der har siden været mange ejere og beboere.

Næst efter, på Nystadvej 15, lå en Solviger-gård. Den havde ved udskiftningen 86 demath, ved matrikuleringen 47 ha.

Her boede en gren af Stødt slægten, se denne, frem til 1765, da hed ejeren Jesper Petersen.

1782 Anders Jørgensen

1808 Jørgen Jørgensen Andersen, der dog døde ret ung,

men hans enke, Anne Bothilde, født Jessenius, der var fra Søllingvrå mølle, fortsatte selv driften sammen med den ældste søn, Andreas Jørgen Andersen.

Nystadvej 15. Bygmester Peter Diedrichsens bolig og forretningsejendom. Opført i 1880. Her lå en tidligere fæstegård under Solvig på omkring 50 ha, hvorfra der skete store udstykninger i 1891. Nedlagt og nedbrudt efter jordfordeling i 1979.

Han var født i 1826 og blev gift med datteren på Karlsvrå, som de så overtog. Hjemmet blev i 1853 solgt til Johann Chr. Nissen. Se slægten Nissen. Johann Chr. og Ollerikke havde gården til 1885 og overlod den til en søn, Peter Christian Nissen, der dog nok ikke kunne klare den økonomisk. I 1891 skete der store udstykninger, og landbrugsarealet blev halveret. Derefter fulgte mange ejerskifter i tiden derefter.

1891 Enkefru Anne Dorthea Nissen (ikke Nissen slægten - hun kom fra Rebbøl).

1893 Andreas Eskildsen. Han giftede sig med enken på Nystadvej 30, og

1902 sønnen, Johannes Eskildsen.

1921 Chresten Andersen, og det fortsætter med 6 flere ejere, til Leonhard Nissen overtager den omkring 1960 og driver den sammen med Slogsherredsvej 11. Arealet er nu sportsplads samt indgået i jordfordeling i 1979. Bygningerne nedrevet. På bygningsarealet er opført bolig og forretningsejendom for bygmester Peter Diedrichsen.

På Nystadvej 17 boede den næste Solviger undersåt. Det var et kådnersted, og kådneren hed i 1775 Jens Asmussen. Hans efterfølgere på stedet var mange.

- 1782 Jürgen Petersen
- 1806 Christian Jacobsen
- 1817 Marius Bossen
- 1837 Peter Nissen Callesen. Han var smed, så der var måske smedie til.
- 1852 Matthies Callesen
- 1854 Jacob Johann Christensen
- 1856 Jens Jensen Kjær
- 1868 Hans Nissen Hansen
- 1885 Jørgen Outzen
- 1902 Enkefru Christine Hansen
- 1918 Christian Gottlieb Møller.

Og ejerskifterne fortsætter formentligt i tingbogen. Nu Peter Jørgensen. Landbrugsarealet er frasolgt i slutningen af 1970'erne.

Den næste gård mod øst er Nystadvej 23, der var en Mårkær-gård. Se slægten Stødt. Da den sidste af denne slægt, Christian Hansen Stødt, i 1805 solgte gården, blev den overtaget af Paul Hansen Outzen.

Nystadvej 17. Tidligere kådnersted under Solvig, hvor der har været en lang række beboere før og efter frikøbet. Nu Peter Jørgensen.

Fra 1823 af hans svigersøn Jens Jensen Keller, der døde ung og fra 1830 er det hans enke Anne Margrethe, født Outzen, der har adkomst, til hendes nevø Johannes Outzen overtager den i 1837.

I 1855 kommer der igen en ny ejer. Han hed Hans Peter Mathiesen og var fra Vester Højst. Han blev samme år gift med Marie Magdalene Matthiesen fra Bylderup. Han døde i 1870 fra Marie Magdalene og 4 børn, se slægten Petersen, Bylderup Kirkevej 6.

Fra 1902, da Matthies Matthiesen Petersen var død, blev gården solgt til Andreas Peter Theodor Nissen. Han var ikke af Nissen slægten, men en broder til den Peter Christian Nissen, der boede Nystadvej 30, derom senere.

I 1930 købte Marius Nissen gården, nu var det Nissen slægten.

Fra 1960 Andreas Peter Nissen.

En omskiftelig historie har den gamle Mårkær-gård haft, men den består.

På Nystadvej 25, der var en Løgumkloster-gård, boede i 1739 en mand, der hed Peter Lassen.

Efter ham kom sønnen Jacob Petersen fra 1759, der boede der ved udskiftningen. Gårdens areal blev 88 demath.

Nystadvej 25. På gavlen er opførelsesåret angivet at være 1785. Det var en Løgumkloster-gård på 88 demath ved udskiftningen. Her boede gartner Christian Jepsen, formand og igangsætter for alt, hvad der skete i Slogs Herreds Hus, i en lang årrække.

I 1784 kom der en ny ejer, Jes Andresen.

I 1807, Andreas Jessen, hans søn. Han var gift med Anne Cathrine Mathiessen fra Bylderup, 4 søstre og en broder på 4 gårde i Bylderup og i degneboligen.

Tredie slægtled, Matthies Hansen Jessen har også haft hjemmet en kort årrække, men der må være sket salg af en stor del af landbrugsarealet, for da den næste ejer, Lorenz Peter Rossen i 1875 køber ejendommen, er der kun 14,5 ha. Lorenz Rossen var fra Smedager og gift med Peter Clausens datter fra Smedager. Deres søn, Peter Clausen Rossen fik hjemmet efter dem fra 1897. Arealet blev nu reduceret til 7,4 ha og Peter Rossen var postbud ved siden af bedriften.

I 1904 kom så pensioneret lærer Andreas Detlef Jepsen. Han var født i Brandrup og havde været lærer i Vøllerup i 30 år. Han var optant og kunne ikke mere være lærer i Sønderjylland. Han kunne heller ikke være med i det danske arbejde, der var ved at tage form i Bylderup, men det kunne hans børn.

Christian Jepsen, der blev uddannet som gartner, efterfulgte faderen i 1920'erne, drev gartneri i den store have ved siden af det lille landbrug, men han vidde ellers sit liv til arbejdet omkring »Slogs Herreds Hus«.

Restarealet er nu frasolgt, og hele huset anvendes til beboelse.

Den sidste gård i Bylderup på den side af vejen var en Mårkær-gård. Her boede ved udskiftningen Mårkær-undersåt Hans Jessen Tofft. Gårdens areal ved udskiftningen var 85 demath.

Nystadvej 33. Foto fra omkring 1930. Stuehuset er opført i 1858. Det var en Mårkær-gård med et ret stort tilliggende.

Fra 1800 afløstes han af svigersønnen Hans Chr. Jessen Tofft. Mon ikke Tofft-navnet har fulgt gården og har været kaldenavn?

I 1819 blev gården solgt til Boy Hansen.

I 1823 til Hans Petersen. Se slægten Petersen. Og slægten Matthiessen.

Sønnen, Christian Petersen, der var gift med Jens Hansens datter, Christine, fra Hajstrup, efterlod sig ingen arvinger. Han overtog gården i 1849, han var kommuneforstander i en lang periode til 1893.

Gården havde ved matrikuleringen over 70 ha, men også fra denne gård, skete der store udstykninger i 1890'erne, hvorefter Anthoni Lorenzen fra Frestrup overtog den i 1897 med ca. 42 ha. Derudover var der engarealer ved Grøngård.

Men slægtskabet til de Bylderup'er bestod. Anthoni var gift med Peter Christian Petersen datter, Mette Marie.

Deres søn, Lorens Lorensen, overtog hjemmet i 1940. Han døde pludseligt af hjertestop i 1960. Hans enke, Marie, født Matthiessen, forpagtede gården ud nogle år, indtil nevøen, Anthoni Nissen, Anthonis dattersøn og af Nissen slægten, var færdig med uddannelsen og gammel nok til at overtage den sidst i 1960'erne.

Syd for bygaden lå så kådnerstederne, men der har været en enkelt gård også. Det var, som tidligere anført, Løgumkloster-gården, der må have ligget på den nuværende adresse, Slogsherredsvej 13. Dens ejerrække er således:

- 1750 Lorenz Christensen. Han dør i 1757, 81 år gammel, kaldes farver
- 1757 Christian Lorenzen, farver. Ved udskiftningen får han 64 demath
- 1803 Jens Nielsen og Lars Sørensen
- 1806 Martin Martensen
- 1809 Jens Petersen
- 1811 Rasmus Bossen
- 1815 Peter Petersen
- 1818 Erik Hansen
- 1829 Marcus Hartvig, han var skrædder
- 1848 Johannes Johannsen. Det var kromanden, der boede overfor
- 1877 Lorenz Peter Schmidt. Han var banearbejder
- 1906 Jens Christian Caspersen. Han var skrædder
- 1937 Anna Lorenzen Madsen
- 1946 Henriette Lorenzen, enke fra »Mindegården« i Bredevad Nu, Mogens Henning Hansen.

Nystadvej 33. I mere moderne skikkelse, men stuehuset er det samme. Gårdens areal blev formindsket i 1980'erne ved en række udstykninger.

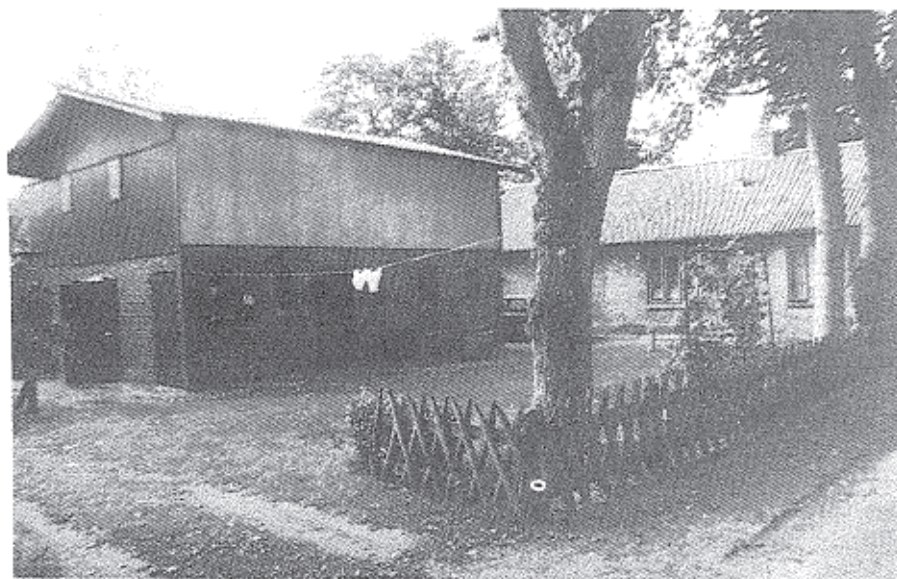
Landbrugsarealet er frasolgt, eller sammenlagt med Nystadvej 30, en gang i første halvdel af 1800-årene. De mange ejerskifter, der som regel følger huse-
ne, kunne tyde på, at det allerede er sket omkring 1800.

På Nystadvej 12 lå et Solviger kådnersted, der har haft lige så mange ejere efter frikøbet.

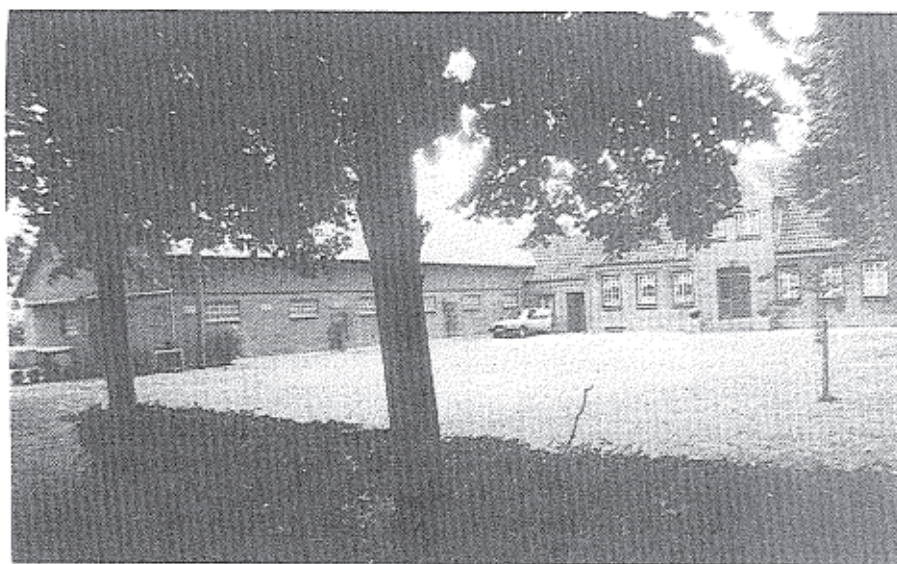
I skyld- og panteprotokollen for Solvig kommune ses fæsteren i 1766 at have været Hinrich Andresen, men kort efter står der Lorentz Hansen. Det ser ud til, at han har giftet sig med enken. Ved opgørelsen af kirkens indtægter i 1782, står der derimod Hans Lorentzen. Det var måske en søn.

Efter frikøb i 1787 hedder ejeren Christian Knutzen,

- i 1791 Jep Jessen,
- i 1831 Jacob Johan Christensen, hans svigersøn,
- i 1853 Jørgen Høj Schmedegaard,
- i 1872 Peter Nissen Brodersen,
- i 1889 Hans Matthias Nissen,
- i 1892 Thomas Andreas Jacobsen,
- i 1894 Hans Bertelsen, han var smed,

Slogsherredsvej 13. En tidligere Løgumkloster-gård, hvor farveren boede. Nedlagt som gård omkring 1800. Også farveriet flyttede først i 1800-årene til Nystadvej 30.

Nystadvej 30. Opført i 1920'erne efter brand. Her lå ud mod vejen et tidligere Mårkær-kådnersted, der er blevet til en gård. Fra 1844 boede farveren her på denne ejendom.

i 1896 Senius Lorenzen, det var han også,
i 1909 Nis Andersen Bøgen, han var malermester. Smeden havde
nu bygget nyt hus og værksted eller smedie,

i 1922 Johann Lorenzen, malermester til sin død i 1957.
Ved siden af at male vægge, vinduer og døre, var han en habil kunstmaler. Han
har malet mange landskabsbilleder af egnen i Bylderup sogn. De fine kulisser,
der blev brugt ved amatørteaterstykkerne i Bylderup i tiden 1920-60, var Jo-
hann malers værk.

Få år efter hans død blev malerforretningen nedlagt, og huset solgt til Svend
Rasmussen. Det er nu almindeligt beboelseshus. Hvornår landbrugsarealet er
frasolgt ses ikke oplyst.

I den østlige bydel i Bylderup, på sydsiden af bygaden, Nystadvej 30, 32 og 34
ligger 3 ejendomme, der alle var Mårkær-kådnersteder.
Nystadvej 30 ejedes af Christian Lorenzen, farveren. I 1845 blev den købt af
Matthies Hansen, degnens søn. Han blev også kaldt farver, så der må have
været et farveri på ejendommen. Mathies Hansen døde ugift i 1860. Den næste
farver og gårdejer hed Enevold Paulsen. Han kom fra Travsted. Han døde i
1886 og enken giftede sig med Andreas Eskildsen.

Nystadvej 34. Også denne gård er tidligere Mårkær-kådnersted, som er blevet tillagt mere jord.

Nystadvej 32. Det 3. af de 3 kådnersteder, der efterhånden blev overtaget af Peter Chr. Nissen.
I denne ejendom boede han de sidste år.

1908 Lorenz Jacobsen Thomsen

1912 Peter Christian Nissen.

Peter Christian Nissen havde i 1890 købt Nystadvej 34. Han var fra Aabøl i
Burkal sogn, men havde forinden haft en lille ejendom i Bov.
Nu havde han de 2 gårde i Bylderup, men han havde også 2 sønner.
Adolf Nissen overtog Nystadvej 30 efter en brand og nyopførelse i 1920'erne.

Carsten Nissen overtog Nystadvej 34.

I 1918 købte Peter Chr. Nissen Nystadvej 32 til aftægtsbolig.

Der var i årenes løb købt mere jord til, så kådnerstederne var blevet til gårde.
Peter Chr. Nissen udvidede fortsat landbrugsarealet til Nystadvej 30, mens nr.
32 blev til beboelse.

Alle tre ejendomme er fortsat i denne families eje.

Jes Peter Nissen, Nystadvej 30,

Peter Chr. Nissen, Nystadvej 34

Cathrine Marie Jensen, Peter Chr. Nissen seniors datter på Nystadvej 32.

Tre kådnersteder eller halvgårde lå langs Møllevejen til Søllingvrå mølle. Den
første lå ved den endnu eksisterende markvej, æ grøn vej, eller små vej.

Dens ejerrække er:

- 1780 Jørgen Iwersen
- 1784 Elsabe og Metta Hansen
- 1826 Christian Gottlieb Møller
- 1856 Jes Lorenzen Møller.

Fra 1873 er enke Ellen Møller anført som ejer.

Omkring 1880 må ejendommen være brændt, da den flytter ned til Søllingvråvej. På et kort fra 1879 har den den tidligere beliggenhed.

Fra 1892 igen en Christian Gottlieb Møller

1921 Hans Nielsen Møller og

1950 den 3. Christian Gottlieb Møller.

Omkring 1970 nedbrændte gården og blev ikke genopbygget. Den blev nedlagt som landbrugsejendom og Christian Gottlieb Møller flyttede til Lendemark.

På Søllingvråvej 32 lå en halvgård. Her boede i

- 1780 Hans Clausen
- 1805 Nis Jepsen Schmidt
- 1824 Peter Hermansen
- 1839 Greis Marcussen

Søllingvråvej 32. En tidligere Mårkær-halvgård, der altid har ligget ved møllevejen til Søllingvrå.

1847 Peter Nissen Brodersen

1857 Jørgen Høi Schmedegaard

1874 Hans Lausen Helt

1921 Johann Johannsen Helt

1935 Peter Helt. Han driver den fortsat, dog med arealet bortlejet.

Længere østpå, nu Dravmarkvej 2, lå også en halvgård. I modsætning til de andre ude på marken var denne gård nævnt ved udskiftningen, manden hed Christian Wollesen, han fik 23 demath.

Af den lange ejerrække på 18 frem til den nuværende ejer fremgår, at ejerne har drevet småhåndværk ved siden af landbruget. Der var skomagere m.m. Kun i få tilfælde følger sønnen efter faderen som ejer.

1939 bliver den overtaget af Heinrich Oldenburg. Han var meget brugt som husslagter.

Den nuværende ejer, sønnen Børge Oldenburg er mejerist.

Søllingvråvej 25 synes at være opstået midt i 1800-tallet, måske udbygget fra et hus. I skyld- og panteprotekollen starter den med Niels Chr. Petersen i 1859. Fra 1889 Frederik Carl Petersen, der dog ikke var hans søn, men fra Bylderup Kirkevej 6, se slægten Petersen.

Nystaden er, som navnet tilkendegiver, en udflytterby fra Bylderup. Ejerrækkerne herfra er ikke undersøgt. Men 2 af dem rækker dog så langt tilbage, at de er taget med.

På kolonistejendommen, Nystadvej 109, begyndte i 1763 Johan Georg Peck, men der kom mange ejerskifter:

1768 Hinrich Jacob Kraus

1773 Rasmus Boysen

1777 Hans Hansen

1784 Nicolay Christoffersen

1785 Matthias Hansen Høgh

1786 Peter Nielsen

1788 Hans Simonsen

1813 Martin Andersen

1821 Peter Petersen

1840 Søren Hansen

1856 Matthias Hansen, han var en søn

1912 Lorenz Christian Ketelsen

1938 Jep Ketelsen, en søn

1948 Chr. Lassen Lorenzen
Og nu Carl Heinrich Nielsen.

I 1797 købte Jens Nielsen for 1.000 mark lybsk, slesvig-holstensk curant, et halvt kådnersted af Christian Andersen, Bylderup. Det kan have været en arvepart fra Solvig-gården, en broder til Jørgen Andersen. Imidlertid oprettede Jens Nielsen en ny gård, det var Nystadvej 110. Han groede dog ikke fast i Nystaden.

Fra 1800 blev ejeren Nicolai Tüchsen

1816 Andreas Asmussen

1856 Asmus Jensen Asmussen

1869 Christine Helene, en datter

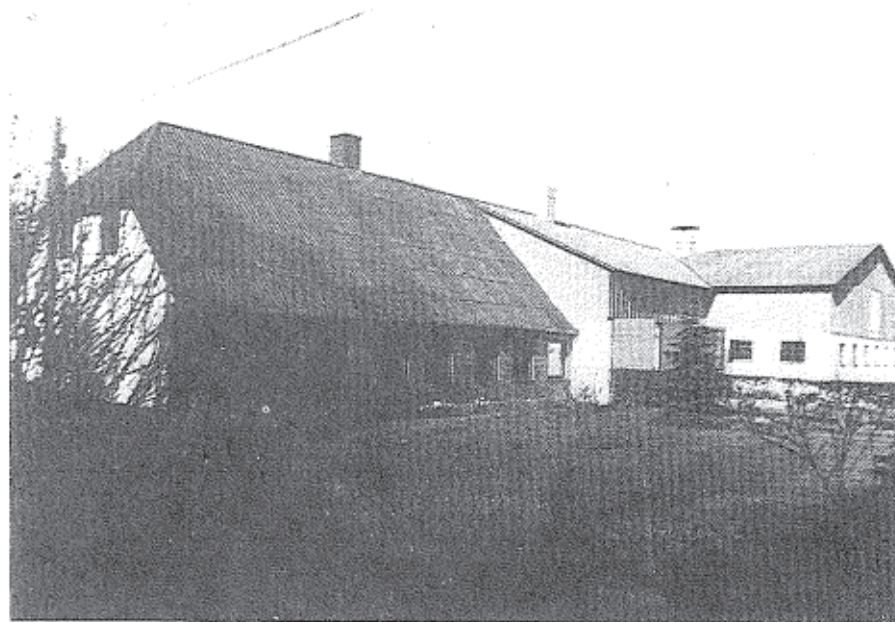
1883 Andreas J. Asmussen

1913 Peter Jessen

1924 Gerazim Androsof

1950 Frederik Henningsen, søn af Androsofs kone fra 1. ægteskab.

Denne gård er nu nedlagt og sammenlagt med Nystadvej 130 i Heds.

Vidjevej 4. Udstykningsejendom fra 1857. Arealet kom overvejende fra Nystadvej 23. Nu nedlagt som landbrugsejendom.

En Jes Christian Asmussen byggede en gård på Vidjevej 4 i 1857. Det var på et areal fra Nystadvej 23, men der blev nok også tilkøbt andet areal.

Her fortsatte svigersønnen, Peter Chr. Jørgensen, i 1891,

i 1904 Broder Nis Brodersen,

i 1930 Paul Ludvig Brodersen,

i 1947 Karl Gustav Schmidt.

Denne gårds landbrugsareal er nu frasolgt til Slogsåvej 10 og 14, Anders Nielsen og Hans Jørn Ernst.

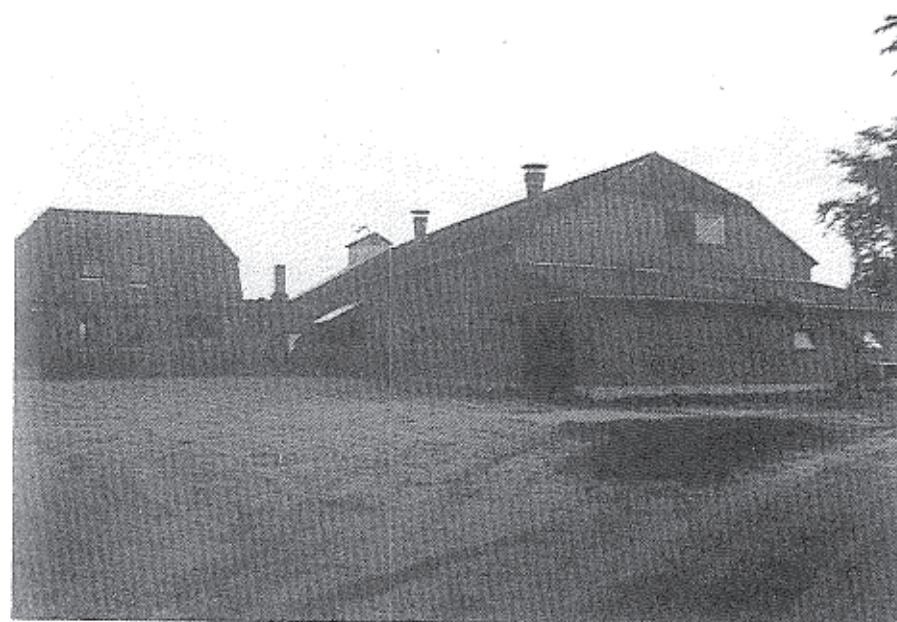
Slogsåvej 10 er også en Bylderup-udflyttergård.

Her begyndte Peter Christian Schmidt i 1873,

fra 1896 Nis Petersen Schmidt,

fra 1934 Lorenz Peter Schmidt

nu Anders Nielsen og Birthe, født Schmidt. Den samme slægt siden ejendommen blev oprettet.

Slogsåvej 10. Udstykningsejendom fra 1873. Den har alle årene været familien Schmidts slægtsgård, nu Anders Niensens og Birthe, født Schmidt.

Lendemark

I Lendemark lå præstegården, der før i tiden var den største gård og ansat med 1¼ ploug, eller nok over 100 ha. Det kan synes mærkeligt, at præstens bopæl ikke lå tættere ved kirken, så præsten ikke altid skulle over åen for at forrette sin tjeneste.

Her skal man dog huske på, at vejen fra Hajstrup over Bylderup-Lendemark til Bredevad jo var en herredsvej, der, så langt de historiske kilder rækker tilbage, havde broer over åerne, så det har vel været muligt uden synderligt besvær for præsten at færdes til kirken, og der ses ikke i de gamle arkivalier nævnt nogen tidligere præstegård i Bylderup.

Foruden præstegården var der 6 gårde og 6 kådnersteder i Lendemark. Endnu i 1876, se kortet over Lendemark, lå alle gårdene og de fleste kådnersteder samlet i en lang række fra Lendemark 50, tidligere Chr. Lorenzen, til Lendemark 94, nu Andreas Nissen. Men så begyndte der at ske forandringer, og de har været omfattende, idet alle gårdene efter brand eller nedbrydning i tiden til 1930 blev flyttet over på nordsiden af bygaden.

De gamle fæstegårde havde forskellige ejere. Der var 1 under Tønder amt, 1 under Haderslev amt, 1 under Mårkær amt, 2 under Løgumkloster amt og 1 under Lindeved. Og så var der 2 Mårkær kådnersteder, der var sammenbygget og lå længst mod øst, se kortet. Desuden var der kolonistejendommen, »Duehuset«, der lå helt ude ved skellet til Bredevad ejerlav.

Endelig var der 1 selvejergård, der var den største efter præstegården, det var Lendemark 63, der før 1877 lå Lendemark 84-86, nu Hartvig Holm. Ved at begynde i »Mahn- und Hebungsbuch« over kirkebogen til skyld- og panteprotokollerne kan der findes en næsten sikker ejerrække for denne gård. Årstallene for de første er ikke overtagelsesår, men år hvor de har boet der.

Jesper Jensen

Niels Jespersen i 1562

Christen Nielsen i 1622

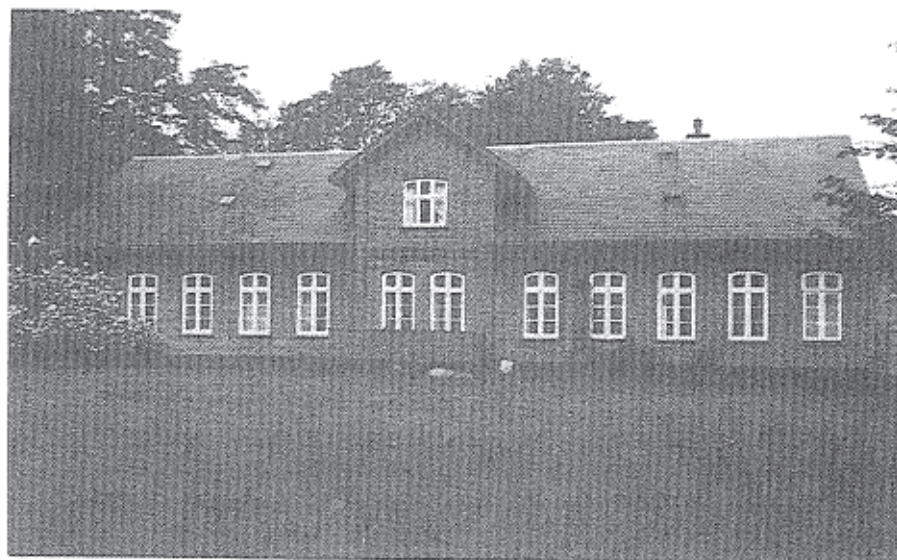
Hans Christensen i 1671

Christian Hansen i 1710. Han var født i 1687, død 1752.

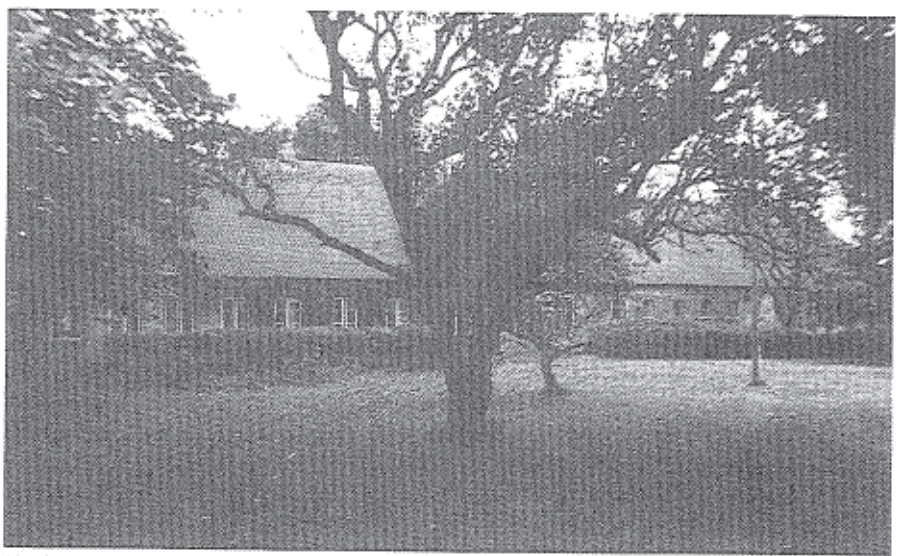
Andreas Christensen i 1750. Hans navn nævnes i udskiftningsakterne. Han havde tilnavnet Klipleff og var måske fra Klipleff.

Jens Hansen Beier. Hans navn ses på tiendelister i 1775 og ved udskiftningens afslutning i 1782.

Peter Paulsen Beyer fra 1811. Han var sognefoged. Navnet blev stavet anderledes en forgængeren, men det var vel far og søn.

Lendemark 70. Bylderup sogns præstegård frem til 1982. Opført efter en brand i 1875. Der var tidligere et stort areal til præstegården, ca. 100 ha. En stor del er nu plantage, resten drives fra forpagtergården.

Lendemark 63. Opført nord for landevejen omkring 1880. Det var selvejergården, hvor sognefogeden boede i en periode. Han havde koncession som brændevinsbrænder. Nu nedlagt som landbrugsejendom.

Jens Paulsen Beyer fra 1840. Han var ved folketællingen i 1840 21 år og ugift.

Jes Sørensen fra 1844. Han kom fra Hellevad. Han flyttede gården over på den anden side af vejen, før sønnen Jørgen Asmussen Sørensen overtog den i 1888.

Lorenz H. Nissen, der var en svigersøn, fra 1940 og

Rasmus Nissen fra 1955.

Landbrugsarealet er nu frasolgt til de andre landbrugere i Lendemark, men bygningerne til den gamle gård er bevarede. Lorens H. Nissen var sognerådsformand i Bylderup kommune i 25 år. Han afløste Mathies Matthiesen i 1929 og bevarede dette hverv til 1954.

På Lendemark 52 lå den tønderske fæstegård. Her boede Rasmus Andersen i 1739. I 1750 i udskiftningsandragendet står der Hans Rasmussen, der må have været hans søn, men allerede i 1753 er der en ny bohlsmand, der hedder Peter Eschelsen. Han kom fra Sottrup, hvor en Peter Eschelsen i slutningen af 1600-årene havde været fæster på en Lindeved-gård, formentligt hans bedstefar. Peter Eschelsen var den 4. november 1751 blevet gift med Anna Jesdatter. Det var datteren fra Lendemark 50, der var et kådnersted. Kådneren hed Jes Chris-

Lendemark 49. Den tønderske gård, opført efter en brand i 1877 og samtidig flyttet over vejen. Fra 1753 til 1910 boede slægten Eschelsen på denne gård.

tensen. Peter Eschelsen fik så begge ejendomme, der blev til henholdsvis en gård og et inderstested uden ret meget jord. I mange år boede smeden i Lendemark på denne lille ejendom, og toften ned mod åen blev kaldt smedeløkke, se kortet.

De 2 ejerrækker er således:

Lendemark 52 blev i 1792 overtaget af sønnen Eschel Petersen.

Fra 1819 af Jes Eschelsen.

Fra 1865 af Rasmus Carl Eschelsen. I 1877 nedbrændte gården og blev nyopført på den anden side af vejen, Lendemark 49.

Fra 1906 af Jes Peter Eschelsen, men så kom der en anden slægt.

Fra 1910 overtog Rasmus Nissen, der var fra Bov, gården og blev gift med Jørgen Sørensens datter, Anne Marie, fra Lendemark. Han faldt i 1. verdenskrig, og broderen, Lorens H. Nissen solgte sin gård i Bov og flyttede til Lendemark i 1921. Brødrene var gift med 2 søstre. Lorens H. Nissen arvede i 1930'erne svigerfaderens gård, Lendemark 63, og Lendemark 49 blev i 1940 solgt til Markus Hansen, der kom fra Rødding.

Fra 1976 er den halve andel solgt til sønnen, Hans Christian Hansen.

Lendemark 50 blev i 1754 solgt til Jürgen Petersen.

1773 Peter Matthiesen

1781 Matthias Jessen

1791 Rasmus Rasmussen Stødt

1792 Christian Eiffert

1796 Jens Nielsen

1800 Peter Simonsen, fra 1806 hans enke, Botilla Peters.

1826 Peter Boysen. Det var kromanden i Lendemark, der i en årrække lejede ejendommen ud til en smedesvend.

1851 Sønnich Sønnichsen. Det var smeden. Han var gift med Mathies Matthiesens datter fra Bylderup.

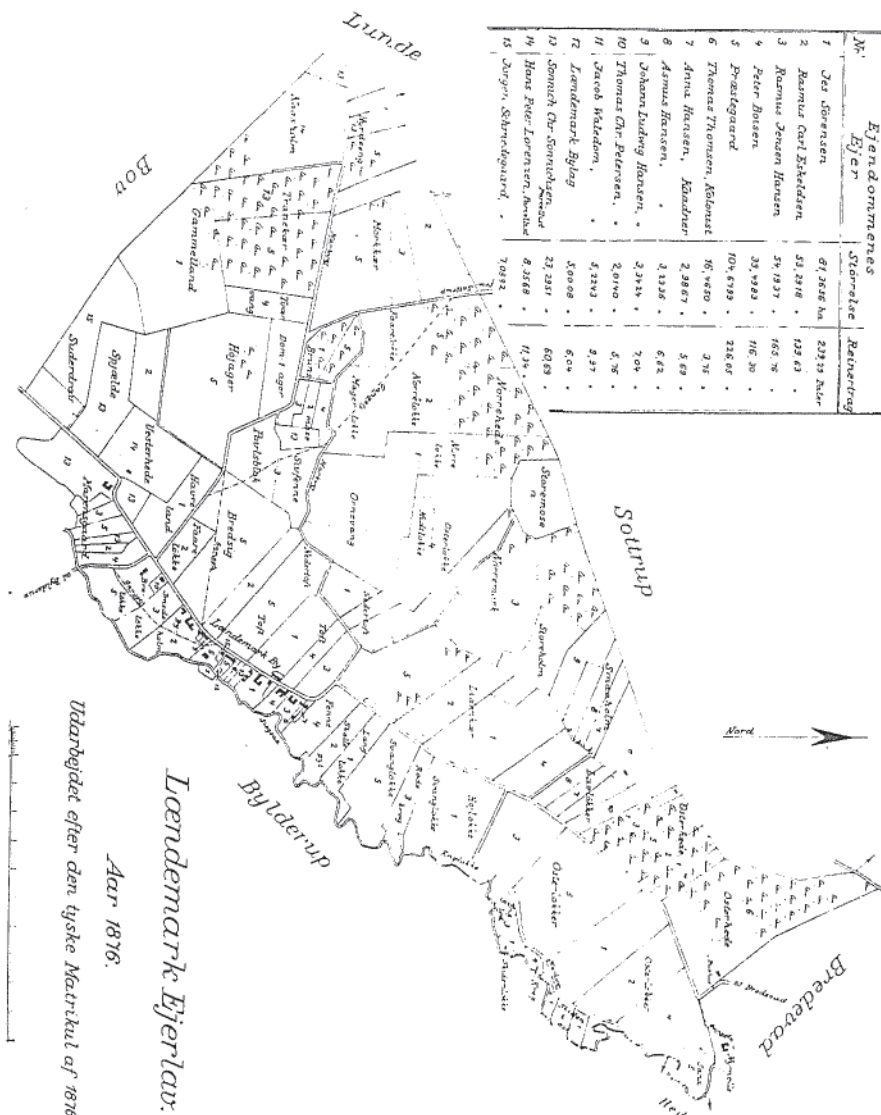
1876 Mathies Matthiesen Sønnichsen. Han var nok ikke smed, men det må være ham, der indrettede en lille købmandsforretning i ejendommen. Smedien flyttede til Lendemark 74, men har vist også en tid haft til huse i Lendemark 65.

Her i Lendemark 50 boede en kort årrække fra 1886 købmand Mathias Andresen, og Andreas Andresen »den gamle landmåler« født her i 1889, men ellers var huset udlejet en årrække og administreret af Mathies Matthiesen i Bylderup.

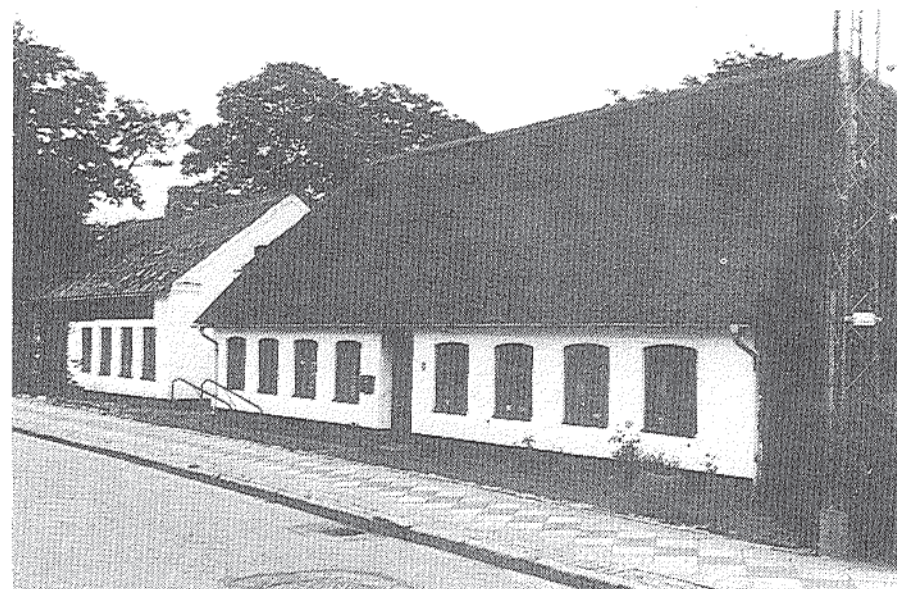
1910 Carl Johann Lorenzen. Han var bødker og havde boet nogle år i Lendemark og Bylderup. Samtidig med køb af Lendemark

50 købte han et areal af Jes Peter Eschelsen, hvorpå han opførte bødkerværksted og røgeri.

Carl bødker afløstes af sønnen Christian Lorenzen, i hus og i erhverv.

Dette kort over Lendemark er udarbejdet af landmåler Andreas Andresen, Tønder, der er født i Lendemark. Det er venligst udlånt af Sofie Matthiesen til kopiering. Ejendomsnumrene er ikke alle identiske med art. numre.

Lendemark 50. Det var et kådnersted indtil 1750. Siden anvendt til beboelse for smeden. Her har også været en lille købmandsbutik og her boede bødkeren fra 1910.

Christian Lorenzen har, foruden sit bødkerarbejde, haft en lang række andre hobbyer. Han restaurerede gamle møbler. Det var jo en passende overgang, efterhånden som bødkeriet gav mindre beskæftigelse. Han fotograferede helt fra sin unge alder og har masser af billeder fra aktuelle begivenheder. Mange er nu affotograferede til lokalhistorisk arkiv, deriblandt en serie fra Bredevad den 9. april 1940. Han spillede violin og andre instrumenter og har i en trio eller kvartet spillet ved mange sammenkomster i Slogs Herreds Hus og ved andre festlige lejligheder. Han har været jæger og fisker og amatørskuespiller, håndsnild som få. Og han fortalte gerne om sine mange gøremål. Det sidste års tid havde han ophold på Enggården i Bylderup-Bov, og han døde i efteråret 1984. Huset er nu videresolgt.

Mellem den tønderske gård og præstegården lå et kådnersted, nu Lendemark 68.

Ved udskiftningens begyndelse boede her en Jep Christensen.

Derefter kom Rasmus Rasmussen Stødt, der også en tid boede Lendemark 50.

1791 Christian Eiffert

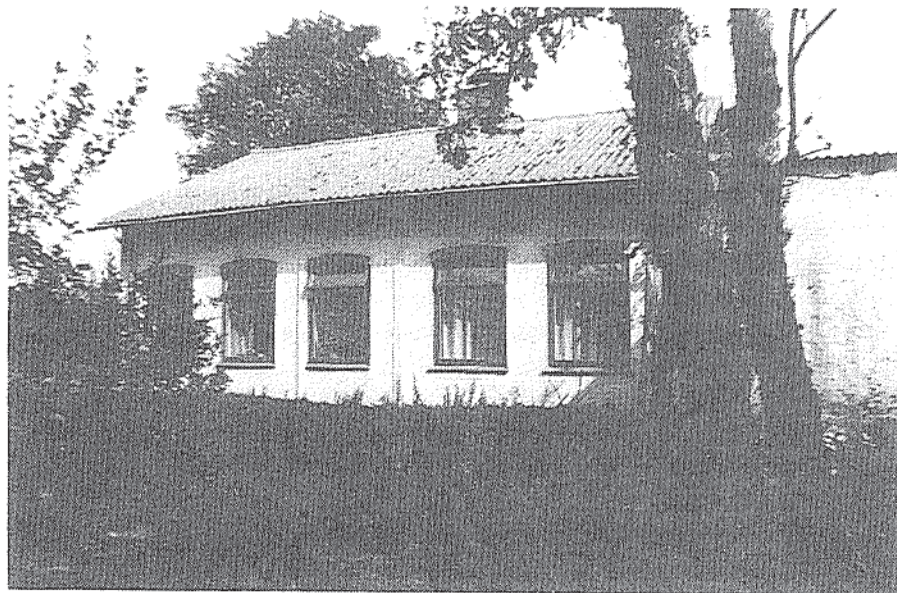
1796 Carl Johannsen

- 1806 Christian Olsen
- 1841 Frederik Saldern. Ved folketællingen i 1840 er anført en Christian Roth, men han har nok ikke været ejer.
- 1868 Johan Ludvig Hansen
- 1877 Lorenz Nissen Petersen
- 1900 Emil Petersen, en søn.

Efter hans død arvede Anna Brodersen, en plejedatter, huset. Hun døde i 1984. Landbrugsarealet, der ved matrikuleringen udgjorde ca. 3,5 ha er frasolgt.

Efter præstegården kom ud mod vejen det såkaldte »Kapellanhus«, der tidligere har ligget på kirkens grund. Det ses også tydeligt på matrikelkortene, at grunden er udskilt fra præstegårdens have. Næstefter lå ud mod vejen et langt hus med 4 lejligheder, hvoraf de 3 også lå på kirkens grund.

Tællingslisterne fra 1840 og 1845 bruger benævnelsen, kapellanhus, om begge disse huse, og de er anført med henholdsvis 2 og 3 lejligheder. Da ejerforholdet til disse lejligheder ikke omfattede grundarealet, krævedes der ikke nødvendigvis tinglysning og protokollering, og der kan ikke opstilles nogen sikker ejerrække.

Lendemark 72, Kapellanhuset. Opført i slutningen af 1800-tallet efter brand. Kapellanhuset blev omkring 1595 opført til bolig for diakonen, og her holdtes formentlig Bylderup sogns første skole.

I Bylderup præstearkiv findes afskrift af en købekontrakt fra 1738 vedrørende kapellanhuset (oversat):

Det kundgøres hermed, at de p.t. 12 sognemænd i Bylderup har solgt det såkaldte kapellanhus til skomager Andreas Kjeldsen, Lendemark, for 56 rdl., skriver femtiseks rigsdaler, i købesum, at betale til degnehuset, der, efter fyrstelig bestemmelse af 14. februar 1709, har fået det som arv og ejendom, og som køberen nu overtager som sin ejendom, kan skalte og valte, videresælge og forestå, som han formår, dog med den udtrykkelige betingelse, at køberen, hans arvinger og fremtidige besiddere årligt betaler 10 mark til degnen og 1 mark og 4 skilling til kirken, da huset står på kirkens grund. O.s.v.

Man må vel forstå det således, at diakonboligen har været opført ved en overordnet øvrigheds foranstaltning, siden fyrsten (formentligt hertugen) kan bestemme, hvem der skal arve den tiloversblevne bolig ved diakonembedets nedlæggelse i 1708. Da degnens bolig i Bylderup ved siden af kirken i de samme år var blevet embedsbolig for degneembedet og skole for Bylderup, Lendemark og Hajstrup, har sognemændene så kunnet sælge kapellanhuset til privatbolig.

De 10 mark årligt til degnen, som køberen blev forpligtet til at betale, var uretfærdigt over for den gode skomager, Andreas Kjeldsen. Friedrich Lillius, den sidste diakon, skriver nemlig i en indberetning om sine indkomstforhold i året 1666, at der fra hans indtægter hvert år trækkes 10 mark til degnen, »Wegen des Singen«. Degnen fik dem altså fra begyndelsen for at synge for i kirken. At han så, ifølge fyrstelig bestemmelse i 1709, fortsat skulle have dem, var vel ret og rimeligt, men at denne årlige udgift skulle påhvile ejeren af kapellanhuset, har nok ikke været tanken. Da præsten og degnen i 1782 redegør for deres indtægter, figurerer denne indtægt fortsat, dog benævnt som 10 danske kroner, der udredes i henhold til fyrstelig bestemmelse af 1709.

Diakon Fridrich Lillius boede uden tvivl i det hus, der endnu kaldes kapellanhuset, og forannævnte skomager Andreas Kjeldsen også. Da huset dengang så har været stort nok til 2 lejligheder, er det sandsynligt, at diakon Lillius har begyndt den første almene skole i Bylderup sogn i dette hus omkring 1660. En brand for over 100 år siden har fjernet resterne af dette gamle hus.

En af lejlighederne i det lange hus blev også brugt som enkesæde for præstefruerne, idet enkepastorinde Grangaard boede her i 1830 og enkepastorinde Krongaard i 1840.

Først efter udstykning i 1876 blev kapellanhuset, Lendemark 72, selvstændig matrikuleret, matr.nr. 31, og så kan ejerne følges. I 1881 var det det lange hus,

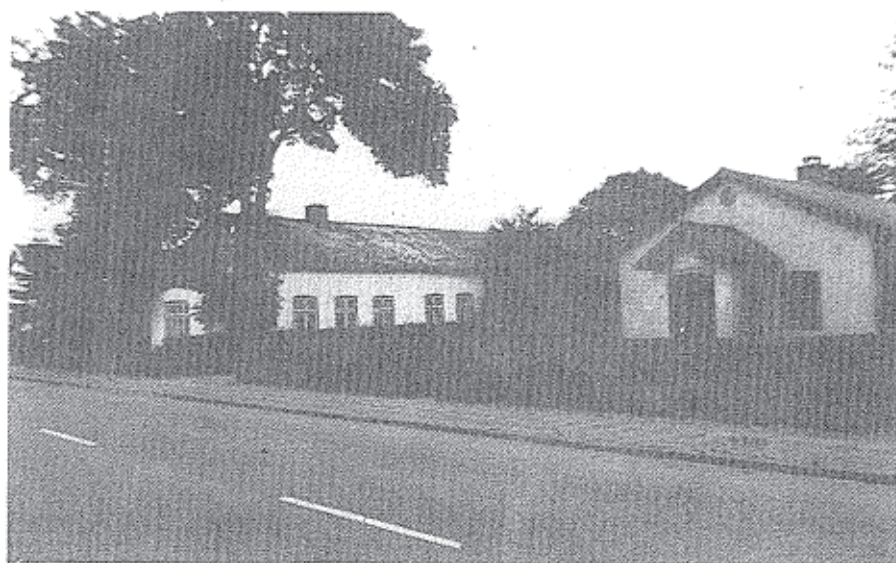
der blev offer for en brand, så blev også her foretaget udstykninger, og der blev bygget 2 huse, Lendemark 74 og 76.

Lendemark 72:

- 1876 Jørgen Schmedegaard
- 1882 Thomas Christian Petersen, tømmerhandleren til aftægt
- 1903 Peter Hansen Petersen, hans søn
- 1908 Jens Christian Jensen.
senere hans enke og nu sønnen, Lars Andreas Jensen.

Lendemark 74

- 1883 Martin Hansen Schütt, smed
- 1888 Jacob H. Johannsen, smed
- 1890 Iwer Chr. Mikkelsen, smed
- 1893 Carl Johann Lorenzen, bødkeren
- 1908 Lauritz Jensen Albrecht, snedker
- 1913 Asmus Hansen, skomager, tidligere kådner
- 1936 Martin Christensen, der fornylig er flyttet til »Enggården« i Bylderup-Bov, og huset agtes solgt.

Lendemark 72, 74 og 76. Her lå det lange hus med 4 ejerlejligheder på kirkens grund, den fjerde dog på Løgumkloster-gårdens grund. Huset nedbrændte 1881.

På Lendemark 76 opførte Andreas Christian Mathiesen et beboelseshus, hvor han boede til sin død i 1887, og hans kone Anna Cathrine til hun døde i 1902. De var »Den gamle landmålernes« bedsteforældre.

Da grundarealet til dette hus ikke blev frastykket præstegårdens areal før i 1940, kan man ikke følge ejerne, da handel med huse på fremmed grund ikke behøvede tinglysning.

Arealet blev i 1940 opmålt til 1172 m², og ejeren blev Nicolaj Christian Hansen, der også ejede nabohuset, Lendemark 78, til det blev overdraget til sønnen Andreas P. Hansen.

Men det lange hus rakte ind over skellet til nabogrunden med den 4. lejlighed. Denne grund hørte under den gamle Løgumkloster-gård, men beboelsen ejede de, der boede der. Her kan man i skyld- og panteprotokollen følge dem fra

- 1802 Johan Morits Thomsen
- 1807 Christian Eiffertsen
- 1815 Hans Peter Gydesen
- 1838 Hans Andresen
- 1861 hans enke, Gertrud, født Olesen.
- 1872 Jacob Truelsen er anført som ejer, men det har nok kun været af grunden, da han ikke har boet 2 steder, se næste ejendom.

Efter branden i 1881, og udstykningen til matr. 26 af Lendemark, blev også her opført et hus, Lendemark 78, der de første år var ejet af kromanden i Bredevad.

Fra 1892 blev den ny ejer Nicolaj Christian Hansen. Denne familie var tilsluttet Evangeliemenigheden, der efterhånden fik mange tilhængere i Lendemark og omegn. Nicolaj Hansen var den bærende kraft i en lang årrække. To døtre blev missionærer i Østasien, men af børneflokken på 12 slog de fleste rødder i Bylderup sogn og nærmeste omegn. Her i sognet kender alle bygmester Christian Hansen, men også afdøde savværksejer Andreas P. Hansen, der overtog hjemmet i 1922 og nogle år senere også den næste grund, hvor der indrettedes savværk, vil huskes af de fleste. Han var endvidere vognmand.

Andet og tredje slægtled efter Nicolaj Christian Hansen er vidt forgrenet i Bylderup sogn og i nabo-sogne.

Et lille stykke fra bygaden, ned mod engdraget, lå så den ene af Løgumkloster-fæstegårdene, en 5/16 plougs gård. Fæsteren hed i 1710 Jørgen Hansen og fra 1728 Hans Jørgensen. Han afløstes omkring 1750 af Jacob Boysen. Det var ham, der opgav fæstet ved uskiftningens begyndelse og flyttede ud på Lendemark mark. Nis Beck, kromanden i Bylderup, fortsatte i hans sted, men han boede der ikke. Se iøvrigt slægten Beck, Bylderup. Omkring 1855 blev denne

gård udflyttet til »Marengård«, Lendemark 20, men stuehuset blev bevaret til 1940, da det nedbrændte. Her boede Jacob Truelsen fra 1872, derefter Hans Chr. Sørensen og hans kone, Karoline, der var kagekone, fra 1893 til 1913.

Gartner August Rittmeier	fra 1913
Anne Christiane Jørgensen	fra 1921
Jens Johannsen Sørensen	fra 1925
Arthur Kasse	fra 1937.

Savværksejer Andreas Hansen købte det i 1939. Det blev ikke genopbygget efter branden, hvor der gik rygtet om, at man måtte bære lidt brandbart materiale hen i den anden ende af huset, for at få det hele med.

Herefter fulgte selvejergården, der er beskrevet foran.

På Lendemark 88 lå den anden Løgumkloster-gård, der også var en 5/16 gård. Her boede Peter Andersen i 1739.

Hans svigersøn, Anker Wollesen fra 1746.
Rasmus Friedrichsen fra 1752.
Nicolai Hansen fra 1765, han var kromand i Lendemark.
Nis Beck fra 1769, kromand i Bylderup.

Lendemark 88. Det må være det gamle stuehus til den ene af Løgumkloster-gårdene.

Jacob Nissen Beck er anført som bruger ved udskiftningens afslutning 1782.

Johannes Nissen Beck, fæstebrev i 1791.

Knud Petersen Schmidt var bruger, da der sattes skøtte i 1798.

Jens Jespersen fra 1804.

Peter Paulsen Beyer fra 1811. Han ejede også den gamle selvejergård, og de 2 ejendomme blev sammenlagt.

I 1893 blev beboelsen og 572 m² grund frastykket til Johann Adam Horn.

Senere boede Nis Petersen her, »Nis me' æ' ben«. Det var af træ. Han var mælkekusk, postkusk m.m., senere forhandlede han margarine og andet og kørte rundt i en jumbe med en lille russerhest forspændt. Han sprang ge-svindt ud af vognen, også på sine gamle dage.

Nu bor lærer Jan Sørensen i huset.

Den næste gård var Lendemark kro, der jo var en haderslevsk gård, d.v.s. den hørte under Haderslev amt og hørte under fogderiet på Bolderslevgård.

Kromanden hed ved udskiftningens begyndelse i 1750, Hans Christensen.

Da den afsluttedes hed han Peter Hansen, og han må have frikøbt den.

I 1791 mageskiftede Peter Hansen kroen og dens landbrug med Boy Jacobsen, der boede på Lendemark mark. Omkring år 1800 kom vejen fra Tønder til Åbenrå til at gå fra Stemmild over Bov-Lendemark, og kroen har nok derved fået nogen større søgning af landevejstrafikken. I nærheden af en landevejskro var der altid en smedie. Boys søn, Peter Boysen, der afløste faderen i 1824, sørgede derfor for en sådan ved at købe Lendemark 50 i 1825. Her holdt han smedie og smedesvend, til smeden Sønnich Sønnichsen overtog den i 1851.

Peter Boysen og hans kone, Ingeborg, født Toft, fra Alslev, fik ingen sønner, men de fik en datter, Marie, i 1834. Peter Boysen døde i 1856, men Ingeborg, der var en energisk og dygtig krokone, fortsatte krodriften sammen med datteren, Marie, og marken blev bortlejet en årrække.

Så meldte der sig en frier til Marie. Det var Jes Christian Christensen, hvis slægt på fædrene side stammede fra Vestjylland. Han var forkarl hos sognefoged Matthies Hansen Matthiessen i Bylderup.

Om Marie var rede, kan der kun gættes på, men Ingeborg var nok betænkelig ved at afse sin datter. Jes fik en kurv, dog med den trøst at han kunne jo komme igen, når der var gået et år. Nu var han nok ikke vestjyde for ingenting, så det gjorde han, og så fik han ja. De unge blev gift i Bylderup kirke den 16. juni 1859.

Lendemark 69. Opført i 1930 nord for vejen, da kroen var nedbrændt.

Nu kom der gang i landbruget på Lendemark kro, men krokonen var stadig Ingeborg, til hun døde som 80-årig i 1879. Så blev Jes Christian og Marie da ejere af kro og landbrug. Og Jes Christian forblev ejer til han døde 89 år gammel i 1913. Landevejskroernes tid var forbi, og koncessionen blev ikke videreført af sønnen, Peter Boysen Christensen, der overtog hjemmet i 1913. Han var allerede da blevet enkemand, og hans døtre skiftedes til at passe husholdningen, til sønnen, Peter Boysen Christensen den yngre og hans kone, Abeline, født Hansen, fra Hajstrup, fra 1921 forestod driften. Den gamle Lendemark kro nedbrændte til grunden en forårsdag i 1930. Den blev nyopført nord for vejen, Lendemark 69. De 2 Peter Boysen Christensen'er, sen. og jun., døde begge kort efter hinanden i 1934-35, og Abeline havde bestyret nogle år, til Jens Hansen Christensen og Kathrine, født Nissen, fra Bylderup, overtog gården i 1949. Nu har Boy Peter Christensen halv andel i hjemmet.

Næst efter kroen lå den gamle Mårkær fæstegård. Den havde et landbrugsareal på ca. 50 ha. Ved udskiftningens begyndelse boede her en mand, der hed Knud Christensen. Han døde i 1761 og efterfulgtes af Nis Matzen, der var fæster ved udskiftningens afslutning.

Fra 1798 Hans Nissen, der nok var en søn.

Fra 1830 Carsten eller Christian Hansen.

Fra 1836 Hans Boysen Carstensen, en søn?

Den næste ejer, Rasmus Jensen Hansen, ses ikke registreret før i en aftægtskontrakt til en ny ejer i 1882.

Denne ejer var Johann Philip Johannsen, der var søn af kromand Johannes Johannsen i Bylderup. Gårdens areal var da 52,6 ha.

I 1906 frastykkedes næsten 40 ha til 6 forskellige bønder i Lendemark, og en ny ejendom blev opført på Lendemark 44, hvor Johann Philip og Anne Marie flyttede hen. De gamle bygninger og en ca. 20 ha blev overtaget af Christian Hansen og fra 1922 Andr. Chr. Hansen, se næste ejendom.

Johann Philips søn, Johannes Johannsen, døde som 25-årig på Malling landbrugsskole i 1922. Anne Marie Philips sad enke i Lendemark 44 en del år.

Ejendommen ejes nu af Hans Peter Lorenzen.

Øst for Mårkær-gården kom så de to sammenbyggede Mårkær-kådnesteder med hver ca. 7 demath. Ved udskiftningen hed de 2 kådnere Peter Simonsen og Peter Thomsen, men fæsterne og senere ejerne skiftede efter korte åremål.

I årene 1820 til 1851 var det vist samme familie i begge ejendommens ender, men så var det forskellige igen. Så i 1862 kom Rasmus Hansen eller Asmus, han kaldtes Rasmus Kollunder og kom vel så dernede fra. Hans søn, Asmus

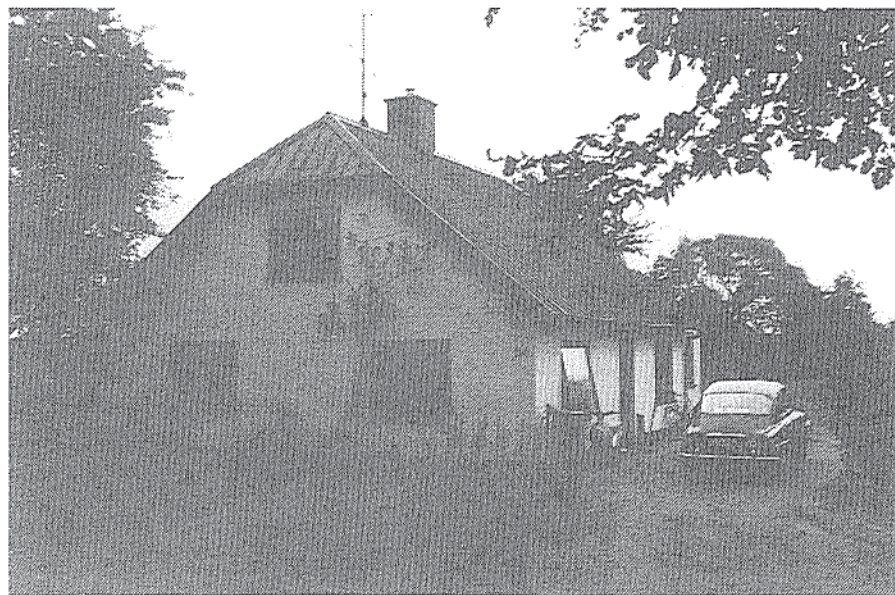
Lendemark 71. Opført i 1929 nord for vejen, da den gamle Mårkær-gård brændte. I Lendemark fik alle gårdene en ny beliggenhed, men de blev i landsbyen.

Hansen, der var skomager ved siden af landbruget, overtog det ene kådnersted i 1882 og det andet 1892. Først i 1900-årene forsvandt den gamle ejendom, der var delt i 2 i flere århundreder. På dets plads ligger nu et beboelseshus, Andreas Nissen, Lendemark 94. Asmus skomagers søn, Andr. Chr. Hansen, overtog jorden sammen med den tidligere Mårkær-gård (se foran). Den brændte i 1929 og blev nyopført nord for vejen. Andr. Chr. Hansen var sognefoged i Bylderup sogn fra 1942 til pensionsalderen. Gården, Lendemark 71, videreføres af sønnen, Peter Hansen.

Ude på Lendemark mark, nu Dyreparkvej 5, begyndte så Sidsel og Jacob Boysen i 1756, hvor de oprettede en ny ejendom ved udskiftningen af udmarkerne til Lendemark. Det var ikke nogen stor ejendom, og Jacob Boysen kaldtes kådner. I 1760 døde Jacob, og Sidsel sad ene tilbage med den 10-årige Boy og 3 børn af 1. ægteskab. Det blev Boy Jacobsen, der i 1774 blev anført som ejer af gården. Som før beskrevet mageskiftede han ejendommen med Lendemark kro i 1791. Den nye ejer var så Peter Hansen.

Fra 1793 Matz Nielsen

Fra 1804 Jacob Jensen

Lendemark 94. Opført på grunden til de to sammenbyggede kådnersteder, der har ligget lidt længere fra vejen.

Dyreparkvej 5. Opført ved udskiftningen i Lendemark i 1756 og den eneste gård i sognet, der flyttede ud i udmarken ved udskiftningen. Nu en omfattende dyrepark ved siden af landbruget.

Fra 1840 Jens Chr. Jensen

Fra 1853 Jacob Walledom

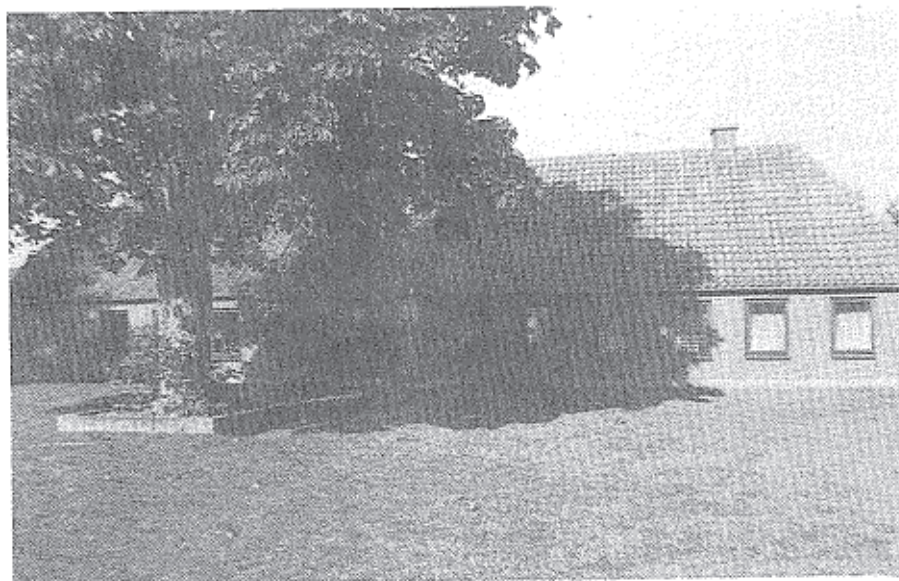
Fra 1894 Søren Hansen Petersen

Fra 1899 Peter Christian Johannsen. Han havde i 1893 overtaget kolonistejendommen længere ude på Lendemark mark, og de 2 ejendomme blev nu sammenlagt til een, og det såkaldte »Duehus« blev nedbrudt. I stedet blev opført en ny lille ejendom, Lendemark 120, til aftægt for Peter Chr. Johannsen, da sønnen, Christian Johannsen, overtog driften af hjemmet.

Af Peter Chr. Johannsens andre børn kender alle i Bylderup sogn Hans Johannsen, Heds, senere Lendemark, der var sognerådsformand fra 1954 til 1966, men var med i sognerådet helt tilbage fra 1929.

Nu er det næste generation, Peter Christian Johannsen, der har overtaget gården. Det er ham, der har været årsag til, at vejen er navngivet som Dyreparkvej, da fremmedartede dyr og fugle er hans store interesse.

Den næste udflyttergård blev så Løgumkloster-gården, der i 1855-56 blev til »Marens gård« efter marknavnet, nu Lendemark 20. Se slægten Beck, Bylderup.

Lendemark 20. Opført i 1856 som udflyttergård fra den ene Løgumkloster-gård. Gården, der fik navn efter marknavnet »Marensgaard«, er nu nedlagt som landbrug.

Sønnich Chr. Sønnichsen, der overtog gården efter Matthies Becks enke i 1858, døde i 1884. Hans enke, Cathrine Christine, giftede sig 2. gang med Matthias Christiansen, og de havde gården til 1903.

Fra 1903 Peter Petersen

Fra 1910 Hans Christian Vølkers

Fra 1919 August Gaarde. Han var handelsmand med heste og kreaturer ved siden af landbruget, der gennem årene var reduceret til at omfatte ca. 10 ha. Omkring 1950 byggede August og Magdalene Gaarde aftægtshus på den anden side af vejen, Lendemark 13, og datteren Christine og hendes mand, Hans Johannsen, overtog »Marensgård«. Hans Johannsen er vognmand. Landbrugsarealet blev frasolgt til kommunen i 1965 til boligområde, Stenskær, Mørkær og Gravløkke II.

På Lendemark 40-42 lå først i 1800-årene et kådnersted. Her boede Hans Jochum Ebsen i 1832 og fra 1840 Christian Meyer Poulsen.

Fra 1851 Søren Peter Sørensen. Han døde få år efter. Søren Peters enke havde en bror, der så i 1855 overtog ejendommen. Han hed Thomas Christian Petersen. Han var snedker, Thomas snedker. I 1872 solgte han landbrugsarealet til

en Christian Hansen (se næste ejendom). Så oprettede han en forretning med bygningsmaterialer. I begyndelsen vel hovedsageligt træ og tømmer.

Fra 1884 overtog sønnen Eduard Broder Petersen forretningen, men det var åbenbart ikke hans interesse, og det blev en anden søn, Peter Hansen Petersen, der blev tømmerhandler, kaldet Peter Bødker.

I 1909 kom så den næste Thomas Christian Petersen og forretningen voksede til at omfatte alt inden for byggebranchen og brændsel.

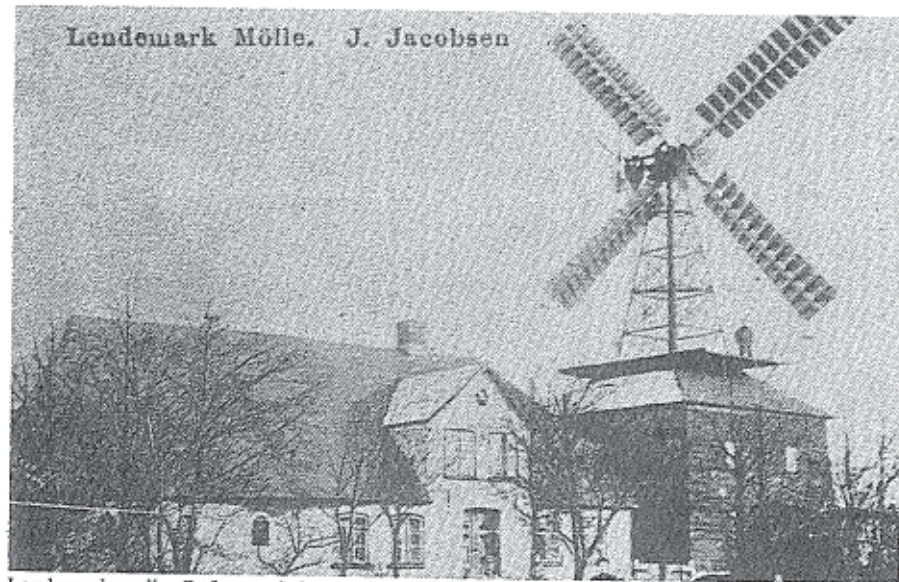
Thomas og hans kone, Anna, fik ingen sønner, og det blev datteren, Mette, og svigersønnen, Niels Rasmussen, der var fra Gråsten, der kom til at videreføre forretningen, der havde 100-års jubilæum i 1972.

Nu »Lendemark Tømmerhandel« ved Niels Rasmussen og sønnen, Knud Rasmussen.

I toften til forannævnte ejendom blev der, omtrent samtidig med træhandelens oprettelse, startet en ganske anden forretning, Lendemark mølle.

Fra gammel tid havde bønderne haft møllepligt til de forskellige vandmøller, der derved var sikret et ofte godt udkomme. I 1800-årene var det efterhånden blevet almindeligt at bruge vinden til at trække kornmøllerne, og den holland-

Lendemark Mølle. J. Jacobsen

Lendemark mølle. Opført omkring 1870 og virkede til omkring 1930. I 1892 kom der landbrug til ejendommen ved køb af præstegårdsgjord. Nedlagt som landbrug i 1952 ved jordfordeling. Foto fra 1905.

ske vejrmølle blev almindelig i landskabet. I 1852 ophørte de sidste rester af møllepligterne. I Bylderup sogn bestod de 2 vandmøller dog lige så længe som den ny mølle i Lendemark. Det blev ikke en af de typiske vejrmøller, men en stor 4-vinget klapsejler, hvor overbygningen var af metal. Den blev nok aldrig nogen stor konkurrent til de 2 bestående vandmøller.

Møllerne var:

Christian Hansen fra 1874

Laust Jepsen Hansen fra 1879

Christian Hansen fra 1890.

Han udvidede landbrugsbedriften ved at købe en mark, Højager, af præstegårdens areal ved vejen efter Sottrup.

I 1902 kom igen en ny møller. Det var Jes Nicolai Jacobsen. Han og især hans kone, Elise Jacobsen, var tro støtter i det danske arbejde, der var ved at tage form i Bylderup sogn, og ved opførelsen af Slogs Herreds Hus.

Jes og Lise Jacobsen flyttede til Tønder i 1922, og den næste møller blev

Peter Hansen Paulsen, og han blev den sidste.

Nu var ejendommen et almindeligt landbrug, og møllen blev taget ned først i 1930'erne.

Laust og Jacobine Johanne Petersen fra 1934 - de flyttede til Sottrupholm i 1940, og

Marcus M. Christensen købte ejendommen i Lendemark.

Jens Ketelsen fra 1944.

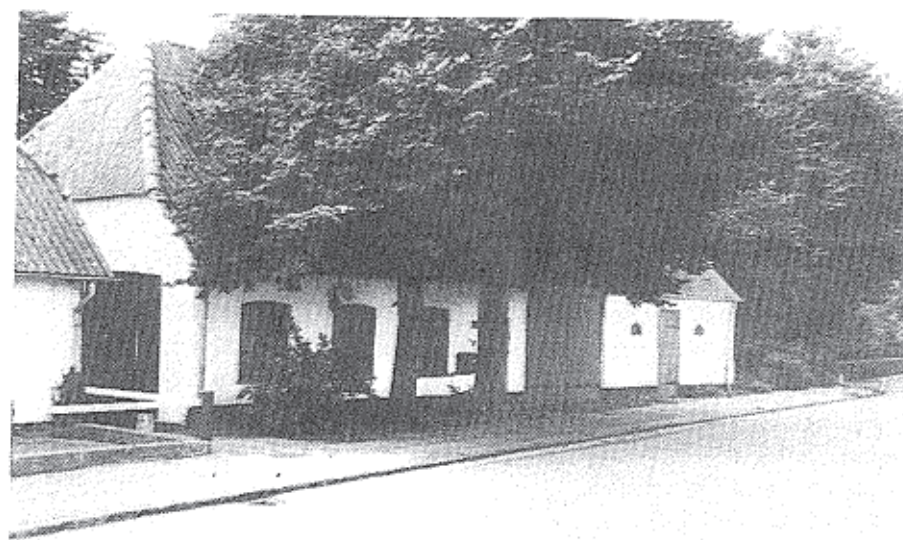
Johann Andersen fra 1949.

Omkring 1952 var der en stor jordfordeling i Lendemark. Ved den lejlighed flyttede Johann Andersen op til marken ved Sottrupvej og byggede »Højtoft«. Alle i Bylderup sogn husker Johann Andersen fra hans arbejde i Bylderup sogneråd, i Bylderup menighedsråd, i Tønder amtsråd, Tinglev byråd, Sønderjyllands amtsråd og meget andet. Han døde midt i sit virke i 1977. Hans enke, Dusine, bor nu på ejendommen, og har landbrugsarealet bortlejet. De gamle bygninger til Lendemark mølle er dog fortsat i brug til lager for byggefirmaet, Hans Erik Hansen, Lendemark. Beboelsen er udlejet.

På Lendemark 67 lå et inderstehus, hvor Peter Damgaard Iversen boede fra 1873. Han købte omkring 1875 et areal af Jes Sørensen, og huset blev til et kådnersted med ca. 20 ha. Hans søn, der også hed Peter Damgaard Iversen, efterfulgte ham efter i en lang årrække at have været bestyrer for sin mor. Det 3. slægtled, Jes Damgaard Iversen, fortsatte fra 1932. Han og hans kone, Georgine, har så drevet ejendommen til de fornylig er flyttet ind på »Enggården«. Den lille gård er nu nedlagt som landbrug, og beboelsen solgt.

Sottrupvej 26. Opført i 1952 efter jordfordeling af Dusine og Johan Andersen. Gården fik navnet »Højtoft« efter marknavnet, Højager.

Lendemark 67. Et inderste hus, der i 1875 fik tillagt et landbrugsareal, hvor slægten Damgaard Iversen boede fra 1873 til 1984. Nu nedlagt som landbrug.

Lendemark 9. Også et hus, der blev til en gård, der opstod i 1870 og siden fik tillagt mere landbrugsareal.

På samme måde opstod landbruget på Lendemark 9. Her købte Hans Peter Lorenzen i 1870 ca. 8 ha til sit hus. I 1906 købtes yderligere ca. 9 ha fra »Marensgård« til denne ejendom der så var blevet en gård. Ejerne var efter nævnte Hans Peter Lorenzen:

Fra 1896 Peter Andersen Skov.

Fra 1900 Martin Hansen og

fra 1937 Peter Andersen Thomsen. Han og hans kone, Anna, bor fortsat på gården, men landbrugsarealet er bortlejet.

Den vestligste gård i Lendemark, Lendemark 3, opstod i 1880'erne.

En søn af Thomas Christian Petersen, tømmerhandleren, havde en lille ejendom ved vejen efter Sottrup. Den er forsvundet og ses ikke på kortet over Lendemark. Denne mand, Peter Hansen Petersen, købte også af parcellist Peter Nielsen Schmedegaard marken, Suderdrav, der var på ca. 9 ha. Her opførtes så en ny gård, og de 2 ejendomme blev sammenlagt.

I 1891 overtog Peter Hansen Petersen tømmerhandelen efter sin broder, og landbruget blev i 1894 solgt til Jacob Jessen Bennedsen.

Den næste ejer blev fra 1899 Bennedsens svigersøn, Hans Christian Hansen. Hans Hansen var formand for Bylderup-Bov Andelsmejeri i en lang årrække.

Lendemark 3. Opstod omkring 1880 ved sammenlægning af en lille ejendom, der er forsvundet, og en tilkøbt mark.

Da han gik på aftægt, byggede han aftægtshus i sin toft, men på den anden side sogneskellet til Burkal sogn. Der havde de vist en lavere skatteprocent.

Sønnen Jacob Benned Hansen overtog gården i 1930.

Benned Hansens søn, der skulle have fortsat som ejer, døde ganske ung, og gården blev så i 1965 solgt til den nuværende ejer, Kurt Bonnichsen, der er fra Stemmild.

Bredevad

Bredevad var den næststørste landsby i Bylderup sogn med ret så mange gårde og kådnersteder samlede i en kreds uden om bytoften og ud mod de lavereliggende arealer nord og syd for bebyggelserne.

Herudover har Bredevad fra fordums tid været skæringspunkt for de 2 gennemgående veje, Flensborg-Løgumkloster og Tønder-Aabenraa. De 2 veje var sammenfaldende over en strækning på 300 m gennem Bredevad og forbi Bredevad kro. Her kunne de vejfarende hvile benene og slukke tørsten. De

ridende og kørende kunne få heste skoet og vogne repareret hos smeden, der boede lige ved siden af, mens de udvekslede nyheder med andre rastende eller med de stedlige krogæster.

Se skitsen over vejenes forløb gennem Bredevad.

Det nordlige vad over Lundbækken må ret tidligt være blevet afløst af en bro, da kirkekrønikken fra 1754 og de gamle akter om vejsager nævner 4 broer i sognet, heriblandt broen ved kornmøllen. Alligevel kan vadet godt have været brugt længe efter den tid, vel især om sommeren, da broen jo ville betyde en omvej for færdslen til og fra Løgumkloster.

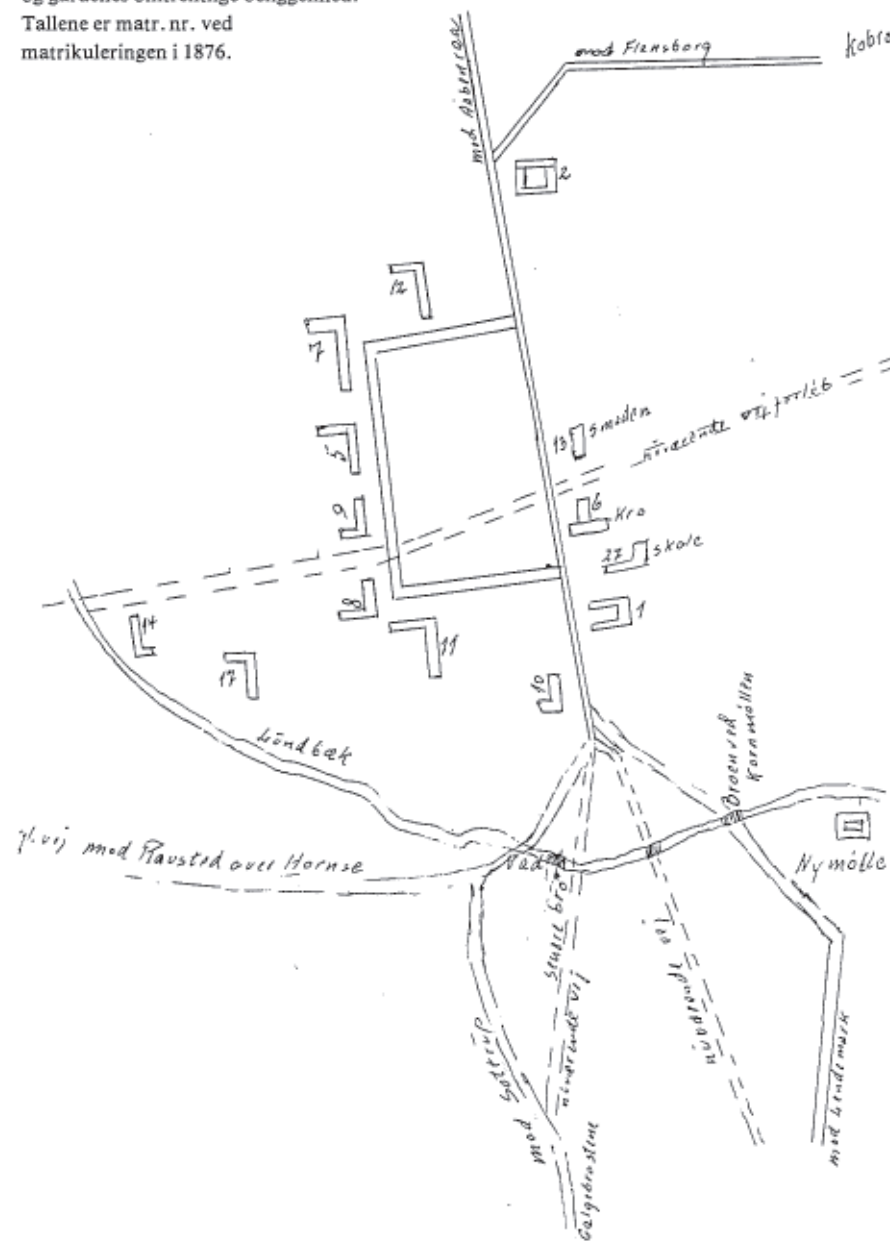
Vadet over Søderup å ved Kobro er ikke erstattet af en bro før i anden halvdel af 1700-årene, da indberetningen om skoleforhold i 1744 beskriver de vanskelige vejforhold med kun en planke over åen, der umuliggør børnenes skolevej til Bredevad. Dette navn, Kobro, der ikke ses brugt i akterne før broens anlæggelse, kunne lede tanken hen på, om der var behov for en lettere overførsel af okser eller kvægdrefter. Det kunne vel tænkes, at der har gået en smuglervej for stude-drefterne uden om Toldsted ved Hjordkær, hvor det kostede told for at komme videre, så kunne de to vad ved Bredevad måske bruges i stedet for »Der rechte Herweg«. Her var jo en passende afstand fra Hjordkær, og længere vestpå blev åerne for brede og vanskeligere at passere i ubemærket-hed. I 1400-tallet hørte en gård i Bredevad under Emmikeslægten på Revsø ved Sommersted. Emmike Esbensen havde 140 gårde i Sønderjylland, og heraf lå de 8 i Slogs Herred, deraf 1 i Bredevad. Selvom den ikke kan stedfæstes, kan der nok gættes på, at det var den største af gårdene i Bredevad, der lå ved vejen efter Aabenraa, hvor vejen efter Flensborg drejede fra mod syd. Denne gård nedbrændte omkring 1880.

Rantzauerne havde en del jordegods i Bredevad, 4 Lindeved-gårde og 2 kådnersteder, hvoraf kroen var det ene. På den ene af Lindeved-gårdene boede lensfogeden. Det var på Løgumklostervej 51, der var fogderi under Lindeved i hvert fald i en periode på ca. 100 år fra 1660.

I Bredevad var der desuden 1 Løgumkloster-gård, 1 tøndersk fæstegård og 5 selvejede Slogsherredsgårde.

Udstykningen i Bredevad foregik i årene 1778-1782, men der flyttede ingen ud af landsbyen af den grund. Nu lå gårdene da heller ikke i så tæt en klynge, og de store engarealer både nord for og syd for byen har vel gjort en rimelig fordeling mulig. Udstykningskort har ikke kunnet spores, men siden denne fordeling er der i Bredevad som i de andre landsbyer sket omfattende handler, udstykninger og mageskifter. Den nærmere udredning vedrørende de enkelte gårde er taget i matrikelnummerorden, se skitsen over gårdenes omtrentlige beliggenhed. Her er de gamle matrikelnumre fra matrikuleringen i 1876 påført,

Skitse over vejenes forløb i Bredevad og gårdenes omtrentlige beliggenhed. Tallene er matr. nr. ved matrikuleringen i 1876.

men gårde, der er udflyttet eller nyopført efter brand på ændret beliggenhed, er ikke med på skitsen.

Matr.nr. 1, Bredevadvej 18, senere kaldt »Mindegården«, var en tønderisk fæstegård.

Her boede i 1739 en mand, der hed Nicolai Tüchsen.

Fra 1746 Christian Festersen.

Fra 1757 Eschel Asmussen.

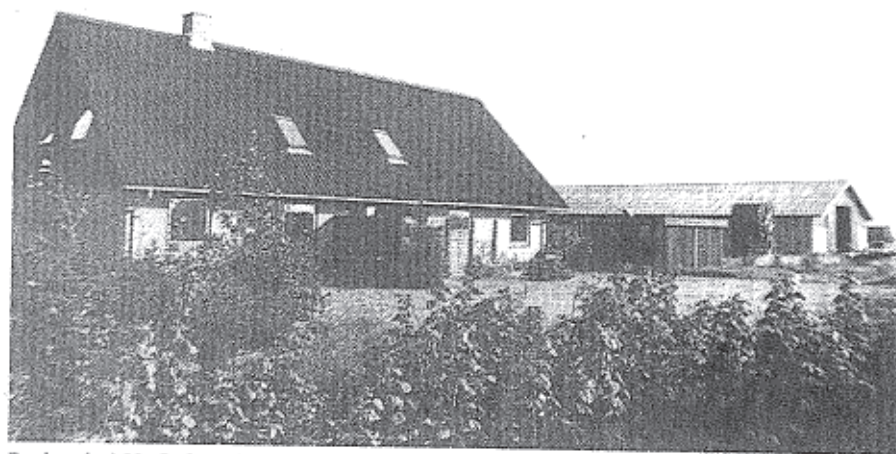
Fra 1771 Rasmus Jespersen.

Fra 1782 Jesper Rasmussen, der ses anført i tiendelisten, men han er ikke indført i skyld- og panteprotokollen.

I 1825 bliver gården overtaget af kromanden i Bylderup kirkekro, Johannes Nissen Beck. Han gifter sig til den med sin anden kone og overlader den så til sin søn, Matthias Johannes Beck, der overtager den i 1828. Han var den 19. maj 1827 blevet gift i Bylderup kirke med Mette Helene Jørgensen fra Rebbøl. Se iøvrigt slægten Beck, der havde denne gård til 1903.

Fra 1903 Thomas Peter Lorenzen, der var fra Frestrup.

Fra 1945 Lorenz Lorenzen.

Bredevadvej 20. Opført 1980-81 efter at »Mindegården« var nedbrændt til grunden. Beliggenheden lidt sydvest for den gamle tønderiske gård.

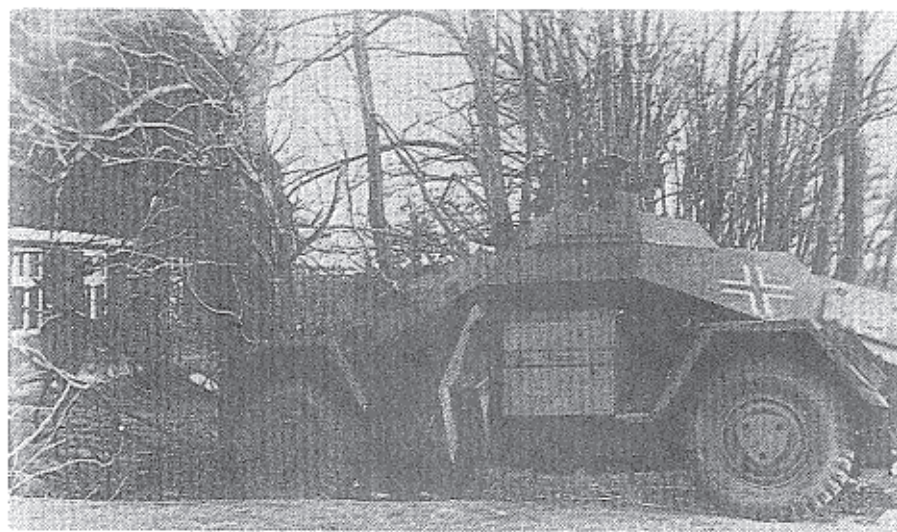
Her i det vestlige havegærde, med udsigt og skudfelt hen ad vejen mod Lendemark, lå om morgenen den 9. april 1940 en lille gruppe soldater med deres maskingevær. De havde end ikke fået lov til at grave sig ned, så de dog havde fået lidt dækning. I neutralitetens hellige navn, vi havde jo en ikke-angrebspakt med Tyskland.

To af den lille gruppe faldt i træfningen, men forinden havde de skudt flere af de forreste panserbiler i stykker. Hvor mange tyske soldater, der mistede livet den morgen i Bredevad, blev aldrig oplyst, men én sad fastklemt ved rattet i sit køretøj og kunne ikke fjernes i hast. Han blev begravet på Bylderup kirkegård.

Daværende kaptajn Chr. Bartholdy, der var fører af den lille gruppe, der lå i Bredevad og ventede på de tyske kolonner, fortæller herom:

»Vi lå meget udsat uden dækning af nogen art og mistede ret hurtigt et par mand. Den første var skytten ved et rekylgevær lige ved siden af mig. Han fik et skud i hovedet og sank sammen med et suk bag geværet. Jeg beordrede side-manden til at tage hans plads, og han adlød uden tøven eller usikkerhed og fortsatte så skydningen, indtil også han blev ramt. Han døde et par timer senere på sygehuset i Tønder. Under denne ildkamp blev vi tillige beskudt af flyvere, som i meget lav højde kredsede over hovedet på os.

Hele kampen varede kun nogle få minutter, så blev skydningen indstillet«.

En af de sønderskudte panserbiler d. 9. april ved at køre ind i »Mindegårdens« have. I træerne og havegærdet bagved lå den lille gruppe. Foto ved Christian Lorenzen, Lendemark.

På mindestenen i Bredevad over de to faldne unge mænd står:

MENIG PEDER JØRGEN ANDERSEN

f. d. 28. 6. 20 i Vissenbjerg.

MENIG PAUL SØGAARD

f. d. 4. 8. 19 i Vejle.

De hørte under 4. bataillions 4. kompagni i Odense og var udstationeret i Søgaardlejren.

Endvidere står der på stenen foran: *Jert offer var ikke forgæves.*

Det står der vel med føje?

Det lille anlæg blev siden overtaget af Slogs Herreds Hus. Vedligeholdelsen sker dog nu ved Sønderjyllands amts vejvæsen.

Den gamle tønderske gård brændte i 1980 helt ned til grunden. Den er nu nyopført i toften lidt sydvest for den gamle beliggenhed.

Thomas Lorenzen, der overtog gården efter forældrene i 1982, har dog senere videregivet den, så den mandlige linie af Lorenzen slægten nu er ude af Bylderup sogn. Den første Chr. Lorenzen kom til Frestrup i 1782. Nogle slægtled senere bredte den sig til Bylderup og Bredevad.

Mindelunden i Bredevad og stenene med de faldnes navne.

Matr. nr. 2 af Bredevad var en selvejergård og ved matrikuleringen den største af gårdene med et areal på 57,4 ha.

Her boede i 1735 en mand, der hed Poul Petersen.

Fra ca. 1775 kom en Jes Jørgensen, der fra 1816 efterfulgtes af sin søn, Matthies Poulsen Jørgensen.

Ved folketællingerne i 1840 og 1845 var ejerne hans 3 sønner, Jes, Andreas og Peter Jørgensen, der havde overtaget gården i 1835. Deres søster var husbestyrerinde, og de var alle 4 ugifte.

I 1851 blev så gården solgt til Johannes Nissen Matthiesen Beck. Se slægten Beck i Bylderup.

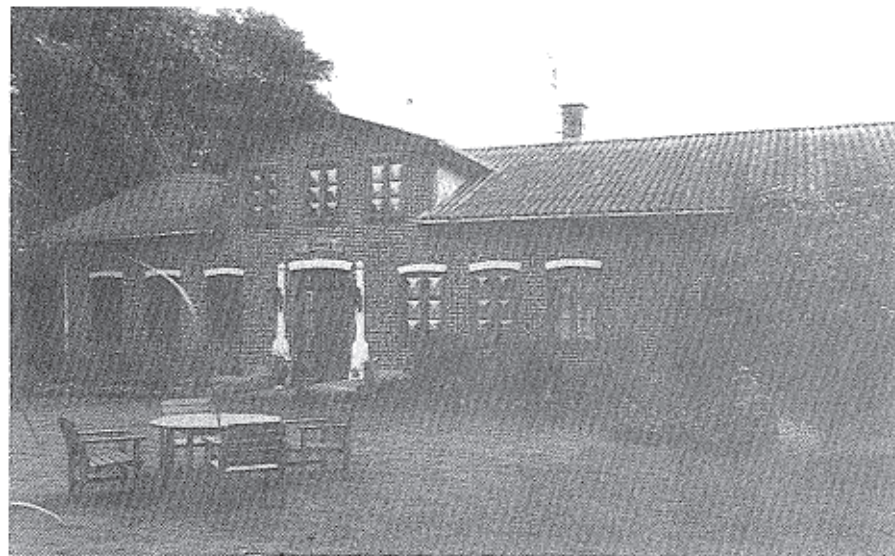
Omkring 1875 brændte den gamle gård, og der skete en omfattende udstykning med i alt 17 forskellige opdelinger. Herved opstod der 2 nye ejendomme, Bredevadvej 30 og 32. Af disse forblev Bredevadvej 30 i Beckslægtens eje.

Fra 1885 Peter Matthiesen Beck.

Fra 1904 Matthies Nissen Beck. (Han havde da solgt »Mindegården«).

Fra 1923 Jes Peter Johannsen. (Han havde da solgt kroen til sin søn).

Den nuværende ejer er Albert Johannsen, byrådsmedlem fra 1978, men han er ikke af Johannsen-slægten fra Bredevad kro.

Bredevadvej 30. Opført efter at den gamle gård var nedbrændt og udstykket med en del af dens landbrugsareal.

Bredevadvej 32. Opført på hovedparcellen af den gamle gård. Denne gård har siden været slægtsgård for familien von Wildenrath.

Hovedparcellen af den gamle gård blev Bredevadvej 32. Her opførte Hugo von Wildenrath en ny gård lidt sydvest for brandstedet. Han var en tilflytter, der slog rod i Bredevad, han var født i Tønder, men navnet tyder på tidligere indvandring sydfra.

Hugo von Wildenrath blev den første amtsforstander i Bylderup sogn, da dette embede blev indført i 1889, samtidig overlod han gården til sin søn, Albert von Wildenrath. Selv flyttede han hen på Bredevadvej 24, hvor han boede i de få år, han var amtsforstander, for hans embedsperiode blev kun kort, han døde i 1893.

I 1923 overlod Albert v. Wildenrath gården til den næste Hugo von Wildenrath. Albert flyttede så til Bylderup-Bov, hvor han begyndte en efterhånden omfattende handel med kunstgødning m.m.

Den nuværende ejer er næste slægtled, Kurt Albert C. von Wildenrath. Han overtog hjemmet efter sin fars død i 1960'erne, men han har anden beskæftigelse ved siden af landbruget.

Matr.nr. 5, Bredevad Byvej 9, var Løgumkloster-gården, der ved matrikuleringen havde et areal på 50 ha. Fæsterne er i skyld- og panteprotokollen anført i rækkefølge, men årstallet for fæstemålet er ikke angivet, hvorfor kirkebogen er brugt til sammenligning.

I 1609 var fæsteren Marine Jenses, og gården var anført som en helgård. Fra 1723 kom der en fæster ved navn Jes Petersen. Han låner samme år 200 lybske mark af sognefoged Marten Martensen i Løgumkloster. Det var nok startkapitalen, og den i den anledning udstedte låneobligation er underskrevet med J.P. og vedføjat, bogstaverne med egen hånd for Jes Petersen. Den første skole i Bredevad blev opført i 1744, og efterhånden lærte man så at skrive hele navnet.

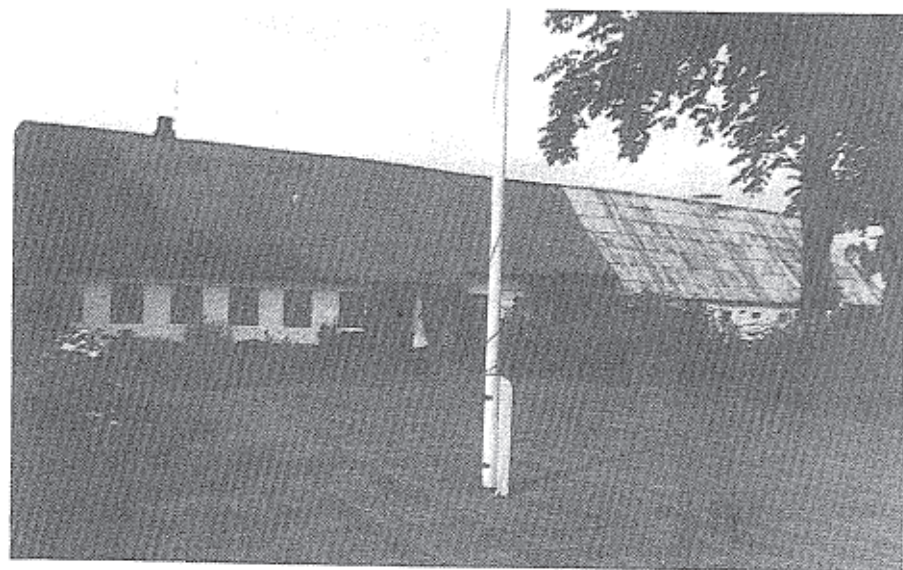
Fra 1745 fortsatte sønnen, Peter Jessen, med fæstemålet.

Fra 1760 kom der en ny familie, Matthias Jespersen, han døde i 1782, og hans 18-årige søn, Jesper Mathiesen, fortsatte efter ham.

Fra 1824 igen en Matthias Jespersen.

I 1835 solgtes gården til en mand, der hed Hans Christian Hansen, han var hestehandler, og ved de 2 folketællinger i 1840 og 1845 var han ugift. Før i årene derefter blev han gift som en ret voksen ungkarl, der var født i 1800. Han levede et ret udsvævende liv, og han døde af druk i 1858 og efterlod sin enke og 3 mindreårige børn. I sin ligprædiken formanede pastor Lützhøft enken, at hun »opdrog børnene til ikke at følge faderens eksempel og levevis«.

Den begravelsesprædiken blev der klaget over til provsten af hans tidligere omgangsfæller, uden at pastor Lützhøft dog fik nogen påtale, efter at han havde

Bredevad Byvej 9. Løgumkloster-gården i Bredevad, engang en helgård, d.v.s. på ca. 100 ha. Fæsteren var i 1609 Marina Jenses, der så må have været enke.

gjort rede for omstændighederne. Denne klage blev dog gentaget, da der i 1864 blev anket over præstens embedsførelse, og da var der mere lydhørhed hos de kirkelige myndigheder, skønt det ikke blev lagt til grund for præstens afskedigelse nogle måneder efter.

Enkefru Marie Hansen drev gården videre, til sønnen, der hed lige som sin far, overtog driften.

I 1904 blev den solgt til en »gårdslagter«, Hans Herman Petersen, og der blev frastykket store arealer. Restejendommen med ca. 14 ha solgtes i 1906 til Hans Edsen Hansen.

Fra 1927 blev den ny ejer Albert Popp. De økonomisk vanskelige tider for landbruget i 1920'erne og 30'erne trykkede også Albert Popp, og i 1935 fik han hjælp fra Høferverwaltungsgesellschaft, (Vogelgesang), og denne kreditanstalt blev indført som ejer, og den tidligere ejer blev så bestyrer.

Sådanne gårde, der derved blev tysk ejendom, blev efter krigen konfiskeret af den danske stat som en lille erstatning for, hvad Værnemagten havde spist og slidt op i besættelsesårene, uden at der var blevet betalt for det.

Fra 1948 var ejeren så Statens Jordlovsudvalg, og fra 1950 Johann Karkov Schmidt.

Matr. nr. 6, Bredevad kro, Bredevadvej 22 (se slægten Johannsen).

Matr. nr. 7, Bredevad Byvej 11 (se slægten Beck - Beck Jürgensen).

Matr. nr. 8, Løgumklostervej 51, var en Lindeved-gård, og den største af disse fæstegårde i Bredevad.

Her boede lensfogeden under Lindeved gods. Hans navn var fra først i 1660'erne Christen Jungmann eller Jungmand. I september måned 1665 får han en søn døbt i Bylderup kirke, Peter Jungmann, og blandt fadderne nævnes, uden anført navn, forvalteren på Lindeved, desuden er præstens kone fadder. Det tyder på, at familien endnu ikke har kendt så mange i nabolaget og er tilflyttet egnen. Mon ikke den unge Christen Jungmann tidligere har gjort tjeneste på Lindeved gods. Det var jo lige efter svenskekrigene med et forarmet landbrug og mange ødegårde, og en tid hvor mange nye fæstere kom til egnen. Unge mænd, der af godsherren skønnedes at kunne drive en gård, fik så en chance.

Og Christen Jungmann klarede sig. Under hans område, Bredevad fogderi, hørte ikke mindre end 40 gårde og 9 huse, der var beliggende i Bylderup og nabosognene, Tinglev, Uge, Bjolderup, Ravsted og Burkal. Under de største af disse gårde hørte et »Verbiethshaus«. Et hus hvoraf der betaltes forbedelspenge til godsherren, en slags husleje, der anerkendte tilhørsforholdet til godset, men det var ikke egentlig fæsteafgift. (Lindeved godsarkiv nr. 1, C XII).

Sønnen, Peter Jungmann, efterfulgte faderen som lensfoged. Han blev den 27. juni 1710 gift med Gunder Johannsdatter fra Kårslvrå, hun var lensfoged Johann Andersens datter. Det var jo typisk for tiden, at »lige børn leger bedst«. Iøvrigt bredte denne Jungmann familie sig i hundredåret fra 1660 til 1760 til Bylderup og til Søllingvrå på en anden Lindeved-gård.

Også det tredie slægtled, Christen Jungmann II, blev bohlsmand og lensfoged i Bredevad fra faderens død i 1740. Han giftede sig ikke før i 1758 med en pige fra Klixbüll, Cathrina Thomasdatter. Han døde barnløs den 31. august 1766, 55 år gammel, og så var Jungmann-slægten forsvundet fra Bylderup sogn.

Den næste fæster på gården hed Christian Petersen, og han var fra Bredevad, men han blev ikke lensfoged, idet fogderiet nu flyttede til Bov i Burkal sogn. Christian Petersen slap dog ikke helt forbindelsen, for da han og hans kone, Marens Hansdatter, der var fra Lendemark kro, skulle have den førstefødte døbt i julen 1767, var en af fadderne lensfoged Peter Christensen fra Bov (Bovvej 2).

Christian Petersen fik skøde på gården i 1785. Han døde 72 år gammel lige før jul i 1807. Af hans sønner skulle Hans Christensen nok have overtaget hjemmet, men han døde 3 år efter faderen, og det blev en yngre broder, Christen Christensen, der overtog gården i 1810.

Han holdt til gengæld længe ud, for først i 1862 skete der igen ejerskifte. Det var en søn, Peter Christensen, der nu trådte til. Han flyttede ud af Bredevad by og byggede en ny gård ved vejen efter Aabenraa, 1 km øst for byen. Det blev matr. nr. 3, Bredevadvej 41. Samtidig blev der købt ca. 20 ha fra en anden gård i Bredevad til supplerings af den ny gårds areal.

Den gamle gård, der nu var blevet en lille ejendom med ca. 15 ha, blev i 1878 solgt til Peter Petersen.

Ejer fra 1903 Jes Peter Hartung,

fra 1914 Leonhard Hartung,

fra 1922 Matthias Hansen Hartung og

fra 1928 Hans Jørgen Blom.

Den nuværende ejer er Hans Anton Schmidt.

På udflyttergården blev det igen en søn, Jes Christian Christensen, der fortsatte fra 1899, men så var det også forbi med denne slægt.

Fra 1907 kom der en Lorentz Knutzen,

fra 1920 Christian Detlefsen og

fra 1925 Andreas Andersen Carstensen.

I 1931 blev der udstykket en lille ejendom med ca. 6 ha til en broder, Hans Peter Carstensen. Det var Bredevadvej 40.

Bredevadvej 41. Udflyttergården fra lensfogedgården i Bredevad. Nyopført stuehus og etapevis nyopførte og reetablerede driftsbygninger efter brand i 1982.

Andreas Carstensen havde ingen sønner til gården, og omkring 1950 blev den solgt til Hans Jørgen Jensen, der også ejede Noldegård og en gård mere i Bov, Burkal sogn. Da han ifølge landbrugsloven højst måtte eje 2 landbrugsejendomme, blev en søn, der boede i Norge, indskrevet som ejer af gården i Bredevad, men den blev i en årrække drevet sammen med Noldegård, og stuehuset var udlejet.

Midt i 1970'erne kom der en ny ejer. Det var Aage Holm, der fortsat driver den. Nyt stuehus er opført, og en brand i avlsbygningerne medførte, at der også kom næsten nye lader og stalde.

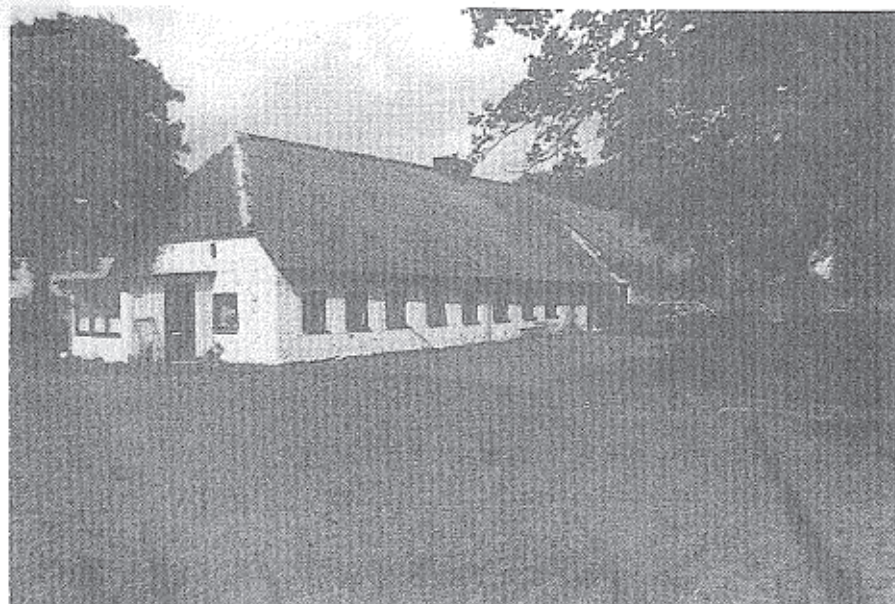
Matr. nr. 9, Bredevad Byvej 7, var også en fæstegård under Lindeved. Her boede Claus Erichsen i 1775, men på denne gård har det været vanskeligt at følge ejerne. Og den er først anført i skyld- og panteprotokollen fra 1805.

I 1820 hedder ejeren Jes Nissen.

Fra 1828 kommer Peter Michelsen Clausen, han var Claus Erichsens søn.

Fra 1843 hans datter, Mette Margrethe Clausen.

Kort efter 1864 kommer der en ny mand til Bredevad, Hugo von Wildenrath.

Bredevad Byvej 7. En tidligere Lindeved-fæstegård, der nu er beboelseshus. Restarealet udstykket ved jordfordeling til nyt husmandsbrug.

Han må først have overtaget denne gård, men han samlede ellers jord, idet han i 1874 videresolgte denne gård til Jørgen Christian Outzen med betydeligt mindre areal, idet han så overtog mere jord syd for byen og byggede foromtalt Bredevadvej 32.

De næste ejere var:

Hans Peter Jensen Paulsen fra 1885,

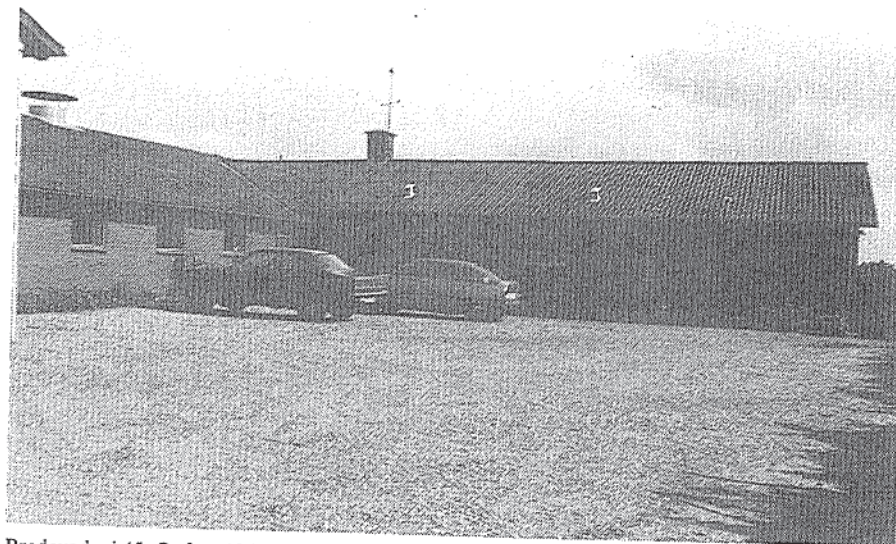
Chr. Paulsen Jørgensen fra 1922

Peter Matthiesen Jørgensen fra 1925,

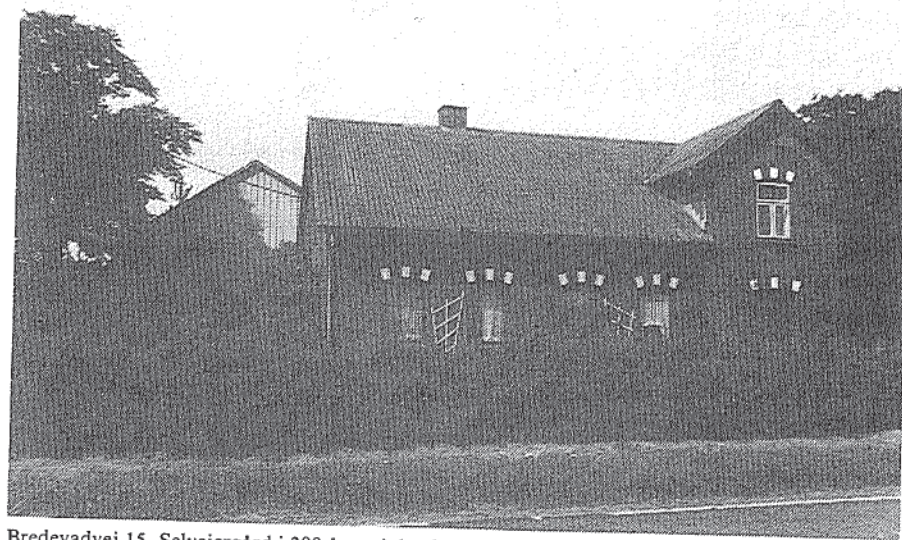
Carl Jørgensen, en søn, fra 1945.

Omkring 1960 flyttede Carl Jørgensen ud på et nyoprettet husmandsbrug, Bredevadvej 45, og den gamle gård blev til et beboelseshus efter en omskiftelig tilværelse.

Bredevadvej 15, matr. nr. 10, var en Slogsherredsgård. Den har i sin lange ejerække 4 forskellige slægter, der har afløst hinanden gennem de 300 år, siden Christen Petersen i 1687 den 4. november blev gift med Maren Peters, og derved indgiftede sig på gården. Peters efternavnet stod oftest for en tidligere mands navn i modsætning til Petersdatter.

Bredevadvej 45. Opført 1966 som husmandsbrug og delvis udstykket fra Bredevad Byvej 7.

Bredevadvej 15. Selvejergård i 300 år og i den lange periode slægtsgård for 3 slægter. Siden 1887 slægten Bonnichsen Nissen.

Deres søn, Peter Petersen, var ejer i 1739, hans enke, Cathrine Peters fra 1750. Michel Jørgensen fra 1755, Jørgen Michelsen fra 1768, Michel Jørgensen igen fra 1769. Christian Knutzen fra 1774, Knud Christensen fra 1793, Jes Christian Knutzen fra 1834, Jes Jessen Knutzen fra 1863.

ina Dorthea Baggesen, født Knutzen, fra 1865. Hun har formentligt ikke et på gården, og der skete udstykninger på i alt 23 ha, hvoraf hovedparten 20 ha til udflyttergården, Bredevadvej 41.

gården med restarealet på ca. 16 ha solgtes i 1878 til Andr. Petersen.

Christian Bonnichsen Nissen fra 1887.

Anthoni Lorenzen Nissen fra 1928. Faderen byggede da aftægts huset på Bredevadvej 13.

Den næste Christian Bonnichsen Nissen overtog hjemmet omkring 1960.

atr.nr. 11, Bredevad Byvej 3, var også en selvejergård. Her boede i 1739 en and, der hed Peter Jessen Haustedt, som formentligt har været fra Havsted i avsted sogn. Landsbyens navn stavedes netop sådan på den tid.

1748 blev gården solgt til Christen Nissen, der var den første af den senere ægt Petersen, der fortsat ejer denne gård. Se slægten Petersen, Bredevad.

atr.nr. 12, Bredevad Byvej 13, var en Lindeved-halvgård. Fæsteren hed i 1742 Nis Hansen, han døde i 1748, 66 år gammel.

af en brandtaksationsfortegnelse over Lindeved-ejendomme fremgår, at fæsteren på denne gård i 1742 hed Hans Nissen, men han var på den tid en gammel mand, der døde få år efter. Hans søn, Nis Hansen, blev så måske først æfter efter 1742. Hans søn, Karsten Nissen, fortsatte efter ham. Han viedes Bylderup kirke den 28. juni 1754. Karsten Nissen døde sidst i 1770'erne, og på tiendelisten i 1782 står naboerne Claus Erichsen og Peter Christensen i fællesskab som betalere - også for denne ejendom. I lighed med de andre Lindeved-gårde blev den frikøbt i 1785.

Ejeren var nu Hans Jensen Schmidt.

Fra 1797 Hans Petersen. Han står anført som skomager ved siden af landbruget.

Fra 1822 hans søn, Peter Hansen.

Fra 1834 Nicolaj Peter Nielsen.

Bredevad Byvej 13. Tidligere Lindeved-fæstegård, der var anført som en halvgård. Fra 1909 slægts-gård for familien Nissen.

Fra 1876 en dattersøn, Harry Schmedegaard.
 Fra 1886 Andreas Petersen, der så solgte Bredevadvej 15.
 Fra 1888 hans enke, Anne Margrethe, født Wollesen.
 Fra 1892 Claus Jessen Brandrup.

Så kom der endelig i 1909 en mere standhaftig familie. Da blev gården solgt til Markus Peter Nissen.

Fra 1927 overtog sønnen, Christian Nissen, gården og faderen købte Bredevadvej 24 (næste ejendom) til aftægt.

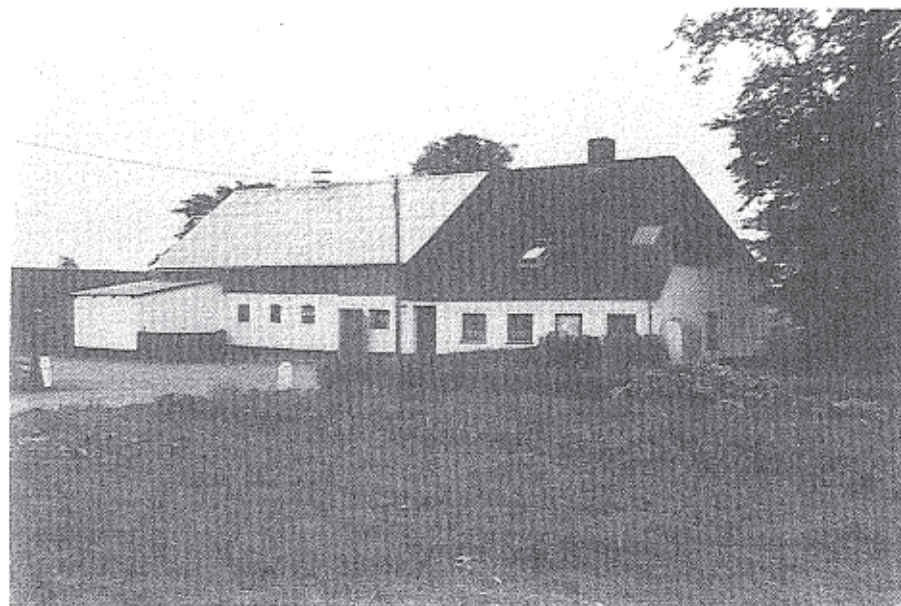
Fra ca. 1955 fortsatte det næste slægtled ved den nuværende ejer, Markus Peter Nissen.

Denne gårds areal er i tidens løb forøget betydeligt fra de ca. 21 ha den var angivet med ved matrikuleringen i 1876 til det nuværende landbrugsareal på ca. 35 ha.

Matr.nr. 13, Bredevadvej 24, var et kådnersted. Her boede smeden, bekvemt ved siden af kroen. Først omkring 1922, da den nye amtsvej blev anlagt, skiltes de af gennemskæringen. Kådneren og smeden hed i 1739 Jes Matthiesen.

Fra 1772 var det han svigersøn, Hans Lorenzen. Han fik på grund af sin beskæftigelse tillagt kaldenavnet Schmidt, og sønnen, Lorenz Hansen Schmidt, fik det så som døbenavn. Hans Lorenzens enke, Metta, født Jesdatter, havde dog adkomst på ejendommen fra 1794 og 1817 og har så nok haft en smedevend, til sønnen overtog hjemmet i 1817. Han var dog ikke kådner og smed i ret mange år, før han døde fra kone og børn. Enkens 2. mand, Jacob Peter Jørgensen, overtog bedrift og beskæftigelse fra 1833, men det blev sønnen af hendes 1. ægteskab, Hans Jacob Hansen Schmidt, der overtog hjemmet i 1848.

Her i dette hjem fødtes den 22. august 1857 en søn, Jes Hansen Schmidt, der fortjener lidt mere omtale. I en nekrolog i Sprogforeningens almanak efter hans død er anført, at faderen var tysksindet, men moderen var udpræget dansk. Jes læste til lærer på seminariet i Tønder og blev lærer i 1878. Som sådan var han ansat i Sønderborg amt i 20 år. Han viste sit danske sindelag ret tydeligt, og det behagede ikke de preussiske skolemyndigheder, der ønskede ham flyttet til Holsten. Så tog Jes H. Schmidt sin afsked. Resten af sin tilværelse viede han jordkampen.

Bredevadvej 24. Kådnersted, hvor smeden havde sin bopæl. Her fødtes J. H. Schmidt, senere »Vojensgård«, i 1858.

Han blev direktør for den nordslesvigske Kreditforening og ydede en stor indsats for at bevare gårdene på danske hænder. De mange udvandrere manglede jo i Sønderjylland i disse år. Af den tyske amtsforstander købte han omkring 1910 den store gård, Vojensgård, der var i en ynkelig forfatning. Hans kendingsnavn var resten af hans levetid, J.H. Schmidt, Vojensgård.

Fra sine drenge- og ungdomsår havde han gode venner i Bylderup sogn. Sammen med Matthias Matthiesen og Christian Petersen i Bylderup dannedes et konsortium, der i 1902 købte Karlsruå og i 1906 Søllingvrå vandmølle. J.H. Schmidt døde på Vojensgård den 1. oktober 1948.

Hans hjem i Bredevad blev i 1874 delt i en smedie med beboelse og et kådnersted. Smeden blev først Nicolai Albers fra 1874.

Konrad Albers fra 1879,

Wilhelm Albers fra 1890,

Andreas Marschall fra 1919.

Smeden blev nu nedlagt, og grunden igen sammenlagt med den tidligere ejendom.

Landbrugsejendommen blev i 1874 overtaget af Jens Thomsen Thygesen.

Fra 1878 af Peter Jessen Toft.

Fra 1880 af Simon Christensen.

Fra 1883 af Jens Christensen.

Fra 1889 til Hugo von Wildenrath, amtsforstanderen, der dog allerede døde i 1893 og 1894 sælges den så til Andreas Marschall (se ejendommen foran).

Fra 1923 var ejeren Markus Nissen, fra Bredevad Byvej 13, da han gik på aftægt. Det er hans sønnesøn, Christian Peter Nissen, der har den gamle ejendom nu.

I 1928 opstod et nyt husmandsbrug, Bredevadvej 37, Hans Peter Sørensen, udstykket delvis fra denne ejendom, så Bredevadvej 24 må have fået andre landbrugsarealer, da den aldrig har været nogen større ejendom og altid er blevet kaldt et kådnersted.

Matr. nr. 14, Løgumklostervej 73, var en halvgård under Lindeved. Her boede Hans Marcussen i 1775. Efter ham kommer der en Nicolaj Thomsen (auch Hansen genannt), så andet steds anførte Nicolaj Thomas Hansen var måske hans kaldenavn. Han nævnes i 1818. Så var der 2 ejere fra 1825 til 1836, Peter Michelsen Clausen og Jes Nissen, der begge boede i Bredevad.

Løgumklostervej 73. En tidligere halvgård under Lindeved blev i 1862 delt i 2 mindre brug, hvoraf dette var den ene. Nu nedlagt som landbrug.

Fra 1836 blev ejeren Nis Christensen Westergaard. Han var fra Vestjylland. Der har gennem tiden været ret mange tilflyttere fra Vestjylland til Bylderup sogn, såkaldte jyllændere, men de fleste var karle, arbejdere, håndværkere eller tjenestepiger, der tiest blev gift med småkårsfolk, næsten aldrig med sønnen på en gård.

Fra 1853 kom der en Knud Christian Iversen.

Fra 1861 Peter Christian Wermer. Han deler gården i 2 mindre brug, og der opstår en ejendom på Bredevadvej 14. Det sker i 1862, og i 1864 sælger han den gamle gård til Fritz Mamsen, der samme år videresælger den til Karsten Boysen.

Fra 1883 til Carl Peter Sørensen.

Fra 1914 til Hans Andreas Jessen.

Fra 1933 til Höfer Verwaltungsgesellschaft. Så røg flagstangen, hvis der var en.

Fra 1948 Statens Jordlovsudvalg.

Fra 1951 Christian Jørgensen.

Denne gård er nu nedlagt som landbrugsejendom i forbindelse med en jordfordeling i 1979. Beboelsen er solgt, Christian Jørgensen flyttede til Ravsted, hvor han døde i 1984.

Bredevadvej 14. Opstået i 1862 ved deling af Lindeved-halvgården. Den gamle gårds beliggenhed er usikker.

På den ejendom, der i 1862 blev frastykket forannævnte, nemlig Bredevadvej 14, startede

Christian Boysen Hedelund. Der var dengang kun 8 ha til stedet.

Hans Hansen Andersen fra 1869.

Peter Christian Køhling fra 1872.

Christen Køhling fra 1878.

Frederikke Conradine Feddersen fra 1927.

Høfer Verwaltungsgesellschaft fra 1936.

Statens Jordlovsudvalg fra 1948.

Hans Albert Johannsen fra 1951.

Matr.nr. 17, Løgumklostervej 57, var et Lindeved kådnersted. Her boede i 1760 en mand, der hed Christian Hansen.

Det blev hans enke, Maren, der frikøbte stedet i 1783. Allerede i 1786 kom der en ny ejer. Det var Hans Paulsen.

Fra år 1800 kom Lorenz Christiansen. Han var både kådner og skolelærer.

Fra 1836 fulgte sønnen, Christian Lorenzen Christiansen.

Matthias Frosch fra 1837.

Hans Christian Wollesen fra 1839.

Jens Wollesen, der var hans søn, fra 1881, men han groede ikke fast i Bredevad, men så kom en ny ejer i 1884, der gjorde noget ved det. Det var Iver Peter Hansen, der kom fra Vollerup.

Han købte mere jord til gården, så arealet øgedes fra 12 ha til ca. 35 ha.

Fra 1912 kom igen en ny ejer. Det var Christian Peter Hansen, der dog ikke var i slægt med Iver Peter Hansen.

Han købte igen mere jord til gården og byggede efter krigen en ny gård på den anden side af vejen, Løgumklostervej 60, og havde begge disse gårde i nogle år med forpagter på Løgumklostervej 57 til den brændte i 1925. Så flyttede familien tilbage, da den var nybygget, og Løgumklostervej 60 blev solgt i 1928.

Her var ejeren så Hans Peter Thygesen fra 1928,

Hans Paulsen Lorenzen fra 1945 og

Folmer Jensen Søby fra omkring 1960.

På Løgumklostervej 57 fortsatte sønnen Nicolai Edsen Hansen fra 1936.

Da han først i 1960'erne var rede til at gå på aftægt, blev der bygget aftægt på Løgumklostervej 59. Datteren Ina og hendes mand, Paul Bucka fra Hajstrup, overtog hendes hjem, først som forpagtning, senere som ejere.

Løgumklostervej 57. Opført efter brand i 1925. Det var et tidligere Lindeved-kådnersted. Her boede kådner og vinterskolelærer Lorenz Christiansen fra 1800-1836.

Løgumklostervej 60. Udflyttergård fra 1920'erne. Opført af Christian Peter Hansen på sammenkøbt jord.

Matr. nr. 27, Bredevadvej 20, var ligeledes et kådnersted under Lindeved. Lorenz Christiansen var ejer af den ved frikøbet. Det var ham, der var lærer ved siden af landbruget. Da han i 1799 flytter ud på forannævnte ejendom, bliver denne på Bredevadvej 20 solgt til Jens Moritzen i 1803.

Fra 1817 Matthias Paulsen Jørgensen.

Fra 1824 Jesper Matthiesen. Han sælger da Bredevad Byvej 9 til sin søn, så den lille ejendom har været købt til aftægt.

I 1836 køber beboerne i Bredevad denne ejendom til skole. Den blev da betegnet som et halvt kådnersted. En del af jorden må så være blevet fråsolgt og tillagt en af de andre gårde i Bredevad.

Til Bredevad ejerlav hører også Nymølle, men i de gamle akter og registreringer nævnes Nymølle altid særskilt i lighed med Karlsvrå. Det var altså 2 selvstændige gårde, der ikke hørte til landsbyerne. Til Nymølle hørte der også et »Nebenhaus«, der nok var bolig for medhjælpere til møllen eller markbruget. Dette inderstehus, der nok kun havde jord til en ko og måske et par får, fik navn af »Høsehøuset«, og det er siden blevet tillagt mere jord, så det nu er et husmandsbrug.

På Nymølle har møllerne ikke skiftet så tit som på Søllingvrå Vandmølle.

Der har åbenbart været bedre betingelser for at få udkommet.

Mølleren hed i 1735 Rasmus Jensen.

Hans afløser fra 1770 hed Christian Michelsen, der var gift med Maren Kallesdatter. De to fik nok ingen levedygtige sønner, men de havde en datter, Lena Kristine Christensdatter, der var født den 4. oktober 1772. Hun blev gift med Hans Christian Hansen, der sikkert har været møllersvend.

De to unge overtager bedriften fra 1791.

Lena Kristine blev enke i 1829, men hun fortsætter som den rådende til 1841, da sønnen, Christian Hansen træder til.

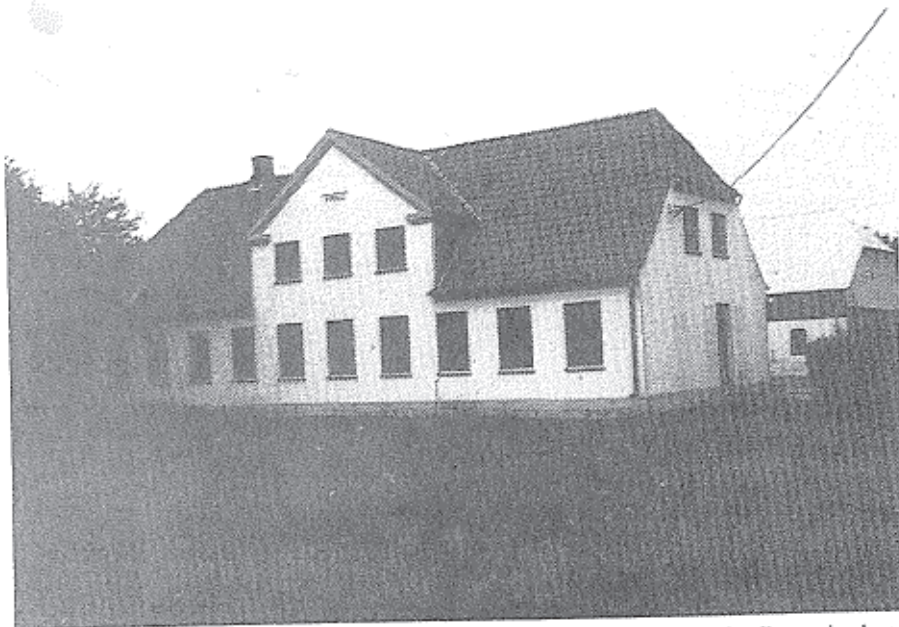
Endnu et slægtled, Anthoni Hansen, når at blive møller på Nymølle fra 1862, så er det slut. I 1870'erne sælges gård og mølle til Johann Nicolai Havenstein, hvis far havde Hedsgård, de var kommet nede fra Bredstedt i Sydslesvig. I 1881 overtager Havenstein jun. Hedsgård efter sin far, og Nymølle sælges til Bylderup sogn, og nu bliver den til fattiggård for hele sognet.

Hvis de, der skulle forsørges af sognet, ikke kunne blive sendt over sognegrænsen, så ønskede man dem i hvert tilfælde godt af vejen, og hertil var Nymølle velegnet med den daværende beliggenhed.

Så var der forpagter eller bestyrer eller fattigforstander på Nymølle i en lang

Hernede, hvor Lundbæk nærmer sig udløbet i Slogsåen, lå Nymølle, der fra 1880 blev sognets fattiggård. Den helt gamle udplyndrede »Slogsmølle« må også have ligget her i nærheden.

Bredevadvej 9. Opført i 1930, da Nymølle var brændt, nu som almindelig landbrugsejendom. Møllens og fattiggårdens tid var ude.

årrække. Hvornår møllehjulet standsede er ikke oplyst, men hele bedriften brændte omkring 1930 og gården blev flyttet op til landevejen. Den sidste forpagter var Jes Jessen, der købte gården af kommunen i 1950'erne. De nuværende ejere er Jes Jessens søn og datter. Ingen af dem har dog bopæl på gården.

Sottrup

Da Nis Hinrichsen i 1517 blev herredsfoged over Slogs Herred, var en af de første sager, han skulle tage stilling til, en strid om markskellet mellem Sottrup og Lund bymarker. Om det var Sottrup-boerne eller Erik Lange på Solvig, der havde været for indhalende, fremgår ikke klart, men det var nok manden på Solvig.

I 1560 var det galt igen, de stridende var de samme, nu var det skellet mellem Sottrup og Lund enge, man var uenige om. Nis Hinrichsen var ikke mere, og

Hans Nissen I var ikke udnævnt endnu, så det var en vikarierende herredsfoged Lorenzen, der var retsformand, retsskriveren hed Nis Jepsen, Lendemark. En landmåler var tilkaldt, og hans opmåling skulle være gældende. Så synes der at have været ro mellem parterne (Solvig godsarkiv).

Der må have boet nogle initiativrige bønder i Lendemark og Sottrup. Udskiftningen begyndte i de to landsbyer længe før en kongelig forordning i 1766, hvorefter der skulle ske udskiftning, når 2/3 af bønderne ønskede det (det var 2/3 af plovtalet, ikke af antallet) og den næste forordning fra 1770, der påbød udskiftning, når een ønskede det. Så kom der først gang i det. En ironisk spøg fugl på Sundeved sagde det således:

Ven (når) vi skriver me' tre krykker (1777)
ska' verden deles i lykker.

Vedkommende er måske ikke gået til det med ildhu.

Men allerede i 1756 havde man fordelingen klar i Sottrup, året efter Lendemark.

Denne fordeling og vilkårene i Sottrup under fællesdriften er tidligere beskrevet.

Selvom den tidligere færdsel fra Tønder mod Aabenraa før år 1800 er gået gennem Sottrup efter Bredevad, så omtales vejene fra Sottrup som dårlige og ofte ufremkommelige, da der i 1744 skulle indberettes om skoleforholdene i Bylderup sogn. Det ses ikke omtalt, at børnene kunne sendes til skolen i Bredevad, der blev bygget samme år, skønt der må have været en bro over Lundbæk ved kornmøllen. Nu skal man huske på, at den meste skolegang foregik om vinteren, og det var jo lange skoleveje især for de mindre børn. Der var derfor en vinterskole i Sottrup helt frem til 1805, og derefter kom børnene til at gå i degneskolen i Bylderup.

Ændringen af den gennemgående trafik til ikke at gå igennem Sottrup, havde også andre virkninger. Sottrup kro, der desuden var en stor gård, havde samme slægt som fæstere fra midten af 1600-årene til omkring 1800, så bliver den selvejet og skifter kromand 11 gange i de næste hundrede år, mens landbrugsarealet bliver mindre og mindre, selvom det påstås, at de Sottrup-bønder var flittige krogæster i den periode.

Smeden, der også delvis havde sit udkomme fra de gennemrejsende, synes at have fundet på noget andet. Ved folketællingen i 1845 var der ikke mindre end 4 smedesvende tilknyttet smedien foruden mesteren Jonassen, der var svigersøn til den tidligere gårdejer og smed, Nis Nissen Christensen. Det har ikke været muligt at få oplyst, hvad der blev fremstillet i denne smedie, men den må have haft en vis opblomstring i en periode. Den lå på Sottrup By 11. Landbruget blev flyttet ud til Sottrup By 22 omkring 1865.

Sottrup By 11. Her boede smeden, der i 1840'erne havde 4 svende.

Hvad der især var anderledes i Sottrup i forhold til de andre landsbyer i sognet, var den kristelige vækkelse, der greb næsten alle beboerne i Sottrup i sidste halvdel af 1800-årene, især efter 1882 under påvirkning af pastor Rudolf Bahnsen, der var nært knyttet til Brødremenigheden i Christiansfeld og en fremragende vækkelsesprædikant. Mens beboerne i Bylderup og Lendemark samledes om det voksende danske arbejde med en mødeaktivitet, der muliggjorde bygningen af Slogs Herreds Hus, så samledes de i Sottrup om Luthersk Mission, der ikke lagde så stor vægt på det nationale. Her gjalt det i stedet opførelsen af missionshuset »Zion«, der blev indviet i 1905. Dette arbejde videreføres fortsat af de efterfølgende slægtled både i missionshuset og i ungdomsarbejdet. Af de gamle fæstebønder var der 7, der hørte under Løgumkloster. Der var 2, der hørte under Lindeved. Det var måske en helgård, der blev til 2 halvgårde. Der var een under Søgård. Den var derimod i 1709 sammenlagt af 2 fæstegårde. Og så var der 2 Slogsherreds-gårde eller selvejergårde. Alle disse gårde, eller beboelsen til dem, ligger endnu på samme sted, men nyopførelse efter brande kan da godt have ændret lidt på placeringen på selve grunden.

Omtalen af de enkelte gårde og deres ejerrækker begynder ved Sottrup kro og fortsætter mod vest nord for bygaden. Sydsiden er så taget vestfra. Sottrupvej 46, matr. nr. 8 af Sottrup, den gamle Sottrup kro, var en Løgumkloster fæstegård. Den første fæster, der har kunnet spores hed Thomas (efternavnet ulæseligt). Efter ham kom Christian Callesen. Det var først i 1600-årene. Omkring 1650 blev Ras Nissen fæster af kro og gård. Han og hans 2 sønner, Hans og Nis er flere gange nævnt som altergæster i 1670'erne og 1680'erne. Om Jens Rossen, der blev stamfader til Nicolaysen-slægten, også var søn af Ras Nissen, har ikke kunnet spores. Hans Rossen blev bonde i Lendemark, formentlig på Lendemark 52, og viet i Bylderup den 23. november 1684. Nis Rossen blev viet den 6. oktober 1693 med Maren Hansdatter og afløste faderen som kromand i Sottrup.

Så fulgte fra 1735 Rasmus Nissen Rossen

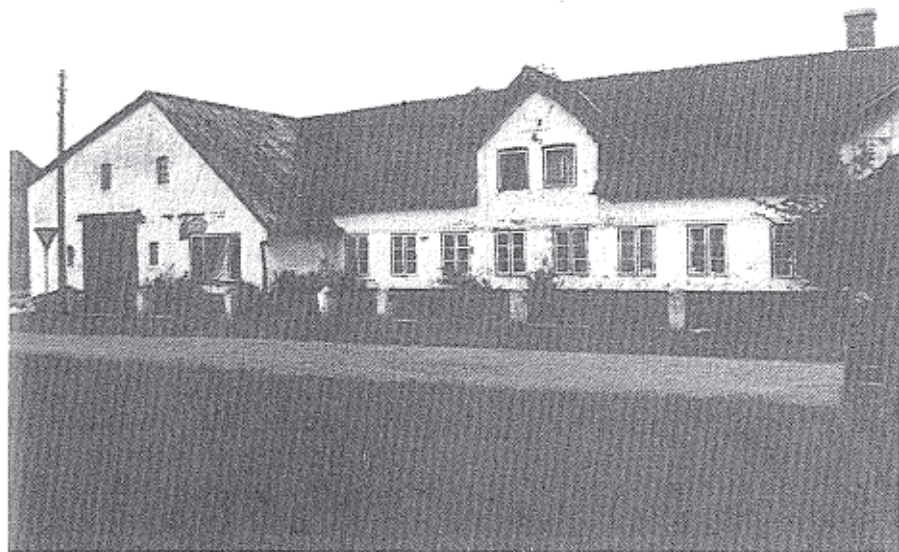
fra 1759 Peter Jørgensen, en svigersøn

fra 1773 Rasmus Rossen d. II, søn af Jacob Rossen, samme slægt

fra 1793 Peter Tüchsen, nu var kroen kommet i selveje

fra 1806 Mette Marie Hanses

fra 1813 Peter Johannsen Hünding

Sottrupvej 46. Løgumkloster-fæstegård og kro fra 1600-årene. Familien Rossen boede her i over 100 år fra 1650, men de fik mange efterfølgere.

fra 1825 Peter Jørgensen Høi
 fra 1851 Peter Høi
 fra 1861 Jørgen Høi
 fra 1865 Nicolai Peter Andresen
 fra 1872 Andreas Nielsen Andresen
 fra 1880 4 fællesejere (det var nok kreditorer)
 fra 1881 Jacob Clausen Jacobsen

fra 1886 - hans enke fik adkomst. Der var nu kun ca. 19 ha jord
 fra 1893 Hans H. Schmidt. Nu var vækkelsen kommet til Sottrup, og
 Hans H. Schmidt var en af de udvalgte, så menigheden holdt ofte deres møder
 i krostuen. Kromanden havde forfattet et vers, der var slået op på væggen:

»I mit hus du ej bande må, men hellere ud af døren gå,
 det hører Gud i Himmerig og straffer både dig og mig«.

Men da missionshuset var blevet bygget, var der ikke mere basis for en kro i
 Sottrup. Hans H. Schmidt solgte den i 1904 og flyttede til Tønder, hvor han
 oprettede Missionshotellet. Den ny ejer i Sottrup, Christian Peter Jørgensen,
 blev ikke krømand, men indrettede i stedet en købmandshandel.

Hans søn, Peter L. Jørgensen fortsatte landhandelen på den anden side af ve-
 jen, og svigersønnen, Martin Iversen overtog landbruget i 1939.
 Efter en jordfordeling i 1976 blev landbrugsejendommen nedlagt.
 Købmandsforretningen blev nedlagt ved Peter L. Jørgensens død i 1979.

Sottrup By 4, matr.nr. 1 af Sottrup, var en fæstegård under Søgård. Disse fæ-
 stere havde en nogen anden status end de øvrige fæstere. De forblev under Sø-
 gård ret helt frem til 1856. Jordebogen for Søgård godsdistrikt fra 1709 næv-
 ner, at fæsteren, Johann Jessen, var i restance med 7 rdl. i frihedspenge, som
 var betegnelsen for en afgift, der afløste livegenskabet, mens en slags hoveri
 og pligtarbejde bestod i lang tid efter. Gården, der var på ¾ ploug og ca. 150
 demath, svarede 400 lybske mark grov curant, ca. 130 rdl., i fæsteafgift. Det
 synes at have været ret hårde betingelser.

Jordebogen nævner også, at gården hidtil har haft 2 fæstere, men Hans Chris-
 tensen har nu (i 1709) bygget et hus ved siden af, og Johann Jessen har så det
 hele. Dette hus er så formentlig i Sottrup By 6. Johann Jessen, der i nogle akter
 kaldes Johann Jessen Hünding, er nok tilflyttet fra Hynding i Ravsted sogn.
 Johann Jessen Hünding døde i 1734, men fæsteren hed fortsat Johann Hün-
 ding. I hans tid er der uskiftning i Sottrup.

Den næste fæster træder til i 1787, Johann Jessen Hünding.

I 1828 skiftes der igen, nu Johann Peter Jessen Hünding.

I 1880'erne købes en del jord i udmarken, og der bygges en ny gård på Sottrup-

Sottrupholm. Udflyttergård fra 1880'erne, men flere gange hærget af brand. Sidste gang efter
 dette luftfoto fra omkring 1970.

mark, Sottrupholm, og ejendommen i Sottrup By formindskes til et husmands-
 brug. Der var nu 2 ejere, Johann Peter Hünding og Peter Hünding Jensen,
 men den gamle Hünding blev nok boende i Sottrup By.

I 1910 sælges denne ejendom til Lorenz Peter Hansen.

I 1950 til sønnen, Jens Peter Hansen. I 1970'erne sammenlægges den med søn-
 nen Alfred Hansens gård.

I 1910 blev så Johann Peter Hündings halve andel i Sottrupholm overtaget af
 Andreas Peter Jensen.

I 1919 kommer der 2 nye ejere, Jørgen Peter Nicolaisen og Hans P. Petersen.

Fra 1921 Chresten Gottfredsen Appel, nu kun een ejer.

Fra 1930 Helge Høier.

Fra 1935 Hans Høier.

Fra 1940 Statens Jordlovsudvalg.

Nu blev der udstykket et nyt husmandsbrug på Søvangvej 10, Johannes Gott-
 hardsen.

Sottrupholm blev overtaget af Peter Petersen fra 1944.

I 1981 af sønnen, Tage Petersen.

Sottrup By 8, matr.nr. 9, var en Slogsherreds-gård, der sammen med Sottrup
 By 3 udgjorde en helgård. Bylderup kirkekrønike nævner kun een selvejergård

Sottrup By 8. Opført i 1951 efter nedbrydning af de gamle bygninger. Gården var en del af en selvejer-helgård, hvoraf Sottrup By 3 var den anden del.

i Sottrup, der så må være blevet delt i 2 halvgårde. De ejedes i 1739 af Jørgen og Peter Hansen, der kan have været brødre. Ved udskiftningen var arealerne opmålt til 64 og 72 demath.

Ejeren på Sottrup By 8 var i 1739 altså Peter Hansen.

Ved udskiftningen var ejeren, sønnen, Johann Petersen.

Fra 1805 igen en søn, Paul Johannsen.

Fra 1820 Andreas Christian Johannsen.

Ved folketællingen i 1845 er det hans enke, Maren Johannsen.

Fra 1844 Peter Johannsen. Så var det forbi med den familie på gården.

I 1870 køber Nicolai Peter Nicolaysen gården og sælger den igen i 1873 med et formindsket areal, der udgjorde ca. 8 ha (se slægten Nicolaysen).

Ejeren fra 1873 blev Jens Hansen.

Fra 1878 Hans Jessen Andresen.

Fra 1881 Jes Asmussen og Jacob Clausen Jacobsen. Sidstnævnte købte samme år Sottrup kro.

Fra 1886 Sophie Hedvig Petersen, født Hansen.

Fra 1902 Hans Høeg Petersen. Der blev efterhånden igen tilkøbt mere areal.

Fra 1935 blev næste ejer Christian Thornvig Petersen. Han byggede nyt stuehus og avlsbygninger i 1951, og gården fik det nuværende udseende. Sønnen, Johannes Petersen overtog hjemmet omkring 1968.

Sottrup By 10, matr.nr. 16 var en Løgumkloster-gård. Fæsteren hed i 1739, Jacob Rossen. Han var en broder til kromanden, Rasmus Rossen.

Ved udskiftningen står sønnen, Hans Jacobsen som fæster, men en broder, Jørgen Jacobsen synes at have været fæster i 1748. Han døde i 1756, kun 45 år gammel.

Hans Jacobsen blev kaldt den ældre. Navnefællen boede længere henne i byen. Gårdens areal blev 87 demath.

Fra 1804 efter frikøbet står Matz Christiansen som ejer.

Fra 1838 hans søn, Christian Matzen Christiansen, den nævnes da som en 3 ottings gård, da den i 1843 sælges til Matthias Christian Weitzer.

Fra 1847 Paul Jørgensen.

Fra 1855 Hans Jørgen Hansen, der i 1857 frasælger et areal på ca. 12 ha til en ny gård, der oprettes på Sottrupmark, nu Galgebrostene 2, Herman Schäfer.

Fra gården i Sottrup By frasælges yderligere ca. 7 ha til forskellige i Sottrup, og dens areal er nu reduceret til 11,6 ha, da den i 1874 sælges til Jes Jessen Jesspersen.

Fra 1884 Peter Michelsen Clausen. Han kom fra Bredevad. Han var kommuneforstander i Sottrup i en årrække.

Sottrup By 10. Tidligere Løgumkloster-fæstegård. Fra denne udstykkes arealet til Galgebrostene 2 på Sottrup mark. Fra 1904 slægtsgård for familien Thomsen.

Galgebrostene 2. Udstykningsejendom fra 1867. Den brændte et par gange i 1920-30'erne, man påstod, det ikke var utilsigtet. Luftfoto fra omkring 1960, siden er driftsbygningerne udbygget.

Fra 1904 blev ejeren Hans Hinrich Thomsen. Han var formand for Bylderup menighedsråd i mange år, også efter at han i 1934 overdrog gården til sønnen, Hans Peter Thomsen.

Fra 1976 fulgte den næste Hans Henrik Thomsen.

På den nye gård på Sottrupmark blev ejeren fra 1867 Christian Jacobsen.

Fra 1891 sønnen Jacob Christian Jacobsen.

Fra 1930 sønnen Julius Jacobsen.

Fra 1933 Jens Peter Jepsen.

Fra 1936 Heinrich August Schäfer og

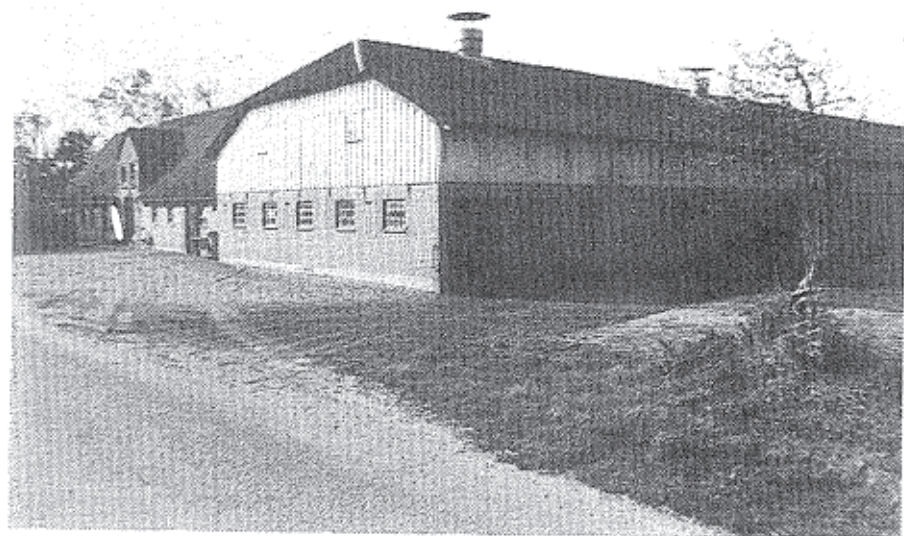
fra 1956 Hans Hermann Schäfer.

Sottrup By 12, matr. nr. 2 var også en Løgumkloster-gård ved udskiftningen med et areal på ca. 75 demath. Her boede i 1637 en mand, der hed Nis Matzen.

Efter ham fulgte Jep Høeg, uden nogen årsangivelse.

Den næste fæster, Boy Andersen, var i 1681 til alters sammen med sin søn Johann Boysen, der er anført som fæster i 1711.

I 1739 er fæsteren Jes Hansen, der kom fra Kassø.

Sottrup By 12. Tidligere Løgumkloster-fæstegård. Her boede Marcussen-slægten fra 1750-1897.

Så kommer udskiftningen i 1756, da er fæsteren Marcus Hansen, en svigersøn.

Fra 1787 bliver ejeren Hans Marcussen. Han får skøde på gården.

Fra 1842 Marcus Hansen Marcussen.

Fra 1854 Hans Johannsen Marcussen.

Hans søn, Marcus Hansen Marcussen, køber i 1897 på tvangsauktion Sottrup

By 22, og hjemmet, Sottrup By 12, sælges samme år til Johannes Hermannsen.

Fra 1907 Bonnich Jessen Nicolaysen (se Nicolaysen-slægten).

Fra 1930 Cornelius Reggelsen.

Fra 1952 hans enke Anne Riggelsen.

Fra ca. 1960 svigersønnen Jens Ketelsen.

Sottrup By 14, matr. nr. 6, var den gård i Sottrup, der hørte under Lindeved.

Ligesom selvejergården må den være blevet delt i 2 halvgårde, idet smedien med landbrugsareal også har hørt under Lindeved. Der er også fra denne gård først i 1800-årene udstykket en lille ny ejendom på Sottrupmark, Sottrupholmvej 10, Gottfred Appel.

På gården i Sottrup hed fæsteren i 1630 Hans Jebsen, der betaler 5 rdl. i årlig afgift for afløsning af hoveri.

I »Mahn- und Hebungsbuch« i provstearkivet ses en navnerække fra omkring 1637.

Thomas Callesen, Lorenz Schuster og Peter Eschelsen.

De betaler renter af en gæld til kirken, og Eiler Rantzau står som garant for betalingen. Så kan det kun være Lindeved-gården.

I brandtaksationslisten fra Lindeved godsarkiv ses fæsteren i 1742 at have været Peter Lautrup. Der var da endnu kun een Lindeved-gård i Sottrup, men der var desuden et aftægtshus. Det er så antageligt Sottrup By 16. De mange forskellige fæstere tyder ikke på så gode betingelser, at en familie kunnet slå rigtigt rod.

Ved udskiftningen er fæsteren Hans Juhler.

Ved frikøbet i 1780'erne Jes Petersen.

Fra 1837 Jep Petersen.

Fra 1854 Ludvig Hansen.

Der synes i disse år at være opstået en ny ejendom på Sottrupmark fra Lindeved-gården. Den benævnes som et frit kådnersted under Lindved, og det lyder mærkeligt, da Lindeved godset forlængst var afviklet, men skyld- og panteprotokollen har den først med fra 1845 med Peter Petersen som ejer. Det blev til Sottrupholmvej 10.

Sottrup By 14. Det var Lindeved-gården i Sottrup. Den har haft mange fæstere og ejere, og den blev aldrig nogen slægtsgård.

Sottrupholmvej 10. Udflyttergård fra 1800-tallet, hvor arealet i det væsentlige er kommet fra Lindeved-gården. Marken kaldtes Wilhelmsholm og ejedes en tid af nogle bredevad-bønder.

Ejendommen var i begyndelsen kun 4,4 ha, og måske ubebygget, men i årenes løb blev arealet forøget, så der fra 1940 hørte 20,8 ha til ejendommen. Der var flere ejere til Peter Jensen Hald overtog den i 1905, og da var der bygninger på.

Den næste ejer blev datteren, Dora, og svigersønnen, Godfred Appel, fra 1928. Nu er jorden udlejet, men Dora bor der fortsat. På Lindeved-gården kom fra 1856 Hermann Hermansen. Han frasælger ca. halvdelen af arealet, bl.a. ca. 8 ha til Jacob Peter Hansen, der flytter uden for byen på dette areal og landbrugsarealet fra smedien og bygger en ny gård på Sottrup By 22. Det sker omkring 1875. Restarealet på Lindeved-gården var nu 14,2 ha, da den i 1878 sælges til Peter Christian Jacobsen.

Fra 1883 Edlef Petersen.

Fra 1907 Andreas Hansen.

Fra 1911 Andreas Christian Lausen.

Fra 1940 Andreas Jensen.

Fra ca. 1960 sønnen, Christian Jensen.

Sottrup By 18, matr.nr. 4, var ligeledes en Løgumkloster-gård. Den havde mange fæstere, og der er ikke anført fæsteår ved de forskellige navne.

I 1739 er fæsteren Asmus Hansen.

I 1741 Clement Nissen.

Derefter Peter Jacobsen Raben fra 1755.

Peter Johannsen en kort periode fra 1775.

Ved udskiftningens afslutning i 1777 står der Johann Peter Sontom.

I 1779 får Peter Lorenzen Thomsen fæstebrev og

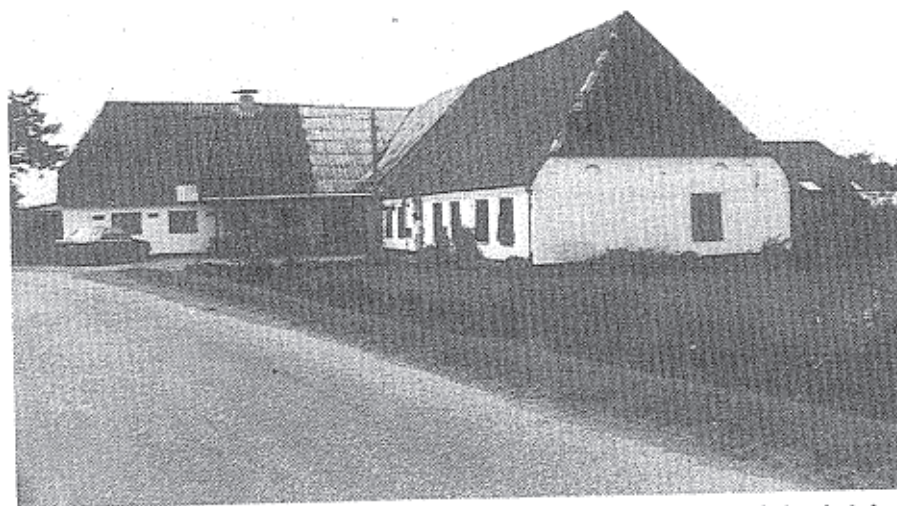
i 1790 hans søn Hans Petersen, der var ejer.

Fra 1828 igen en søn, Peter Hansen.

Fra 1837 Andreas Jessen Andresen.

Så køber Bahne Nicolaysen i 1845 denne gård, se videre under slægten Nicolaysen.

Sottrup By 22, matr.nr. 10, opstod som anført ovenfor i 1875, og ejeren var Jacob Peter Hansen. Det kneb ham en del med det økonomiske, og i 1897 gik gården til tvangsauktion. Den ny ejer blev så Marcus Hansen Marcussen. Fra 1927 Johannes Jensen Klindt.

Sottrup By 22. Udflyttergård fra 1875. Også til denne gård kom arealet delvis fra Lindeved-gården.

Sottrup By 13. Tidligere Løgumkloster-kådnersted. I 1700-årene boede smeden her.

Fra ca. 1955 Andreas Klindt.

Fra midt i 1960'erne, Tage Petersen.

Nu Ole Bjørn Nielsen.

Syd for Bygaden lå vestfra først Sottrup By 17, matr.nr. 3. Det var og er slægten Nicolaysens slægtsgård. Se denne slægt.

Sottrup By 13, matr.nr. 13, var et inderstested eller kådnersted under Løgumkloster, hvor lejeren i 1776 hed Christian Bertelsen, han var smed, men ejerne kan ikke følges i skyld- og panteprotokollen. Først grundbogen fra 1873 anfører en lang række ejere, der dog ikke nævnes her. Ikke mindre end 9 forskellige til Andreas Peter Andersen køber den i 1946. Nu hans enke Kjerstine Marie Andersen.

Sottrup By 11, matr.nr. 41, var en del af Lindeved-gården, og der var smedie til ejendommen. Efter at jorden flyttede med ud til Sottrup By 22, og smedien blev nedlagt, da der ikke mere var beskæftigelse nok, er der nu alene beboelse tilbage. Også her har der været en lang række ejere, der tilsyneladende ikke

har nogen forbindelse til hinanden. I 1775 boede her Hans Jacobsen den yngre. De mange ejere sluttede med Andreas Christian Lausen fra 1940, da han solgte Sottrup By 14 og gik på aftægt. Efter hans død sidst i 1960'erne, Kjestine Hansen.

Sottrup By 3, matr.nr. 7, var en Slogsherreds-gård, eller en del af den, det er nok ikke muligt at få fastslået, hvilken af dem, der er den oprindelige, men Sottrup By 8 passer jo bedst ind i gårdrækken, så det har vel været den.

På Sottrup By 3 boede i 1721 Jørgen Hansen. Hans søn, Jacob Jørgensen, bliver døbt i Bylderup kirke den 26. oktober samme år. Han efterfølger faderen på gården, og står som ejer ved udskiftningen. Gårdens arealtildeling blev ca. 73 demath.

Efter ham kom der en Andreas Andersen. Præsten i Bylderup sogn fra 1766-1796 hed også Andreas Andersen. De to var dybt uenige.

Præsten var rationalist og skældte i sine prædikener ud over hernhutterne, der i disse år etablerede sig i Christiansfeld, men havde tilhængere også på vor egn.

Sottrup By 3. Altid en selvejergård. Den opstod måske først i 1700-årene ved deling af den i akterne nævnte selvejergård.

Blandt dem var Andreas Andersen i Sottrup. Han og hans trosfæller ville ikke høre på den skældud i kirken. De søgte derfor om til præsten i Burkal, pastor Petersen, og det gav jo et dårligt forhold til deres egen præst.

Fra 1797 blev ejeren af gården i Sottrup en Peter Paulsen.

Det er ikke klart, om han har boet i Sottrup og eventuelt hvor længe, for ved folketællingerne i 1840 og 1845 er der forpagter på gården, og først i 1848 kommer der en ny ejer på den, det var Peter Carstensen.

Forpagteren, der hed Niels Schmedegaard, har måske fortsat denne forpagtning også efter ejerskiftet, for hans to drenge, der ved folketællingen i 1840 er 9 og 12 år gamle, overtager gården fra 1873. De hed Georg og Hans Nicolai.

Fra 1880 Hans Nicolai Schmedegaard alene.

Fra 1888 Christian Hansen Lorenzen.

Fra 1895 Jep Nissen Sørensen.

Fra 1907 Christian Johannsen Petersen.

Fra 1921 Christian Marius Petersen.

Fra 1951 Peter Clausen Petersen.

Fra omkring 1968 Alfred Hansen, der er ovre fra den anden side af vejen, Sottrup By 4, den gamle Søgaard-fæstegård. Disse to gårde blev sammenlagt først i 1970'erne.

Østergårdsvej 8, matr.nr. 5, den sidste af gårdene inde i landsbyen, har nok altid ligget i den østlige ende af byen.

Det var en Løgumkloster-gård med et ret stort areal ved udskiftningen, 137 demath.

Her boede i 1739 Jacob Andersen. Han havde ingen børn, og brugeren ved udskiftningen i 1756 hed Rasmus Clausen, og han afløses af sønnen, Hans Rasmussen i 1779, den betegnes som en 7/12 plougs gård eller 6 ottinger.

Fra 1787 blev Hans Mathiesen fæster. Han var den sidste fæster.

I 1791 får Hans Johnsen skøde på ejendommen. Han holdt lidt længere ud.

Fra 1826 Nis Nissen (også kaldet Timmermann).

Fra 1853 Hans Petersen Schmidt.

Fra 1860 Peter Hansen Schmidt.

Fra 1886 Hans Hinrich Schmidt. Da sker der samtidig en udstykning til en ny gård på Sottrupmark, væsentligst fra denne ejendom. Det var Galgebrostene 5, der blev bygget på det tidspunkt. Se nedenfor.

På gården i Sottrup blev den næsten ejer fra 1896, Peter Brodersen. Han var sammen med Bahne Nicolaisen igangsætter, da der skulle bygges missionshus i Sottrup først i 1900-årene.

Fra 1907 kom igen en ny ejer, Herman Petersen.

Østergårdsvej 8. Tidligere Løgumkloster-fæstegård. Bygningerne er opført i 1950'erne efter brand. Fra denne gård er Galgebrostene 5 udstykket.

Galgebrostene 5. Udflyttergård fra 1879. Arealet blev frastykket Østergårdsvej 8.

Fra 1937 Johannes Heinrich Petersen. Omkring 1950 brændte gården og blev nyopført med de bygninger, den har i dag. Dog nu med moderniserede avlsbygninger.

Efter Johannes Heinrich Petersens død havde sønnen, Herman Petersen, hjemmet en kort årrække fra omkring 1962, til den nuværende ejer, Hans Petersen, der dog ikke er af samme slægt, overtog den omkring 1965.

På udflyttergården, Galgebrostene 5, begyndte omkring 1879 en mand, der hed Christian Jessen Christiansen.

Fra 1888 Lorenz Jacob Thomsen.

Fra 1906 Matthias Hansen Hartung.

Fra 1913 Andreas Jessen Hartung.

Fra 1960 Inge Petersen, Sottrupholm, der var en datter. De to gårde blev så drevet sammen en del år, til sønnen Kaj Petersen overtog den først i 1970'erne. Foruden landbruget driver han en omfattende maskinstation.

Sottrupholmvej 7, matr.nr. 14, er også en udflytterejendom. Den er nok opført på sammenkøbt jord ca. 1884.

Den var da ejet af Andreas Lorenzen. Der var ca. 16 ha til ejendommen.

Sottrupholmvej 7. Opført efter brand i 1950. Det er en udstykningsejendom fra 1880'erne og oprettet på sammenkøbt jord.

Fra 1899 Cornelius Lorenzen.
Fra 1929 Andreas Klingenberg.
Fra 1935 Christian Peter Nielsen.
Fra 1938 Søren Christensen.
Fra 1944 Christian Jørgensen.

Fra 1946 Magnus Jensen. To år efter brændte den, og bygmester Christian Hansen, Lendemark, købte brandstedet og opførte den nye gård. Arealen var i årenes løb udvidet til omkring 25 ha. Senere, efter at sønnen, Andreas Hansen, overtog gården er yderligere tilkøbt jord fra Søvangvej 10, da denne blev nedlagt.

Hajstrup

Hajstrup adskiller sig fra de øvrige landsbyer, ved at de to store gårde i byen nok altid har været de dominerende, mens der i de andre landsbyer i sognet lå en række ret ensartede gårde ved siden af hinanden.

Under herredsfogedgården, nu Slogsherredsvej 94, hørte Hajstrup kro med dens landbrug, nu Slogsherredsvej 95, endvidere smeden og hans bolig, der nok kun var et inderstehus uden væsentlig areal til. Smeden lå, hvor nu beboelseshuset, Saksborgvej 57, ligger, men blev nedbrudt for ca. 100 år siden. Ved folketællingen i 1845 logerede en smedesvend på kroen, så boligen har nok ikke været af nogen højere standard. Af brandforsikringsprotokollen for 1858 ses forsikringssummen at være 340 rdl. for smedie m.v.

Også under selvejergården, Saksborgvej 58, hørte en arbejderbolig, der lå på Saksborgvej 54. Nedbrudt og erstattet af ny arbejderbolig i 1950'erne, nu af tægtsbolig.

Derudover var der 4 huse uden væsentlige arealer til, så beboerne må have haft det meste af beskæftigelsen på gårdene. Det ene af disse huse er nedrevet og lå mellem Saksborgvej 47 og 49.

Men der var da 2 gårde mere.

Der var en fæstegård under Lindeved, og der var en tønderisk fæstegård.

Saksborgvej 50, matr. nr. 2 af Hajstrup, var Lindeved-gården. Her hed fæsteren i 1630 Rasmus Matzen. I fæsteafgift svarede han:

- 1 ørtug rug (det var 10 skæpper og var et rummål).
- 1 ørtug byg (det var 12 skæpper).
- 1 svin, 1 lam, 1 gås og en fed stud.
- Endvidere 6 skilling årligt i afløsning af hoveri.

Saksborgvej 50. En tidligere Lindeved-fæstegård. Her boede Hansen-slægten fra 1720 til efter 1. verdenskrig. En sidegren overtog Hajstrupgård i 1903.

Omkring 1720 hed fæsteren Hans Christensen. Han fik sin søn døbt den 24. januar 1720. Han hed Johann Hansen og var fæster i 1775. Det må være ham, der var kirkeværge sammen med Chr. Jessen, Bylderup i 1775.

Fæsteren i 1742, anført som Jørgen Hansen, kan være en bror til Johann, eller det kan være den samme, men så er det skrevet forkert i godsarkivets brandtaksationsliste, da næste slægtled hed Johannsen.

Det var Hans Johannsen der fortsætter på gården fra 1780, og det er samme slægt i 200 år. En sidelinie flytter om på Hajstrupgård i 1903.

Fra 1819 Jens Hansen.

Fra 1848 Boh Petersen Hansen, han køber i 1875 nabogården, Saksborgvej 52 til den ene af sine sønner. Hjemmet overtages fra 1882 af Jens Hansen. Han mister 2 sønner i den første verdenskrig, hvorfor gården fra 1918 sælges til Hans Peter Petersen, der var fra Randerup. Han dør fra sin anden kone og 5 børn i en alt for ung alder i 1934.

Hans enke, Johanne Petersen driver selv gården videre til den ældste søn, Peter Petersen overtager den i 1958.

Også Peter Petersen dør ret ung godt 50 år gammel. Han var ugift.

Hans 2 søskende, Christiane og Hans Peter Petersen har nu overtaget deres hjem.

På den tønderske gård, Saksborgvej 52, matr.nr. 11 af Hajstrup, boede i 1739 en mand, der hed Peter Hansen.

I 1775 er ejeren Hans Petersen, der nok var en søn.

Fra 1791 Hans Rasmussen, nogle år senere Gertrud Hanses, hans enke.

Fra 1803 Jacob Rasmussen Beier.

Fra 1830 Andreas Petersen.

Fra 1848 Jonas Lorenzen, der var en svigersøn.

Fra 1875 kommer så Boh Peter Hansen, der også havde nabogården.

Han flyttede noget af landbrugsarealet fra denne gård til den anden, før hans sønner i 1882 fik hver een af gårdene. Jonas Lorenzen flyttede over på den anden side af åen til Slogsherredsvej 90. Her havde hyrden fra Bylderup boet, og huset ejedes af bohlsmændene i Bylderup, der solgte det til Jonas som aftægtsbolig.

Boh Peter Hansens søn, Lorenz Jessen Hansen, overtog gården i 1882.

Han købte i 1903 Hajstrupgård af enken til den sidste Thomas Sønnichsen og flyttede derom. Saksborgvej 52 blev overtaget af Christian Peter Hansen, der dog ikke var af samme slægt, men tilflytter.

Christian Peter Hansen flyttede i 1912 til Bredevad (han var Nicolai Hansens far).

Gården i Hajstrup blev så overtaget af Peter Boysen Christensen. Han var kromandens søn fra Lendemark. Da han i 1921 overtog sit hjem i Lendemark blev Saksborgvej 52 solgt til Jep Kaas.

Fra 1931 til Aksel Andersen.

Fra 1936 til Ejnar Frederiksen.

Fra 1938 til Andreas Hansen.

Fra 1970 til Søren Hansen.

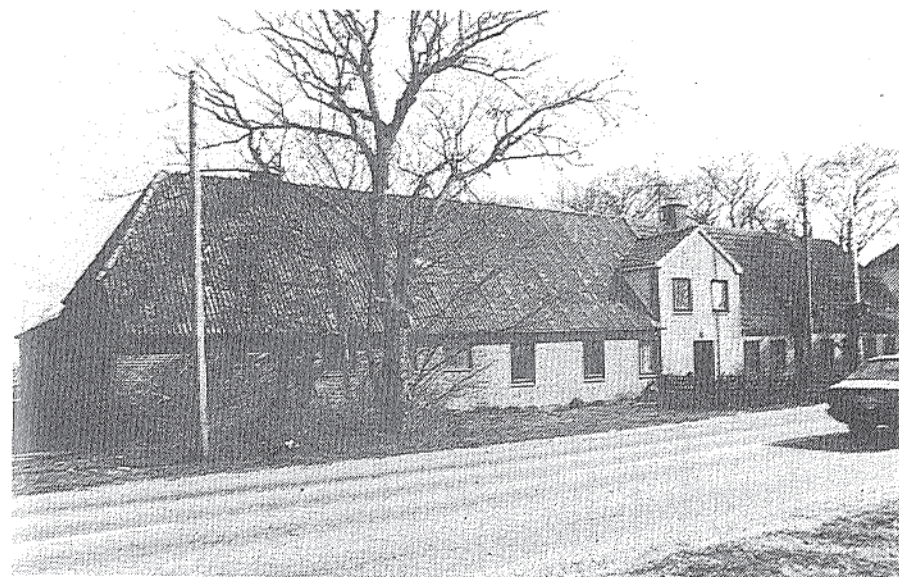
Fra 1976 til Henrik Nissen, der driver den sammen med sin gård, Dravvej 24 i Bylderup. Boligen til gården i Hajstrup er bortlejet.

Hajstrup kro, hvortil der hørte et landbrugsareal på ca. 25 ha, blev først frikøbt fra Hajstrupgård i 1855 og fik matr.nr. 2 af Hajstrupgård, der har sit eget ejerlav. Det har vist ikke været let at få udkommet på kro og landbrug, for der har været ejerskifter ustandseligt. Der har været 11 ejere i de første 50 år til 1904. De er ikke anført her.

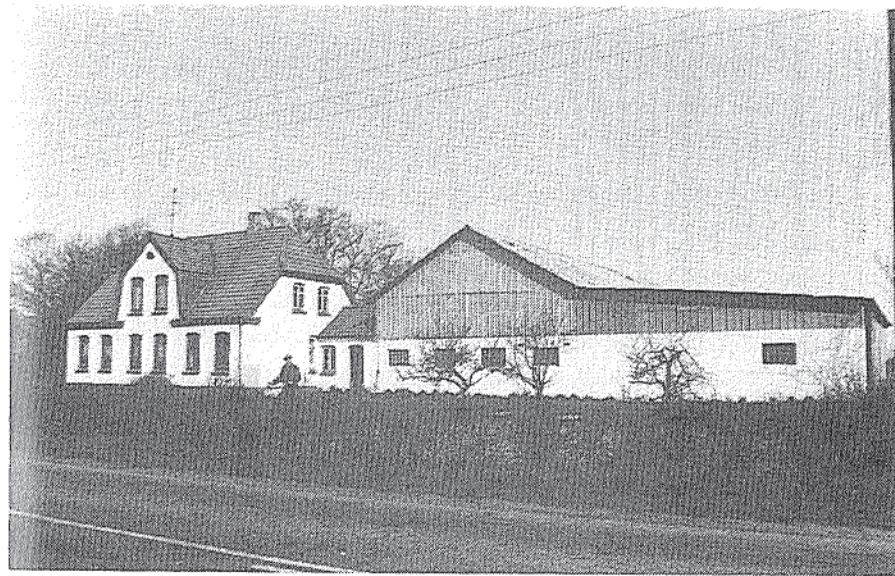
I 1904 blev ejeren Johan Peter Andresen, han holdt ud til 1912. Så købte han Teptoft i Burkal sogn, hvor slægten fortsat videreføres.

Under krigen har der vist været bestyrere på gården, kroen var nedlagt.

Fra 1918 blev ejeren Johann Lassen.

Saksborgvej 52. Den tønderske gård i Hajstrup. Den blev noget formindsket, da samme ejer, Boh Peter Hansen, havde de to nabogårde.

Slogsherredsvej 95. Opført efter brand i 1929. Tidligere Hajstrup kro, der først blev et selvstændigt brug i 1855.

Fra 1952 ejedes gården af Johann Lassens sønneatter, Magda Scheelke, og der var forpagter på den i en årrække (Otto Matthiesen).

Fra 1965 har ejeren været Hans Jensen.

Om de 2 store gårde er der berettet foran under herredsfogedslægten og under slægten Paulsen - Bucka - Andresen.

Frestrup

Frestrup bestod af 4 gårde, der alle var tønderske fæstegårde. Det var ret store gårde med et areal på omkring 200 demath. Men i den sydlige udmark var jorden sandet og tør, så her blev lyngen dominerende. I opgørelsen over degnens vilkår i 1775 ses da også, at de Frestrup-bønder leverede en del af degnens brændselsbehov, formentligt i lyngtørve.

Det var ude på denne dårlige jord, at 2 kolonister i 1760'erne startede deres nye hjem. Det blev under karrige forhold. Der groede ikke knæhøj kløver og rige afgrøder, som der var stillet dem i udsigt.

Der ses ingen sikker forbindelse mellem de 4 fæstere i Frestrup, Jesper Petersen, Lorenz Hansen, Dines Nissen og Matthias Paulsen, der er omtalt under vejsagen i Hajstrup i 1695, og så de 5 tønderske bohlsmand, der boede der i 1739, men den ene gård må i mellemtiden være blevet delt i to. Af de 5 var der nemlig 2 halvgårde. De lå dengang ved siden af hinanden på Frestrup 10 og 12. Den på nr. 12 er for omkring 100 år siden efter brand flyttet til Frestrupvej 2, nu Jes Schrøder. De ejedes i 1739 af Lass Jørgensen og Thomas Jørgensen, der kan have været brødre, som har delt en helgård.

Store arealer af heden blev i årene 1905-06 tilplantet med gran til Frestrup plantage. Efter 2. verdenskrig blev påny tilplantet en stor del af den dårlige jord omkring det først tilplantede, så hele Frestrup skov nu omfatter 150 ha.

Ca. 75 ha af skoven ejes af Frøslev Savværk og Emballagefabrik.

Ca 11 ha af Plantningsselskabet Sønderjylland A/S.

Ca 36 ha af A/S Cimbria, Aabenraa.

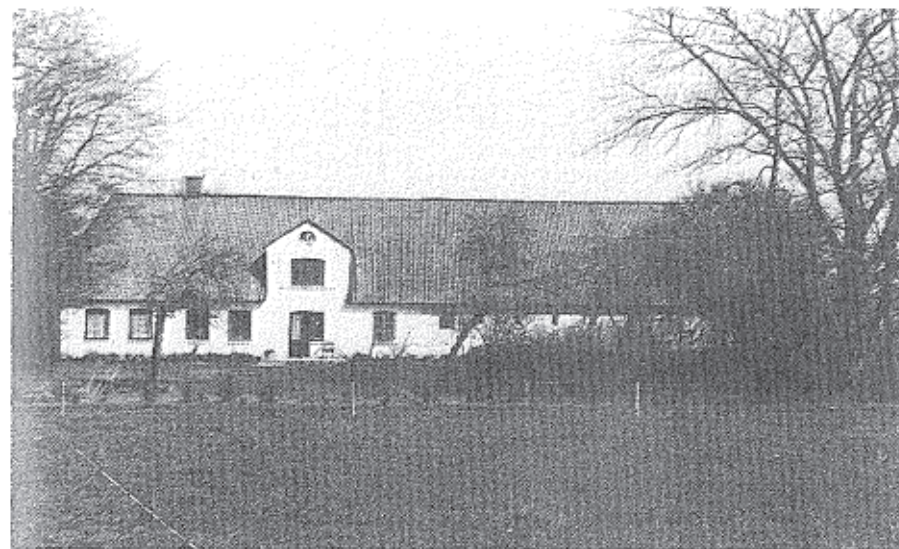
Ca 13 ha af et andelsselskab, Lorenz Chr. Lorenzen m.fl. (5 ejere).

Resten ejes af private ejere i Frestrup og andetsteds.

På matr. nr. 1, Frestrupvej 2, dengang beliggende Frestrupvej 12, boede i 1735 Lass Jørgensen. Gårdens størrelse var ca. 64 ha.

Fra 1755 Hans Christensen, han døde i 1756, 47 år gammel, men der registreres først en ny ejer fra 1770, Hans Jessen.

Fra 1782 Frederik Hansen.

Frestrupvej 2. Opført i 1878 efter brand og samtidig flyttet fra den tidligere beliggenhed i gård-rækken, men den blev i landsbyen.

Fra 1839 Hans Andersen.

Fra 1863 hans søn, Andreas Hansen Andersen. I 1878 brændte gården og blev nyopført på den nuværende beliggenhed.

I forbindelse med det næste ejerskifte i 1894 blev frastykket ca. 40 ha. Det har vel været en del af det areal, der blev til Frestrup skov. Til den nye ejer, Hans Peter Hansen, var der så ca. 24 ha.

Fra den 1. maj 1903 blev ejeren Christian Schrøder.

Fra 1940 fortsatte sønnen, Peter Schrøder, men det blev hans broder, Jes Hansen Schrøder, der overtog hjemmet fra 1946.

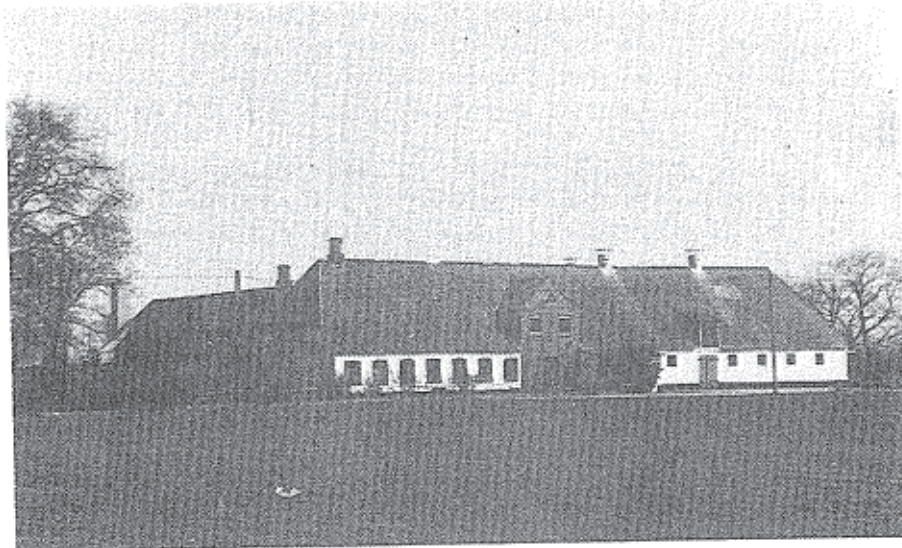
Han og hans kone, Marie, født Lausten, driver endnu gården.

På Frestrupvej 10, nabogården, matr. nr. 3, boede så i 1739 Thomas Jørgensen, der i kirkebogen står som Thomas Iversen. Han døde i 1751 og efterfulgtes af sønnen, Jørgen Thomsen. Det er ham, der signerer de gamle akter fra den periode som sognemand i Frestrup.

Fra 1794 kommer der en Lorenz Petersen.

Fra 1809 Iver Sørensen.

Fra 1831 Niels Hansen og hans hustru Kjesten, født Lorenzen. Det må have været naboens datter.

Frestrupvej 10. Tidligere tønderisk halvgård, der i begyndelsen af 1700-tallet i forening med foran-nævnte var en helgård.

Fra 1841 Th. Nissen Toft.

Fra 1869 Matthias Nissen Petersen.

Fra 1875 Paul Callesen.

Fra 1889 Jørgen Erhard Callesen. Hans søn, den næste Paul Callesen, blev ikke ejer af gården i Frestrup, idet han arvede en gård i Bolderslev, og hjemmet i Frestrup blev i 1930 solgt til Christian Iwersen.

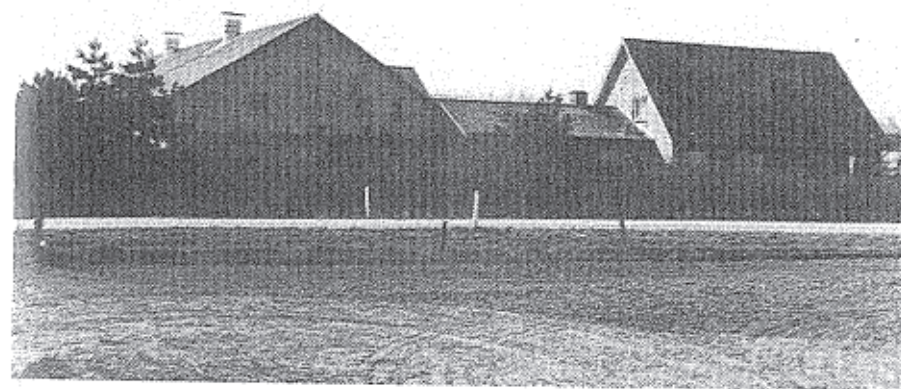
Christian Iwersen var medlem af Bylderup sogneråd fra 1954 til kommunesammenlægningen. Han var valgt af det tyske mindretal. Da han i 1965 gik på aftægt, byggede han aftægtshus ved siden af gården, Duborgvej 2, og sønnen, Asmus Iwersen overtog hjemmet. Endnu har altså ikke mere end 2 slægtled fulgt efter hinanden på den gamle tønderiske gård.

Men det har der på den næste gård i Frestrup, matr.nr. 4, fra 1959 beliggende på Saksborgvej 37, men før den tid lå den på Frestrupvej 8. Det var nok den største af gårdene. Ved matrikuleringen var den ansat med 120 ha.

I 1680'erne boede her en mand, der hed Hans Jespersen.

I 1739 Jesper Hansen, der må være hans søn. Han døde i 1753, 64 år gammel, og han efterfulgtes af sin søn, Hans Jespersen.

Fra 1782 blev den nye ejer Christen Lorenzen. Han blev stamfader til den Lo-

Saksborgvej 37. Opført i 1959 efter brand og samtidig flyttet til ny beliggenhed. Her boede Lorenzen-slægten i 200 år fra 1782 ved Christen Lorenzen, der kom fra Vippei.

renzen-slægt, der boede her i Frestrup til 1983, samt i Bredevad på »Mindegården« fra 1903 til 1984 og i Bylderup på Nystadvej 33 fra 1897 til dato. På den sidste ved en dattersøn, Anthoni Nissen.

På gården i Frestrup blev da den næste ejer fra 1831, Lars Christensen Lorenzen, og fra 1859 Lorenz Christian Lorenzen.

Fra 1899 Lars Christensen Lorenzen. Han havde først haft en gård i Broderup, før han overtog hjemmet. Han døde i 1908 og hans enke, Mette Christine drev gården til 1922.

Så fulgte den næste Lorenz Christian Lorenzen.

Fra 1959 fulgte det 6. slægtled med Lars Lorenzen.

Da var gården brændt på sin gamle adresse inde i gårdrækken og nyopførtes på den nuværende beliggenhed. Lars Lorenzen solgte gården i 1983 og holdt op med landbruget. Den nye ejer er Manfred Schmidt.

Lorenz Christian Lorenzen, der var født den 20. december 1893 flyttede så om på »Enggården« i Bylderup-Bov. Her døde han i 1984.

På matr.nr. 5, Duborgvej 3, boede Jacob Hansen i 1739. En kort periode fra 1774-78, i udskiftningstiden, er det en broder, der synes at have haft adkomst på gården. Så kommer fra 1778 Nis Nissen.

Fra 1811 Hans Hansen.

Fra 1852 Hans Matthiesen Nissen.

Fra 1861 Iver Matthiesen Nissen. Han flytter til Bylderup Kirkevej 4 i 1882, hvor han så bliver amtsforstander 10 år senere. Gården i Frestrup sælges i 1882 til Andreas Petersen, og den slægt holder ud til nutiden.

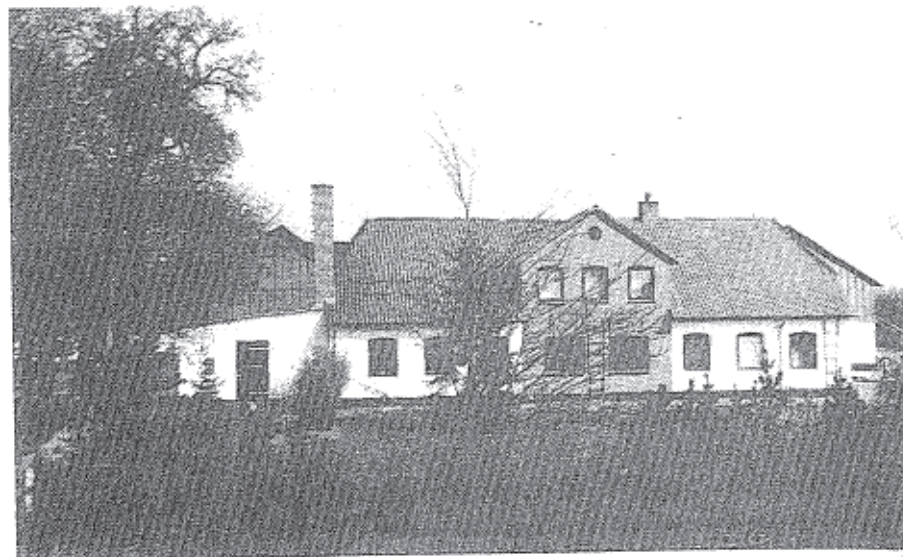
Fra 1911 Peter Petersen.

Fra 1940 Andreas Petersen og
fra omkring 1973 Hans Alfred Petersen.

På den sidste gård i Frestrup by, Frestrupvej 6, matr.nr. 6, boede fra omkring år 1700 Jacob Matzen. Han var fra Bylderup, se slægten Matthiesen. Gårdens areal var på lidt over 100 ha, men i 1910 frastykkedes 35 ha til en Carsten Carstensen, senere Thiel Juncker i Tinglev, der var manufakturhandler, men meget hesteinteresseret.

Jacob Matzens søn, Lorentz Jacobsen fortsatte fra 1739, men han døde 45 år gammel i 1756. Så fulgte der et halvt århundrede med hyppige ejerskifter, hvor åremål og overtagelsesår er vanskelige at følge.

Hans Petersen og hustru, Maren Callesen, Hans From (i udskiftningstiden) og Christen Paulsen.

Duborgvej 3. Det var alle tønderse gårde i Frestrup med stort jordtilliggende. Her har slægten Petersen boet siden 1882.

Frestrupvej 6. Som de andre i Frestrup havde den tidligere over 100 ha. Et stort areal frasolgtes i 1910. Familien Clemmesen har boet her siden 1910.

Julianehåbvej 32. Kolonist-ejendom oprettet i 1763. Dette stuehus blev nedbrudt 1984, men nyt er opført.

Fra 1812 Peter Bossen Christensen.
 Fra 1847 Hans Nielsen Truelsen.
 Fra 1885 Jens Peter Truelsen.
 Fra 1910 Hans Clemmesen. Så blev det en slægtsgård.
 Fra 1931 Enkefru Christian Marie Clemmesen.
 Fra 1943 Lorenz Clemmesen.
 Fra 1960 Enkefru Marie Clemmesen.
 Fra ca. 1973 Hans Frederik Clemmesen.

Karlsvrå, der hører under Frestrup ejerlav, men altid i de gamle akter nævnes som en selvstændig ejendom, er beskrevet under de gamle slægter.

Ude på Frestrupmark lå så kolonistejendommene, matr.nr. 7 og 8 af Frestrup, Julianehåbvej 32 og 36. De har haft et utal af ejere. Således blev Mads Moos den 22. registrerede ejer siden Laust Tüchsen boede der i 1783, og han var vist endda ikke grundlæggeren. Mads Moos overtog den i 1951. Hans enke, Kirstine Moos, bor der fortsat, nu

Julianehåbvej 36. Kolonistejendom oprettet i 1763. En slidsom tilværelse har de mange ejere haft og de skiftede ofte. Nu samlingssted for børn og heste.

i et nyt stuehus, men det er sønnen Frede Moos, der skal overtage hjemmet. Han har dog anden beskæftigelse, og marken er bortlejet. Næsten lige så mange beboere har der været på naboejendommen, Julianehåbvej 36. Her har dog boet en Jacobsen-slægt i 3 led fra 1815 til 1867. Den 16. ejer siden 1783 blev Oskar Hansen fra 1951. Ham kender alle i Bylderup sogn, bl.a. fra Dannows film om hans landbrug, men ikke mindst børnene flokkes dernede sammen med hans nordbagger og ponnyer.

Duborg

Også i Duborg lå der kun tønderske gårde og kådnersteder. Der var 4 af hver, men de 2 af kådnerstederne er nu forsvundet. De lå begge mellem Duborgvej 16 og 20. Den første blev fjernet i eller omkring 1905, den anden først i 1970'erne.

På Duborgvej 16, matr. nr. 1, boede Jacob Jensen i 1739. Fra 1771 hans søn, Jens Jacobsen, der dog døde 10 år efter, og enken solgte i 1782 til Boy Petersen. Også han fik en tidlig død og hans enke giftede sig 2. gang med Jacob Jørgensen, der blev ejer fra 1790. Fra 1808 Peter Carstensen. Fra 1819 sønnen Jacob Petersen. Ved folketællingen i 1845 bor der en Nis Schütt på gården, men han ses ikke registreret som ejer. Det gjorde den næste ejer fra 1848. Det var Johann Christian Friedrich Hansen. Hans slægt blev på gården til 1947. Fra 1873 Nis Peter Hansen. Fra 1926 Johann Nicolai Hansen. Ved overtagelsen og skiftet med sine søskende havde han fået en stor gæld. Efter hans død blev Høfverwaltungs Gesellschaft skrevet for gården, mens Johann Hansens enke fortsatte som bestyrer eller forpagter. Fra 1947 blev det så Statens Jordlovsudvalg, der overtog den. Der oprettedes så 3 husmandsbrug på denne gård fra 1949. Stamparcellen, matr. nr. 1, overtoges af Thorkild Dahl. Matr. nr. 46, Duborgvej 28, overtoges af Svend Sørensen. Matr. nr. 46, Duborgvej 30, overtoges af Svend Klaaby. Alle 3 bor endnu på ejendommene. Thorkild Dahl har dog solgt landbrugsarealet til Eike Siebert, Duborgvej 19.

Duborgvej 16. Også i Duborg var der kun tønderske gårde og kådnersteder. I 1949 blev denne gård udstykket af Statens Jordlovsudvalg til 3 husmandsbrug. Stamparcellen her er nu nedlagt som landbrug.

På Duborgvej 20, matr.nr. 3, boede i 1739 Christian Petersen. Gårdene i Duborg var ikke så store som dem i Frestrup, omkring 50-60 ha. Til gengæld har der ikke i Duborg været hedearealer af betydning. Udskiftningen blev gennemført fra 1774-77. Man glemte nok at spørge de højere myndigheder, før fordelingen var foretaget. Det var degn Michelsen i Løjt, der foretog opmålingen og beregningerne. Han var ikke ukendt med dette arbejde og var anerkendt fra lignende arbejde på Løjtland. Om han havde nogen særskilt uddannelse som landmåler, står hen i det uvisse, men sikkert er det, at han mestrede talbehandling. Dette vidner hans kladde, der findes i udskiftningsakterne, tydeligt om. De Duborgbønder erklærede sig tilfredse med de nye arealtildelinger, og udskiftningen blev så godkendt af de højere instanser.

På Duborgvej 20 afløste Peter Christensen sin far i 1758.

Fra 1774 hed ejeren Hans Matthiesen.

Fra 1787 Johann Callesen. Han må være død få år efter, da der kommer en ny ejer i 1793, Rasmus Nielsen. Han må være blevet gift med enken, for sønnen Niels Callesen, der bliver den næste ejer fra 1830, anføres som søn af Rasmus Nielsen, men har nok været en stedsøn. Niels Callesen blev født i Duborg i 1792. Han var sognefoged i Bylderup sogn fra 1840 til sin død i 1851.

I 1851 blev så gården solgt til Christian Jepsen I.

Fra 1858 overtog hans søn Christian Jepsen II hjemmet. Han døde i 1873 og hans enke, Meta Cathrine, født Truelsen, fra Frestrup, drev gården videre til Christian Jepsen III overtog den i 1895. I 1930 deltes gården i 2 lige store gårde på hver ca. 25 ha, og der blev bygget en ny gård på Hedsvej 20 i Duborg. Her begyndte så Christian Jepsen IV, men en anden søn, Peter Jepsen, overtog hjemmet.

Peter Jepsen opgav landbruget i 1957, hvorefter der fulgte hyppige ejerskifter, til denne ejendom blev nedlagt ved jordfordeling i 1983.

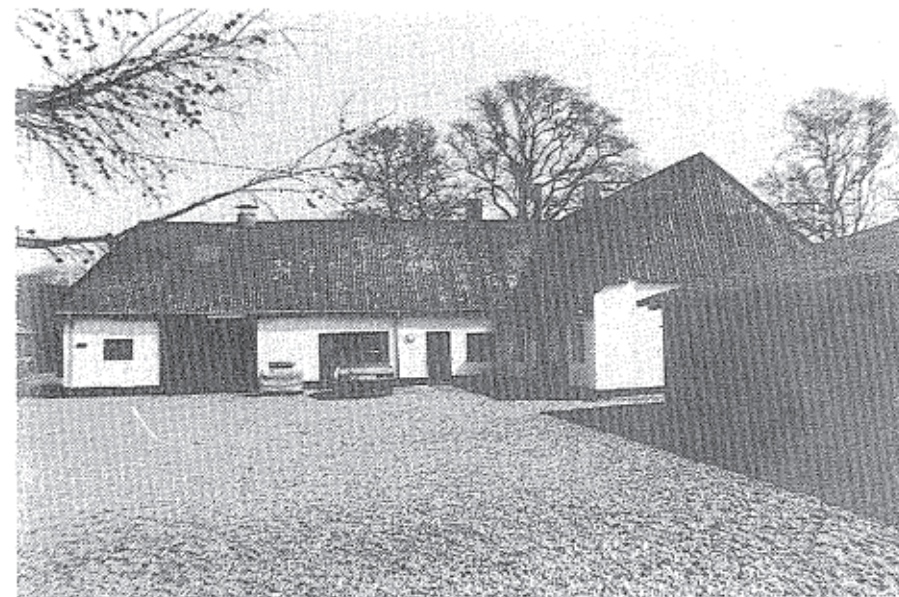
Erik Bonde, Knud Vestergaard, Egon Mahler, Søren Lausten, Uwe Lorenzen.

Boligen er nu fraskilt arealet, og Uwe Lorenzen bruger avlsbygningerne, der er forholdsvis nye efter en brand i 1965.

På udflyttergården, Hedsvej 20, bor nu Knud Jepsen, der dog har arbejde uden for landbruget.

På Duborgvej 19, matr.nr. 5 boede Lorenz Jessen i 1739. Heller ikke den har været nogen egentlig slægtsgård, før vi kom ind i dette århundrede.

Fra 1760 Hans Knutzen.

Duborgvej 20. Gammel tøndersk gård, der nu er nedlagt som landbrug. Her boede slægten Jepsen fra 1851 til 1957.

Hedsvej 20 i Duborg. Udflyttergård fra 1930, hvor Christian Jepsen den fjerde stiftede bo på halvdelen af arealet fra hjemmet.

Duborgvej 19. Her boede familien Clemmensen i 80 år til 1982. Nyt stuehus opført i 1972.

Fra 1791 Broder Hansen.
 Fra 1800 Hans Brodersen, en søn.
 Fra 1816 Hans Jessen, kom fra Tinglev.
 Fra 1850 Jes Jessen, en søn.
 Fra 1884 Peter Jørgensen Hansen.

I 1906 skete der en udstykning på ca. 16 ha til andre gårde i Duborg.

Bygningerne og restarealet på 40 ha blev samme år solgt til Niels Peter Clemmensen. Han kom nede fra en af kolonistejendommene på Frestrupmark, hvor han havde boet nogle år. Nu blev gården så i denne slægt i næsten 80 år til 1983.

Fra 1930 Hans Clemmensen.

Fra 1960 Niels Peter Clemmensen. Han opgav landbruget i 1982, og gården blev solgt til Eike Siebert, der tidligere havde boet i Terkelsbøl.

Slægtsgården i Duborg. Det var Duborgvej 25, matr. nr. 6. Den har endda været det 2 gange i hver ca. 150 år. På denne gård kan dannes en næsten sikker ejerrække fra »Mahn- und Hebungsbuch« over skyld- og panteprotokollerne til grundbogen.

I 1597 boede Jes Hansen på denne gård.

Duborgvej 25. Den største gård i Duborg. Fra 1829 slægtsgård for slægten Lorenzen.

Så fulgte Hans Jessen, uden årsangivelse.

Derefter Jes Jacobsen. Slægtskabet ikke sikkert.

I 1739 Jacob Jessen.

I 1777 (udskiftningen) Jacob Petersen, formentligt sønnesøn.

Lorenz P. Lorenzen mener en brodersøn.

Fra 1790 Hans Jacobsen.

I 1829 var der nok ingen arvtagere. Gården blev da solgt til Rasmus Lorenzen, Lorenz P. Lorenzens oldefar. Denne slægt stammer fra Smedager, men Rasmus havde haft en gård i Ravsted.

Lorenz Peter Lorenzen fra 1862. Gårdens areal ved matrikuleringen var ca. 50 ha, men er i årenes løb forøget betydeligt ved køb af jord i Frestrup, Terkelsbøl m.fl.

Lorenz Peter Lorenzen døde i 1884, og hans enke drev selv gården, til sønnen, Anton Carl Lorenzen, overtog driften, først som forpagter og fra 1901 som ejer.

Anton Carl Lorenzen faldt under 1. verdenskrig (se under de faldne).

Den næste Lorenz Peter Lorenzen overtog hjemmet efter endt uddannelse i 1935. Nu er det næste slægtled, ved Uwe Lorenzen, der ejer den gamle gård i Duborg.

De 4 kådnere i Duborg har vel gennem tiden haft nogen bibeskæftigelse for at skaffe brød til familien. Den ene af dem var smed ved siden af landbruget.

Det var Jes Bertelsen, der i 1743 boede på Duborgvej 21. Det blev matr.nr. 8, og ejendommen havde et areal på ca. 15 ha. På disse små steder var der hyppige ejerskifter, og de blev sjældent til slægtsgårde. Det blev dog denne ejendom, men først i de sidste 120 år.

Fra 1778 Eschel Sørensen.

Fra 1787 Christian Jessen.

Fra 1805 Hans Lassen Franzen.

Fra 1807 Janne Moritz Thomsen.

Fra 1840 Peter Carstensen: Ved folketællingen betegnet som kådner og smed.

Fra 1856 Sønnich Christian Sønnichsen. Han kom fra Ravsted, men var da vist ikke smed. 2 år efter bytter han gårde med enkefru Mette Cathrine Beck på »Marengård« i Lendemark.

Fra 1858 Mette Cathrine Beck, født Matthiessen. Hun gifter sig året efter med Niels Christian Petersen, Bylderupmark.

Fra 1859 Hans Jørgen Asmussen.

Fra 1898 Andreas Asmussen.

Fra 1929 Carl Christian Asmussen, der blev boende der til sin død i 1983.

Duborgvej 21. Kådnerstedet, hvor smeden boede indtil for 100 år siden. Også landbruget blev nedlagt i 1979. Familien Asmussen fra 1859.

Men fra ca. 1960 blev ejendommen overtaget af svigersønnen, Christian Hansen. Han døde som ung mand, og Hanne Hansen, født Asmussen, drev selv gården nogle år til den i 1979 blev nedlagt som landbrugsejendom ved en jordfordeling.

Nu beboelsesjendom.

Også på det andet endnu eksisterende kådnersted, Duborgvej 17, har der været mange ejere fra Peter Carstensen, der boede der i 1743, til Peter Jørgensen Kruse købte stedet i 1894. Hans søn var Jørgen Kruse, der blev baneformand og boede på Slogsherredsvej 63.

Den næste ejer blev i 1921 Hans Clausen Damgård.

Fra 1932 Peter Jørgensen.

Fra 1937 Nis Petersen og nu hans søn Martin Christian Petersen.

Lige øst for Duborgvej 16, lå et kådnersted, der også har haft mange ejere. Det vil nok være uden interesse, at anføre dem her. Omkring 1960 blev ejendommen købt af Niels P. Clemmensen, og den blev så drevet sammen med

Duborgvej 17. Det sidst bevarede kådnersted i Duborg. Landbrugsjorden er dog nu bortlejet.

hans gård, til bygningerne i 1973 blev nedrevet, og jorden blev så sammenlagt med Duborgvej 19.

Øst for denne nu nedrevne ejendom, har der ligget yderligere et kådnersted. Denne ejendom hørte under Karlsvrå. Jens Johannsen underskriver udskiftningsakterne, og hans farbroder er i kirkebogen som fadder indført som Andreas Johannsen, Karlsvrå, boende i Duborg. Denne ejendom har vel nok i endnu ældre tid været en gård, hvor jorden efterhånden er overgået til de andre gårde i Duborg eller til Karlsvrå. Til sidst var det nærmest en ødegård. Resterne blev nedrevet omkring 1905.

Beboerne i Duborg har altid haft langt til kirke og skole. Af beskrivelsen af skoleforholdene i sognet i 1744 ses da også, at børnene søgte skolen i Terkelsbøl.

I en kort periode fra 1856 til 1870 gik børnene til degneskolen i Bylderup, men det har der nok ikke været almindelig enighed om, for så gik de igen i skole i Terkelsbøl.

Før anden verdenskrig var der ved at være planer om at bygge en ny skole i Heds til afløsning af Bredevad skole. Her skulle så børnene fra Duborg også være med. Men krig og cementmangel standsede disse vidt fremskredne planer.

Efter krigen var al tale om bygning af små skoler forstummet. Nu skulle de være årgangsdelte. Det betød længere skoleveje og buskørsel med de mindre børn. I 1950'erne kom så også børnene fra Duborg til at gå i skole i Bylderup.

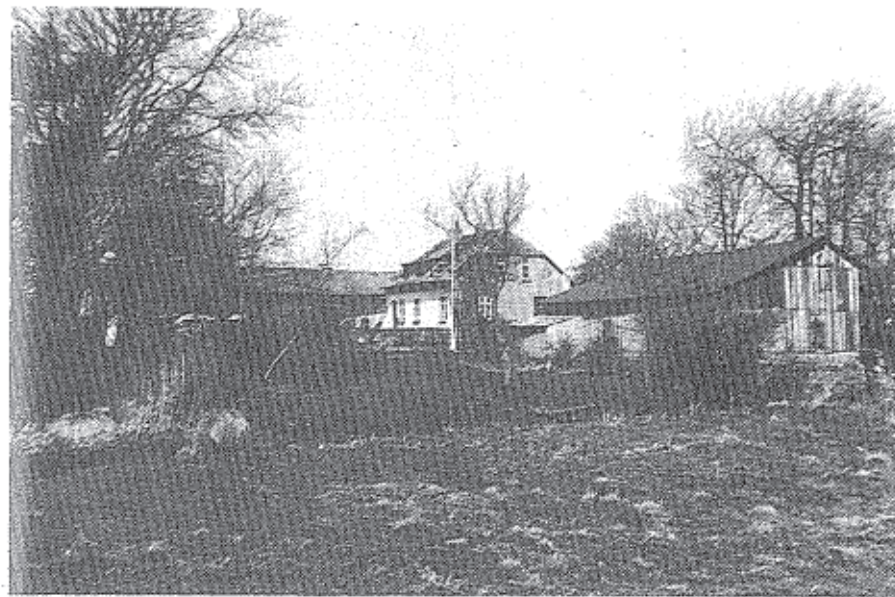
Under Duborg ejerlav hører også Søllingvrå. Under preussisk administration kom gårdene i Søllingvrå til at høre under Duborg kommune, men i gamle akter er Søllingvrå anført som en selvstændig landsby med sine 2 gårde, 1 vandmølle og 1 kådnersted. Vandmøllen har nok været af en vis betydning, da den jo nævnes selvstændigt i handelen med hertug Frederik i 1515 eller deromkring. Senere hørte $\frac{2}{3}$ under Lindeved og den sidste $\frac{1}{3}$ under Mårkær amt. Gårdene i Søllingvrå var begge under Lindeved, mens kådnerstedet hørte under Mårkær.

De forskellige møllere i Søllingvrå var altså fæstere hos både Mårkær- og Lindeved, men administrationen må være sket fra Lindeved, og skyld- og panteprotokollen angiver ejendommen som en Lindeved-gård.

Af kirkebogen fremgår, at mølleren i 1725 hed Andreas Andersen.

Hans efterfølger var Hans Nielsen, der dør i 1762.

Johann Friedrich Kortsen afløser ham i 1761.

Søllingvrå vandmølle. Længst til højre ses resterne af sluseværket. Af møllen og møllehjulet er intet brugbart bevaret.

Nicolay Christoffersen i 1764.

I tiendelisten fra 1775 står der kun »Der Müller« uden navn.

Jessenius Rasmussen bliver ejer fra frikøbet i 1784. Hans datter, Anne Bothilde, bliver gift i Bylderup, Nystadvej 15, men Jessenius får ingen sønner.

Hans enke, Maren, bliver gift 2. gang med Andreas Nielsen, der overtager ejendommen fra 1796, og det bliver deres søn, Nicolai Peter Andresen, der fortsætter efter dem fra 1842. Men det kneb nok med økonomien, for fra 1852 bliver mølleren, Heinrich Voss, fra Jydevad vandmølle indført som ejer. Året efter er Nicolai Peter dog igen ejer af ejendommen.

Tilsyneladende har der efterhånden heller ikke været vand nok i Terkelsbøl å til konstant mølledrift og først i 1860'erne forsøges med en vindmølle. Den blev købt i Sønderborg. Det var en stubmølle, der var bygget i 1785 af en Adelheid Kaufmann. Den slags vindmøller, hvor hele møllen drejedes op mod vinde om en tyk midterstolpe, afløstes gennem 1800-årene af de mere moderne hollandske møller med den drejelige hat.

Men brændevinsbrænder Clausen på Hedsgård, der var Søllingvrå mølles største kunde, søgte alligevel i efteråret 1863 om at måtte oprette eget dampmølleri, da han, efter eget udsagn, ikke kunne blive tilfredsstillende betjent på Søllingvrå mølle, der åbenbart manglede både vand og vind. I 1865 fik Clausen denne tilladelse. Så blev den nyetablerede vindmølle igen solgt, og i 1867 blev den sat op i Saksborg, hvor den stod til 1950. De sidste år dog uvirksom.

Søllingvrå vandmølle var i 1865 blevet solgt til Christian Gottlieb Nielsen, og så fulgte en årrække med skiftende ejere, så mølleriet har nok ikke givet de store indtægter.

Fra 1871 blev ejeren Jacob Høncke.

Fra 1882 Christian Frederik Skau.

Fra 1884 Martin Lassen Andresen.

Fra 1897 Johannes Peter Thomsen. Det var ham, der ankede til vandløbsretten over ejerne på Karlsvrå, da de etablerede en skøtte i Terkelsbøl å til bevanding af engene. Thomsen påstod, at denne opstemning forhindrede fraløbet fra møllen. Det fik han ikke ret i.

I 1906 købte konsortiet, der ejede Karlsvrå, Christian Petersen og Matthias Matthiesen i Bylderup og J.H. Schmidt, Vojensgård, så også vandmøllen og drev den ved forpagter til 1920, da forpagteren, Johannes Meier overtog den. Nu var den gamle vandmøllers tid ved at ebbe ud. Bønderne begyndte at anskaffe motortrukne kværne rundt på gårdene. Nu havde den jo også malet korn for bønderne i omegnen i over 500 år.

I 1933 fortsatte sønnen, Johann Meier på gården, mens Johannes Meier byggede aftægtshus på Søllingvråvej 3.

Johann Meier solgte først i 1960'erne til Johannes Sørensen. Vandhjulet var da standset.

Begge de 2 Lindeved-gårde i Søllingvrå, Søllingvråvej 6 og 15, blev frikøbt på samme dag i 1785 og begge skøder er besvarede. Det ene dog kun i fotokopi.

Købsprisen var også den samme, 350 rigsdaler og 40 lybske skilling grovklingende curant. Der var ca. 40 ha landbrugsareal til hver af dem.

Søllingvråvej 15 er beskrevet under slægten Nissen. Ved denne slægts flytning til Bylderup i 1894 blev gårdens areal formindsket til det halve, og den har siden haft mange ejere. Nu nedlagt som landbrug. Arealet sammenlagt med Duborgvej 10, Ny Karlsvrå.

Af Lindeved godsarkiv fremgår, at fæsteren på Søllingvråvej 6 i 1742 hed Jacob Jungmann. Han var formentlig fra Bredevad, hvor fogeden på Bredevad fogderi eller Slogs Herreds fogderi under Lindeved gods, i 1742 hed Christen Jungmann, og han havde flere slægtningen i Bredevad.

Fæsteren på denne gård, der frikøbte den i 1785, hed Johann Asmussen i skødet, i kirkebogen hed han nu Johann Rasmussen, så det var vel det rigtige navn. I tiendelisterne fra 1775 står der Asmus Jørgensen, der vel så var faderen, og så kan man jo nok komme i tvivl, om Johann hed Asmussen eller Rasmussen.

Fra 1805 kom en ny ejer, Marcus Nicolaisen.

Fra 1821 blev ejeren Hans Jessen, og denne slægt blev der i over 150 år.

Fra 1850 Jes Christian Jessen.

Fra 1899 Hans Jessen.

Fra 1929 Martin Edlef Jessen. Han boede på Nystadvej 116, Hedsmark, og i 1934 blev gården i Søllingvrå delt mellem hans 2 sønner, Hans og Martin Jessen. Hans Jessen fik Søllingvråvej 6 og Martin byggede et husmandsbrug på Søllingvråvej 12. Også Søllingvråvej 6 er nyopført efter en brand, så der er intet tilbage af den gamle Lindeved-gård.

Fra 1978 overtog Kurt Jensen denne ejendom. Han har udvidet alvsbygningerne flere gange, og i 1982 købte han også Søllingvråvej 12 og de 2 ejendomme er igen sammenlagt.

Kådnerstedet under Mårkær, Søllingvråvej 8, har ikke kunnet følges ret langt tilbage. Ejendommen nævnes ikke i tienderegistret i 1775, så der kan ikke have været ret stort areal til. I 1840 ved folketællingen boede Rasmus Salversen Andresen der. Han var bødker ved siden af det lille landbrug.

Sønnen, Martin Lassen Andresen efterfulgte ham fra 1860.

Ved matrikuleringen i 1876 var arealet til ejendommen på ca. 10 ha, men den

Søllingvråvej 8. Kådnersted under Mårkær, der var ved at blive til en lille gård omkring 1900. Nu beboelseshus.

næste ejer, Knud Nissen Petersen, købte mere jord til. Han overtog den i 1896. Det varede dog kun i hans ejertid. I 1921 blev en stor del af jorden igen frasolgt. Bygninger og 7,5 ha overtoges af Andreas Paulsen.

Andreas Paulsen var mælkekusk i en lang årrække. Han kørte ruten over Bylderupmark-Bylderup til Bylderup-Bov mejeri, til hestevognene ikke mere kunne klare den opgave og blev erstattet af lastbiler og senere tankbiler. Den lille ejendom er nu beboelseshus, og jorden er frasolgt. Andreas Paulsens enke, Wilhelmine, levede sine sidste år i Bylderup.

Heds

Heds bestod i gammel tid af 4 Slogsherreds-gårde og et Solviger-kådnersted. Langt det overvejende areal hørte under Hedsgård, men det lå nok i hede til først i 1800-tallet, da der begyndte at blive udstykket arealer til nye ejendomme.

Den andre 4 gamle ejendomme lå langs Slogsåen og Søderup å ud til det nuværende Kobro, der ikke hed Kobro, før broen blev anlagt sidst i 1700-tallet. Slogsåvej 14, var kådnerstedet under Solvig.

Een gård er forsvundet sidst i 1700-årene. Den må være blevet delt af ejerne af Slogsåvej 15, Rævegrav, og Kobrovej 4. Denne gårds beliggenhed er uvis, men man ikke den har ligget nærmest Kobro, eller deromkring, her var jo et vade-sted for vejfarende fra Flensborg til Løgumkloster. Johann Hinrichsen boede på denne gård i 1739, men de efterfølgende ejere, Thomas Petersen og Peter Lassen Rasmussen, der ejede gården i fællesskab, var også ejere af henholdsvis Kobro og Rævegrav, og den anden gård forsvinder ud af protokollen.

Ejeren af Hedsgård var i 1739 Nis Knutzen. Den i kirkebogen ofte anførte altergæst, Peter Knudsen, Heds, der dør 76 år gammel i 1693, kan jo nok have været hans bedstefar.

Nis Knutzens søn, Peter Nissen, får gården fra 1782, og det næste slægtled, Nis Petersen fra 1812. Så forsvandt denne slægt.

Fra 1838 blev den ny ejer Peter August Clausen og fra 1856 sønnen Lorenz Christian Gerhard Clausen.

På Hedsgård var der dengang brændevinsbrænderi. Af de gamle akter fremgår, at det ikke var det eneste i Bylderup sogn, men vel nok efterhånden det største og i hvert fald det, der blev længst i funktion. Det krævede koncession at få lov til denne produktion, og det synes at have været ret eftertragtet, så det har vel også givet gode indtægter.

Thomas Sønnichsen på Hajstrupgård får i 1830 koncession til ølbryggeri og brændevinsbrænderi efter sin far, der også må have haft det. Den årlige afgift var 3 rigsbankdalere og 19 skilling. Begrundelsen var, at kroen i Hajstrup lå ca. 3 mil fra nærmeste by (Tønder og Flensborg).

Men den gik ikke for Niels Callesen i Duborg, der i 1839 søgte om tilladelsen. Hans begrundelse var, at han var blevet sognefoged efter den tidligere sognefoged Peter Paulsen Beier i Lendemark, der var død, og hvis koncession var inddraget. (Han må også have haft en sådan). Amtshuset i Tønder mener ikke, der er brug for et brænderi i Duborg og giver afslag.

Om brændevinsbrænderiet i Bredevad, se slægten Johannsen, Bredevad. Hvornår brændevinsbrænderiet på Hedsgård er oprettet er uvist, men foranvænte Peter August Clausen var brændevinsbrænder. Det fremgår af sønnen Christian Clausens ansøgning om tilladelse til at indrette dampmølleri i 1863. Dette brev fortæller en del om forholdene på den tid og gengives her. Herredsfogderiet, der da var i Ravsted, skriver til amtshuset i Tønder:

Det kongelige amtshus i Tønder.

Pligtsskyldigst indberetning betræffende en ansøgning fra Christian Clausen i Heds om nådigste meddelelse af en bevilling til at anlægge et dampmølle til formaling af korn, som han forbruger i sit dampbrænderi i Heds.

Bilag: Ansøgningen, der lød således:

Ansøgeren er ejer af et brændevinsbrænderi, der hidtil kun har været i gang i vinterhalvåret og ikke hver dag, men som herefter agtes taget i brug dagligen hele året igennem.

Der er hidtil blevet forbrugt i brænderiet daglig 12 td. korn, rug, byg og boghvede, som jeg har måttet søge formalet på møllerne i omegnen. Dette har været meget besværligt, især da den ene af de mig nærmest beliggende tvende møller ikke er i stand til hver dag at formale korn, Søllingvrå mølle nemlig, der ligger i rigelig $\frac{1}{2}$ mils afstand fra mig, og til hvilken der fører en meget dårlig vej, der om vinteren mestens er ufremkommelig. Vel er der både vand- og vejr-mølle, men af vand er der lidet og næsten intet, og når det ingen blæst giver, kan den ikke holdes i gang. Fra den anden, nemlig Jydevad mølle, hvor jeg vel for det meste kan blive befjordret, er mit brænderi beliggende i en afstand af omtrent $1\frac{1}{4}$ mil, og der fører til den mølle en vej over en sandet hede, der om vinteren ikke er at passere med en noget belæst vogn. Når jeg om vinteren, her hvor brænderiet er i gang, hvor jeg må lade en vogn køre fra og til møllerne med korn, forårsager det mig betydelige udgifter, som jeg for største delen kunne spare, når jeg kunne formale mit brændekorn på en dampmølle, der kun hovedsageligen ville komme til at koste mig udlæget for opførelsen, men ellers ingen videre større udgifter vil forårsage mig, da jeg kunne holde den i drift med den samme dampkraft, jeg nu alligevel må bruge til mit dampbrænderi. Uden selv at besidde en mølle vil det forresten være umuligt at holde brænderiet igang hver dag, thi jeg vil ikke dagligen kunne få det korn, der så behøves, formalet i de omtalte møller, og skal jeg lade kornet formale på andre videre bortliggende møller, så vil dette medføre større pengeudgifter, end brænderiet kan indbringe. Ved selv at formale kornet ville jeg ikke alene spare udgifterne for transporten og formalingen, men jeg ville også opnå et større udbytte af brænderiet, da jeg kunne formale kornet finere.

Da jeg af det høje kongelige ministerium ingen bevilling attrår, der ikke allerede er meddelt andre brænderiejere, tør jeg måske nære underdanigst håb om at blive ligeberettiget med disse. De brændevinsbrænderier, der ere mig bekendte at have egne møller, nemlig i Petersborg, Søgaard, Flensborg, Hak-

sted og Mølsted, ere dels mindre end mit, dels er de fleste af disse nærmere beliggende ved og have bedre færdsel til møller end jeg.

Underdanigst
Christian Clausen.

(Ansøgningen bærer jo noget præg af, at det gjaldt om at få bevillingen).

Amtet mener ikke at kunne afslå ansøgningen og anbefaler til ministeriet, men mener, at det må være en betingelse, at der kun males korn til eget brug, og at overtrædelse af dette punkt omgående vil forårsage inddragelse af tilladelsen.

Så kom krigen i 1864.

Den 7. december 1865 kom tilladelsen fra »Landesregierung in Schleswig«.

Clausen var jo også en god Slesvig-Holstener.

Hvor længe brænderiet på Hedsgård fungerede er ikke konstateret, men det varede vel til efter 1. verdenskrig.

Hedsgård. Den tilliggende var indtil 1800 hele Heds med undtagelse af gårdene langs åen. Der ses da heller ingen udskiftning i Heds som i de andre landsbyer. Brændevinsbrænderi i en lang årrække.

Men Clausen (sen. i hvert tilfælde) prøvesmagte nok lidt rigeligt, og støttede sine kunder rundt på kroerne, så det kneb alligevel med økonomien, og så blev der solgt et stykke jord til en ny gård i Heds. Men Clausen jun. kunne heller ikke klare den, selv med dampmølleri, og i 1867 solgtes Hedsgård til Otto Ferdinand Nagel i Flensborg. Han boede der vist ikke, og Clausen fortsatte vel driften.

Igen i 1879 kom der en ny ejer. Det var Friedrich Ludvig Theodor Havenstein. Han var fra Bredstedt. Gården var da på 177 ha, så der var fortsat et ret stort areal. Havenstein har sikkert boet der, eller dog haft en vis tilknytning til egnen. Hans søn, Johann Nicolai Havenstein, overtager Nymølle i 1870, og sælger denne gård med mølleri til Bylderup sogn i 1881 og overtager samme år Hedsgård efter sin far. Men omskiftelserne var ikke forbi for Hedsgård.

Fra 1889 blev Broder Richard Brodersen nye ejer.

Fra 1892 Jes Peter Johannsen. Han var fra Bredevad kro. Da han i 1906 flyttede tilbage til sit hjem, blev der igen solgt store arealer fra Hedsgård, og den ny ejer fra 1906, Peter Holm overtog den med 94,6 ha.

Peter Holm havde 2 sønner, og de delte gården i 1926.

Peter Holm junior byggede en ny gård på Løgumklostervej 26 med 32 ha, og Søren Holm overtog hjemmet.

I 1937 holdt Søren Holm op med landbruget, og gården blev solgt til Chresten Bonde fra Stevning på Als. Han boede der dog kun en kort årrække, idet han arvede en gård på sin hjemegn. Hedsgård var så forpagtet ud nogle år, eller blev drevet med bestyrer.

Omkring 1965 overtog Jørn Køcks Hedsgård.

På den ny gård blev Peter Holm den eneste ejer til den igen blev nedlagt som landbrug. Efter frasal og tilplantning af halvdelen af arealet blev gården i 1970 solgt til Jørn Køcks og igen sammenlagt med Hedsgård. Bygningerne anvendes nu til beboelse.

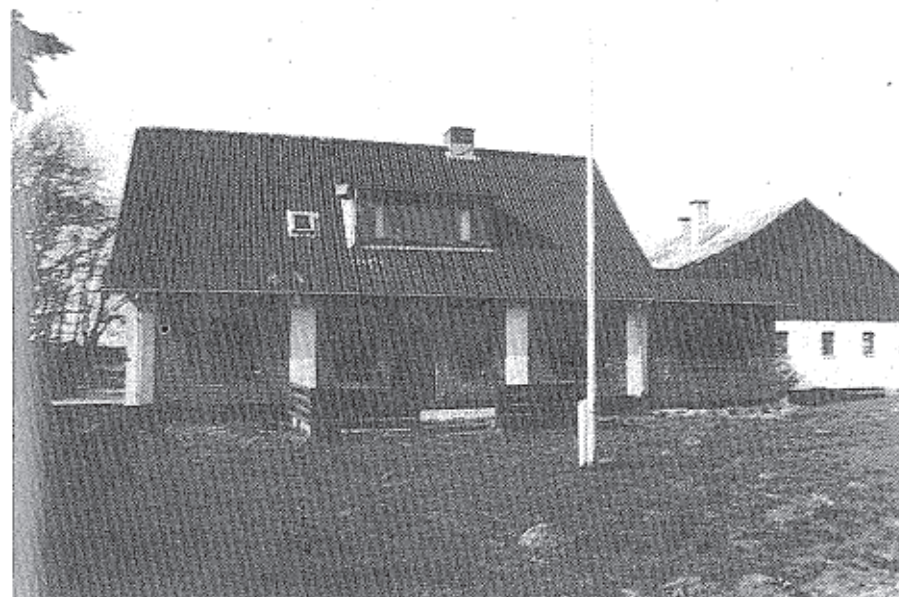
Også Jørn Køcks gik over til andet erhverv i 1980. Den nye ejer Christian H. Christensen har ladet opføre nye avlsbygninger. Jørn Køcks havde bygget nyt stuehus, så gården har nu fuldstændig ændret udseende.

I ejerrækken på Slogsåvej 15, Rævegrav, er der også forskel mellem skyld- og panteprotokollens stavemåde og kirkebogen, så det er uvist, om navnet var Asmus eller Rasmus. Her er brugt kirkebogens stavning.

I 1739 hed ejeren Peter Hansen. I 1770 Peter Lassen Asmussen.

Fra 1791 Asmus Petersen. Født i Bylderup 1749.

Fra 1819 Jacob Ratzer.

Løgumklostervej 26. Opført 1926 og udstykket fra Hedsgård men igen sammenlagt med denne i 1970. Nu beboelsesejendom.

Fra 1828 Jacob Hansen.

Fra 1839 Peter Jensen. Hans navn var nok Christian Petersen Jensen.

Fra 1846 Hans Christensen. Fra 1867 kom så Iwersen-slægten, der fortsat bor i »æ Rævegrav«. Men ejerrækken kom ikke tilbage til »Jes fra Røvegrav«, der ifølge sagnet hængte sig i sin celle efter en mordbrand og ligger begravet ved foden af den gamle galge.

Hans Andersen Iwersen blev ejer fra 1867.

Heinrich Iwersen fra 1890.

Peter Christian Iwersen fra 1923 og

Heinrich Iwersen fra omkring 1960, så det blev en slægtsgård til sidst.

På gården Kobro boede i 1739 en mand, der hed Christen Petersen.

Fra 1764 Marten Thomsen. Hans svigersøn, Jacob Hansen overtog den i 1772, men han døde kort efter. Tiendelisten i 1782 anfører Jacob Hansens gård, og samme år bliver Thomas Petersen ejer. Det er ham, der sammen med Peter Lassen Asmussen eller Rasmussen står som ejer af en gård mere, der så forsvinder.

Slogsåvej 15, Rævegrav. Ifølge sagnet om de tvende ravne på Bylderup hede, skulle så Jes fra røvegraven have boet her. Siden 1867 Iwersen-slægten.

Kobrovej 4. Lige ved siden af den gamle bro over Søderup å ligger den gamle gård. Siden først i 1800-årene slægten Petersen.

Thomas Petersens eftf., Knud Nissen Petersen, var ejer ved folketællingen i 1840. Han var født i 1776. Overtagelsesår ses ikke anført.

Nis Knudsen Petersen overtager hjemmet i 1856.

Peter Knudsen Petersen i 1893. Nis Knudsen Petersen oprettede da en ny ejendom, Kobro 3, som aftægt med et lille stykke jord til.

Hvis man ser på matrikelkortet, kunne det se ud til, at den gamle gård snarere har haft sin beliggenhed, hvor den lille ejendom ligger. Kobro 4 har kun bygningerne på den side af vejen. Hele det omliggende areal er udstykket fra Heds-gård engang. I tidligere tid kunne man virkelig sige, at en gård brændte ned til grunden. De få rester, der var tilbage i tilfælde af ildebrand, blev brugt til ny-opførelsen, så var der ingen tegn tilbage.

I 1920 skiftedes igen til det næste slægtled. Denne gang til svigersønnen, Peter Christian Schmidt og Sofhie, født Petersen. Peter Schmidt døde sidst i 1930'erne, og Sofhie Schmidt drev selv gården, til sønnen, Nis Peter, havde fået sin uddannelse og overtog hjemmet i 1949. Sofhie Schmidt flyttede så på aftægt i Kobro 3, hvor hun boede som enke i mange år.

Kobro 3. Aftægtsejendom for Kobro 4, opført i 1893 af Nis Knudsen Petersen. Måske lå den gamle ejendom omtrent her.

Nystadvej 116. Udstykningsejendom fra 1797. Så begyndte der at blive bygget i udmarken. Det blev familien Jessens slægtsgård fra 1830 til 1980.

Omtalen af de gårde, der er opstået på jord fra Hedsgård, er taget i den rækkefølge, hvornår de er optaget i skyld- og panteprotokollen. Det må være udstykningstidspunktet, selvom bygningerne godt kan være nogle år yngre, eventuelt ældre.

Den første udflyttergård i Heds blev lagt tæt på skellet til Bylderup udmark. Her på Nystadvej 116, byggede Jens Nielsen i 1797 en ny gård. Jens Nielsen var samtidig også den første ejer af nabogården Nystadvej 110, der lå i Bylderup ejerlav. Han afstår dog begge ejendomme efter få år. Nystadvej 116 gik i 1799 til Christian Rasmussen og i 1805 til Nis Iwersen.

Fra 1830 bliver ejeren Peter Hansen Thygesen eller Tøgesen.

Svigersønnen, Nis Matthias Jessen, overtager den i 1858, og så er vi inde i Jessen-slægten fra Søllingvrå.

Fra 1883 Martin Edlef Jessen. Det er hans sønner, der flytter til Søllingvrå og deler den gamle Lindevad-gård.

En tredje søn, Peter Hansen Jessen, overtager hjemmet i Heds fra 1932.

Fra omkring 1960 det næste slægtled, Martin Edlef Jessen. Han opgiver dog landbruget og sælger til Kai Jepsen i 1980.

Ved vejen efter Terkelsbøl lå i 1807 et hus eller en lille ejendom, hvor Jens Petersen boede. Han var skrædder. Denne ejendom blev til en gård.

Fra 1813 var ejeren Peter Jensen.

Fra 1830 Peter Andresen.

Fra 1862 sønnen Chresten Andresen.

Fra 1889 svigersønnen Heinrich Jürgensen.

Fra 1920 den næste Heinrich Jürgensen og

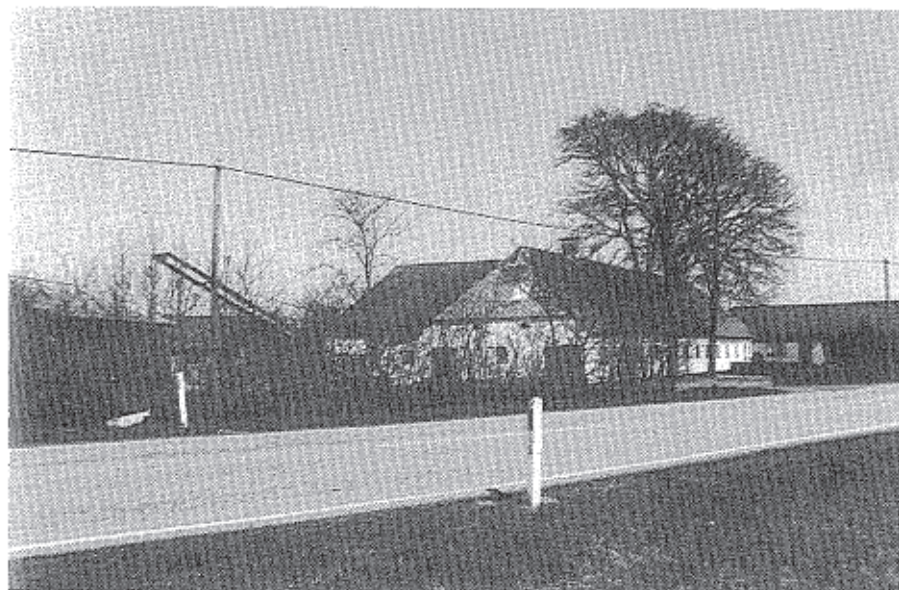
fra omkring 1960 Christian Peter Jürgensen. Det var samme slægt fra 1830. Heinrich Jürgensen og Dorteia Christine byggede aftægt ved siden af gården.

En broder til forannævnte Peter Hansen Tøgesen på Nystadvej 116, Christian Hansen Tøgesen, køber i 1831 en parcel fra Hedsgård, marknavnet er »Skelborg«. Her oprettes en ny gård, Nystadvej 115.

Svigersønnen Matthias Peter Hansen og Marie, født Andresen, fra 1901. 1872.

Svigersønne Matthias Peter Hansen og Marie, født Andresen, fra 1901.

Fra 1920 Martin Peter Jessen.

Løgumklostervej 18. En gård der har vokset sig større og større, siden skrædder Jens Petersen boede her i 1807. Fra 1830 slægtsgård for familien Jürgensen.

Nystadvej 115. Udstykningsejendom fra 1831. Marken, der frastykkedes Hedsgård, kaldtes Skelborg.

Fra 1930 Ingvert Lauridsen. Han opgav landbruget i 1950'erne og flyttede til Bylderup, Slogsherredsvej 37. Gården blev overtaget af Peter Christian Nissen, der er fra Nystadvej 30 i Bylderup.

I 1834 kommer den næste gård i Heds. Det er en Peter Hansen, der begynder på en ny ejendom, Nystadvej 130. Disse nybyggere på Hedsmark, der var bosat på gårdene ved folketællingen i 1840 er alle anført som parcellister.

På denne gård blev ejerskiftet således:

Fra 1856 Johannes Paulsen.

Fra 1862 Adolf Nissen.

Fra 1872 Hans Hansen.

Fra 1912 Asmus Hansen.

Fra 1932 han enke Helene Christine, født Nielsen, og hendes anden mand Marcus Gubi. De flyttede til Bylderup, da de gik på aftægt og solgte til Christian Andresen i 1947.

Christian Andresen overtog en gård i Holm i 1955, og den næste ejer blev Jens Lausten Jensen, der sammen med sin hustru mistede livet ved en bilulykke i 1985.

Nystadvej 130. Udstykningsejendom fra 1834. Bygningerne er udvidet og fornyet i flere etaper af den sidste ejer, Jens Lausten Jensen.

Den 1. november 1845 overtager Andreas Jessen Andresen en parcel fra Clausen, Hedsgård og bygger en ny ejendom. Det var på Hedsvej 10, men han slog ikke rod på den, for allerede i 1847 kommer en ny ejer, Erich Erichsen.

Fra 1860 Peter Iversen og fra 1861 Christian Christensen Johnsen.

Fra 1875 Christian Bertelsen og fra 1882 Martin Lassen Andresen.

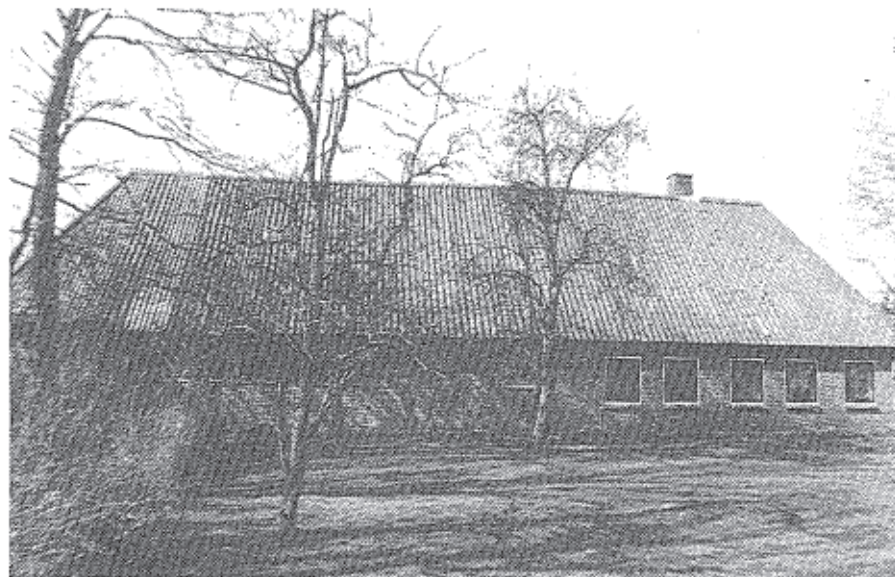
Efter endnu en række ejere blev den i 1905 solgt til Hans Jensen og er så bevareret i denne familie. Men forinden var der frastykket en del areal, heraf 3 ha til en ny lille ejendom, Hedsvej 6, der havde en lang række ejere, til bygmester Nis Jessen overtog den i 1922 og boede der i næsten 60 år.

Christian Frederik Lehmann overtager i september 1846 en parcel fra Clausen, Hedsgård. Det bliver til Løgumklostervej 21. De første ejere af disse udstykninger har tilsyneladende ikke holdt længe ud. Også denne ejendom fik en ny ejer allerede i 1848, det var Thomas Hansen Lind.

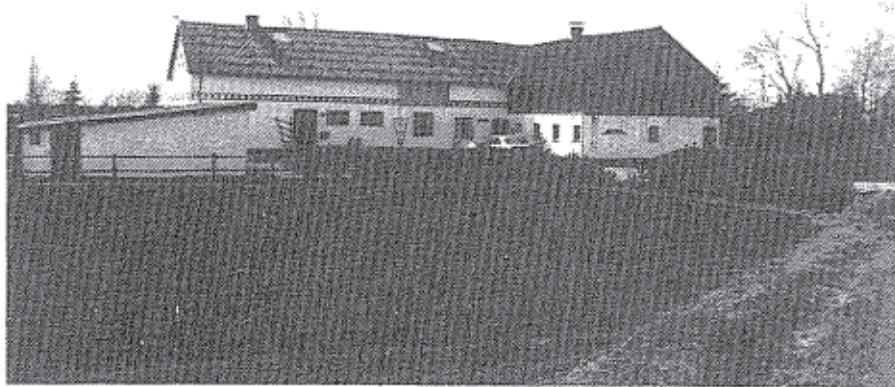
Fra 1852 Erich Erichsen. Se ovenfor. Har han haft dem begge?

Fra 1865 Bonde Bonnichsen og fra 1903 Hans Heinrich Iversen.

Enkefru Mette Christine Iversen får adkomst på ejendommen i 1937. Hendes

Hedsvej 10. Udstykningsejendom fra 1845. Den blev aldrig nogen større gård. Siden 1905 har familien Jensen boet her.

Løgumklostervej 21. Udstykningsejendom fra 1846. Nu nedlagt som landbrugsejendom. Bygningerne er nedbrændt siden dette foto fra 1984. Bolig med udhus genopført på brandstedet.

svigersøn, Christian Nielsen, var bestyrer for hende, til han i 1943 blev kommunesekretær i Bylderup. Gården blev i 1944 solgt til Peter Roost.

Næsten samtidig, eller måske lidt før, må Løgumklostervej 15 været opstået. Her boede ved folketællingen i 1840 og 1845 en mand, der hed Claus Christensen. I skyld- og panteprotokollen findes ejendommen først i 1848 med enkefru Karen Christensen som ejer. Hendes 2. mand, der så blev ejer, hed Nicolaj Peter Olesen.

Fra 1870 Edlef Petersen.

Fra 1873 Andreas Peter Jessen.

Fra 1909 Jacob Peter Jessen.

Fra 1922 Hans Johannsen, der var sognerådsformand i Bylderup kommune fra 1954 til 1966. Han flyttede til Lendemark i 1960, og ejendommen i Heds blev solgt til Heinrich Nissen, der er fra Bredevad.

Den 1. november 1846 overtog Peter Sørensen en parcel fra Clausen, Heds-gård. Det blev til Nystadvej 140, men fra 1850 kom en ny ejer, der var mere standhaftig. Det var Anthoni Petersen Høeg I, for der kom flere af dem.

Fra 1880 trådte næste slægtled til, Anthoni Petersen Høeg II.

I 1910 blev der købt yderligere areal fra Hedsgård, ca. 16 ha, og der byggedes en ny gård, Løgumklostervej 25, hvor Anthoni Petersen Høeg III fortsatte.

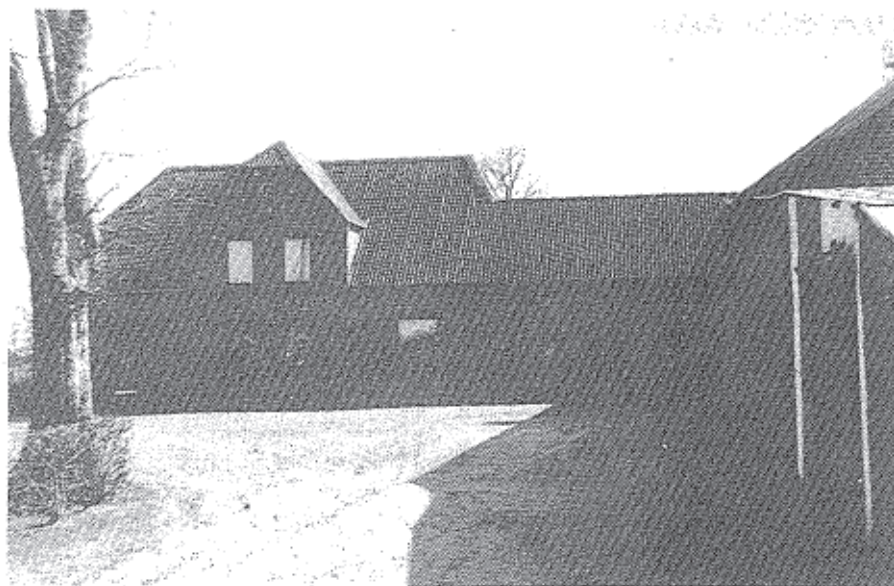
Den gamle gård fik så datteren, Anne Marie Dorteia Høeg, og hendes mand, Jes Jessen Petersen. Deres svigersøn, Christian Andresen, overtog gården nogle få år fra 1948, men flyttede så til Holm i 1955, og Hans Christian Callesen blev så den næste ejer.

Anthoni Petersen Høeg mistede livet ved en arbejdsulykke i 1937, og enkefru Birgitte Høeg, født Schmidt, fra Slogåvej 10, drev selv gården, til Anthoni Petersen Høeg IV overtog hjemmet i 1949.

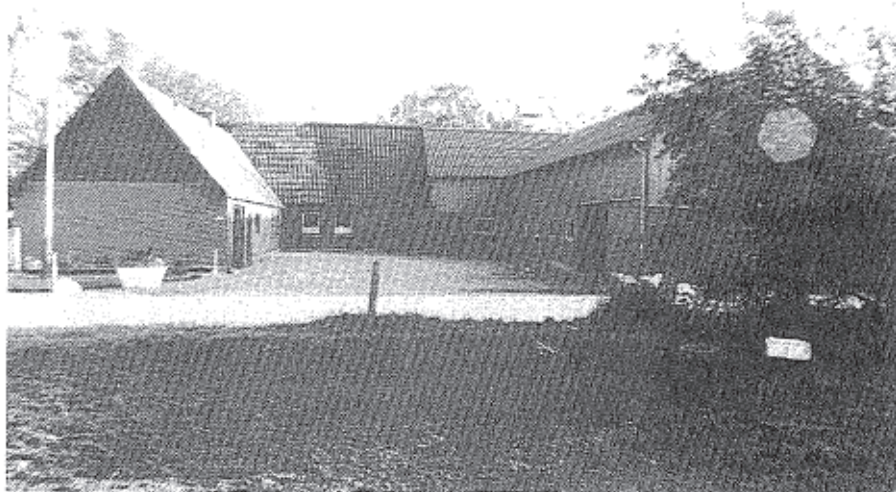
Anthoni måtte dog opgive landbruget efter en knæskade, og han drev gården ved forpagter i en lang årrække.

Gården er nu overtaget af Hans Frederik Callesen fra Nystadvej 140.

Den 1. januar 1847 overtager Jes Friedrich Friedrichsen en parcel fra Clausen, Hedsgård. Her kom der ikke til at ligge nogen gård, men der lå nok et lille hus på den grund. Her boede ved folketællingerne en arbejderkone med 3 børn, hvoraf den ældste var en søn på 16 år. Dette areal har haft mange ejere, og det blev omkring årene 1880-1890 tilplantet. Det blev så til Heds skov. Den nuværende ejer er Jørn Nissen, Sottrupvej 25.

Løgumklostervej 15. Udstykningsejendom fra omkring 1840. Her boede tidligere sognerådsformand Hans Johannsen fra 1922 til 1960.

Nystadvej 140. Udstykningsejendom fra 1846. I 1850 overtog Anthoni Petersen Høeg I denne ejendom og blev stamfar til Høeg familien i Heds.

Løgumklostervej 25. Udstykningsejendom fra 1910 på areal, der delvis kom fra Hedsgård. Det var Anthoni Petersen Høeg III, der begyndte her.

Overleveringen om, at bøddelen skulle have boet i det lille hus i udkanten af Heds skov, holder nok ikke stik. Bøddlerne boede i Købstæderne, hvor de var ansat. Slogs Herreds bøddel boede således i Tønder. Men der kan godt have boet en rakker i det lille hus. Disse såkaldte rakkere var ikke ret ansete og boede ikke blandt godtfolk i landsbyerne, men helst langt ude i udmarken. De trådte i funktion, når der skulle flås ådsler og begraves døde dyr samt ved andet beskidt arbejde. Det var også ham, der måtte begrave de hængte ved galgens fod. De måtte jo ikke begraves på kirkegården i indviet jord.

En broder til Anthoni Petersen Høeg I, Hans Høeg, overtager i 1855 et areal på 45 demath fra Clausen, Hedsgård. Det blev Smedagervej 10. I 1870 videregav han et areal på 10 demath til Iver Iversen, der så oprettede en lille ejendom på Smedagervej 12.

På Smedagervej 10 blev den næste ejer fra 1875 Hans Hansen Andersen. Fra 1906 Jørgen Boysen Jørgensen.

Fra 1939 Alfred Jørgensen. Han havde ingen børn, der ville fortsætte landbruget, og i 1973 blev gården overtaget af Carsten Johannsen, der bor på Smedagervej 27 i Smedager og driver de 2 gårde sammen. Avlsbygningerne til Smedagervej 10 nedbrændte i 1985.

På Smedagervej 12 bor der fortsat en Iversen, nu Jes Peter Iversen. Disse udstykninger fra Hedsgård på et noget senere tidspunkt end udskiftningerne har jo bevirket, at gårdene i Heds har en meget bedre arrondering end gårdene i den øvrige del af sognet, hvor de tætliggende gårde i landsbyerne blev bevarede.

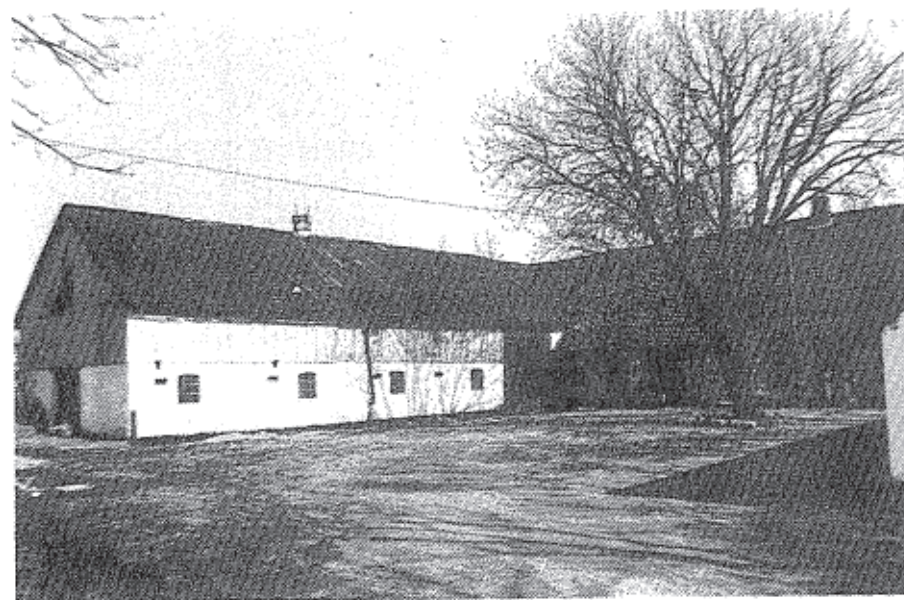
Slogsåvej 14, der var et kådnersted under Solvig, blev efterhånden til en gård. Fæsteren i 1734 hed Hans Erichsen. Hans datter, Anne Margrethe, blev den 24. november 1741 gift med Rudolf Josiassen fra Alslev ved Hjordkær, og de unge fortsatte fæstemålet.

Deres søn Josias Rudolfsen er fæster i 1782 og betaler tiende til præst og degn. Den følgende ejerrække er fra 1795 Paul Hansen.

Fra 1799 Jens Petersen.

Fra 1806 Hans Autzen Paulsen.

Fra ? Jacob Nielsen Madsen, der bor der ved folketællingerne i 1840 og 1845, men der ses ikke noget overtagelsestidspunkt. Han benævnes endnu dengang som kådner, så arealforøgelsen må væsentligt være sket efter den tid.

Smedagervej 10. Udstykningsejendom fra 1855. Opført på areal ind mod sogneskellet til Bjøl-derup sogn. Bygningerne er nedbrændt siden dette foto fra 1984.

Slogsåvej 14. Tidligere Solviger-kådnersted, der de sidste 100 år efterhånden har fået betydelig større tilliggende. Også bygningerne er stærkt udbyggede, hvad der ikke ses på billedet.

Sønnen, Niels Hansen Madsen, der var født i 1816, overtager gården i 1861.

Han blev gift med Gunder Marie, født Jørgensen, der tidligere havde været gift med en østrigsk officer, Seydel Ernst, der var kommet herop under krigen i 1864. Han kunne dog nok alligevel ikke trives i det fremmede og forsvandt sydpå efterladende sin kone og en lille dreng, Hans Jørgensen Ernst, der var født den 13. august 1865.

Hans Jørgensen Ernst blev så den næste ejer fra 1890, og det næste slægtled, Niels Hansen Ernst, fra 1945. Han blev gift med Gerda Matthiesen fra Karlsvrå, og de bor fortsat på gården, men sønnen, Hans Jørn Ernst, overtog den fra 1980. Ejendommen har i de sidste ca. 25 år fået avlsbygningerne stærkt udbygget og moderniseret. Niels Ernst døde i 1985.

Enkelte gårde og husmandsbrug i vort sogn er ikke medtaget i denne oversigt, men de fleste er berørt. Når ejendommens opståen er af nyere dato, og når de ikke har kunnet henføres til bestemte gårde eller slægter, er de udeladt i denne forbindelse.

I disse år hvor så mange landbrugsejendomme, både gamle og nyere, nedlægges og overgår til beboelse eller andet formål, har det været formålet at få et

historisk overblik over landbrugene i Bylderup sogn gennem de sidste 200-300 år, da forandringerne ikke var så store, men ændringer skete der dog, så det blev ganske afvekslende. Små ejendomme blev til store gårde, store gårde blev delt, nogle forsvandt, men det var ikke mange. Nogle kom i handelen og skiftede ejer gang efter gang med få års mellemrum, men på andre fulgte slægtled efter slægtled i århundreder.